

เกียรติคุณ ปราชญ์อาจารย์ด้านภาษาไทย

เล่ม ๑

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย

๑๐๕.-

อธิษฐานด้วยมือ
โอบเอื้อนละเจือจุน
ผิงยพรวบที่ไฉ่ทรวบ
จีเจงแสะแบ่งปัน

จิตผากด้วยเมตตา
เพ็ญทานสละสังขารณ์
ขจิตเจลาบรรเทาโม
กัจจานฮารณณ์

คุณสวณี่ไฉวนัน
ศวรนิภและตริกโน

ต่อพระศุสุการุญ
อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอื่น
ขยายอติให้จิตเจน
และกรรณาสะเสียงเฮน
ให้ฉลาดและเฉลยคณ
ทะจิตนิตที่จุนเจน
ก็ไฉวการะจำใจ
ก็อวโรศณณตณไตร
จิตนียพนิยพหม

จาก "นมัสการอาจารย์คุณ"

ของ พระยาศรีสุนทรวโหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร)

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย อันดับที่ ๒๑

เกียรติคุณ ปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย

เล่ม ๑

กรมวิชาการ

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย อีดับที่ ๒๑

เกียรตินคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เล่ม ๑

สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-268-6564

๙๒๔.๙๕๙๑ สถาบันภาษาไทย

ส-ก เกียรติคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เล่ม ๑ : ปราณี ปราบริปู และ
 ลัดติยา อมรสมานกุล บรรณาธิการ.--กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย
 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑.

๑๖๐ หน้า : ภาพประกอบ : ๒๖ ซม. --- (หนังสือชุดความรู้ภาษาไทย
อันดับที่ ๒๑)

ISBN 974-268-6564

๑. ชีวประวัติ ๒. ชื่อเรื่อง

องค์การค้ำของครูสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๒

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ISBN. 974-01-1594-2

ภาพปก จักรภาพ "๕๐ ดวงเกี้ยว ๑"

ได้รับความเอื้อเฟื้อจากผู้วาดคือ ศาสตราจารย์/ประยงค์ พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ
ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ สาขาศิลปะ (ภาพพิมพ์) และเจ้าของภาพคือ ธนาคารแห่งประเทศไทย

คำนำ

การได้ศึกษาประวัติและเรื่องราวของบุคคลตัวอย่าง นอกจากจะทำให้เรารู้ถึงชีวิตของบุคคลผู้นั้นแล้ว ยังได้รับคุณค่าอื่นๆ อีกมาก ประการหนึ่งที่สำคัญคือเกิดความรู้สึกศรัทธาเชื่อถือ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน โดยเฉพาะเยาวชนควรจะได้ศึกษาอย่างยิ่ง เพื่อจะได้เกิดศรัทธาและเป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

กรมวิชาการตระหนักถึงความสำคัญของผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยซึ่งสมควรแก่การยกย่องให้เป็นปูชนียาจารย์ด้วยเป็นผู้กระทำคุณประโยชน์แก่วงการภาษาไทยอย่างมากมาย เช่น ส่งเสริมพัฒนาการใช้ภาษาไทยมาช้านานและต่อเนื่อง ทুমเทก้าลังกายกำลังใจ ประสาขาวิชาความรู้ด้านภาษาไทยและการเรียนการสอนภาษาไทยแก่นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลทั่วไป มาโดยลำดับ ทำให้ภาษาไทยและการเรียนการสอนภาษาไทยคงความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในฐานะภาษาประจำชาติ แม้ต้องเผชิญอยู่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของภาษาในปัจจุบันก็ตาม ด้วยเหตุผลดังกล่าว กรมวิชาการจึงได้จัดทำบทความเกี่ยวกับประวัติและผลงานของผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดความรู้ภาษาไทยให้ชื่อว่า เกียรติคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เผยแพร่ไปยังสถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และห้องสมุดต่างๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

หนังสือเรื่อง เกียรติคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เล่ม ๑ นี้ ผู้อ่านจะได้มีโอกาสศึกษาประวัติ ผลงาน การดำเนินชีวิตของบุคคลที่ควรเคารพอย่างสูง และเป็นแบบอย่างได้อย่างดียิ่ง จำนวน ๖ คน ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านภาษาไทยของท่านเหล่านี้ จะเป็นแนวทางการศึกษา การส่งเสริม และการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในอนาคตด้วย

กรมวิชาการขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์ และให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และขอขอบคุณผู้มีส่วนจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายพยงค์ศักดิ์ จันทรสรินทร์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๓ กันยายน ๒๕๔๑

สารบัญ

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

๑

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร

๒๗

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์

๕๓

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

๗๗

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร

๑๐๕

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

๑๓๓

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้ (๒)

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
ทั้งคนมีคนจนแต่ต้นมา
เด็กตะโกนก็ก้องร้องเรียกแม่
ไม่มีต่างภาษามาปะปน
แม่อยากให้ลูกรักได้พักผ่อน
สำเนียงกล่อมรำยร้องทำนองไทย
พอโตขึ้นส่งเจ้าเข้าโรงเรียน
ภาษาไทยนั้นได้พัฒนา
บ้างชอบอ่านถ้อยคำทำนองเสนาะ
มีเสียงวรรณยุกต์ทุกทุกชั้น
ฉะนั้นหรือจะไม่ให้รักเจ้า
เกิดเป็นไทยคนหนึ่งเราจึงมี

ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
ใช้ภาษาไทยทั่วทุกตัวคน
เริ่มใช้คำไทยแท้มาแต่ต้น
ทุกทุกคนก็สุขสบายใจ
ก็ไกวเปลให้นอนจนหลับไหล
ติดหูแต่สมัยโบราณมา
ได้เริ่มอ่านเริ่มเขียนเรียนภาษา
เป็นภาษาขีดเขียนให้เรียนกัน
ภาษาไทยไพเราะไม่แปรผัน
ขับร้องกันได้ง่ายคล้ายดนตรี
ภาษาไทยของเรามีศักดิ์ศรี
ของดีดีชื่อว่า “ภาษาไทย”

บทที่ ๔๔๐ ใน บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท เล่ม ๒ ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

ระลึกพระคุณ "เจ้าพระยา อัครบดี" ผู้ปรีชาฉาน	พระเสด็จสุเรนทรา
แม้ท่านสุสวรรคพิมาน ยังประทับกับพื้นแผ่นดินสยาม	แต่เกียรติดิตรการ
ท่านฝาก "ลูกแก้ว" แวววม หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	สายเลือดสมนาม
ไว้เป็นปิ่นประดับอตุลย์ แก่งงานการศึกษา	ล้ำค่าเลอคุณ
เจริญรอยบทวลัญชา ผู้ก่อกำเนิดชีวิต	แห่งท่านเจ้าพระยา
ชื่อสัตย์ปฏิบัติสิ่งสรรพ ด้วยใจรักดีแผ่นดิน	ด้วยหทัยเที่ยงธรรม
หน้าที่เสวกาสยามินทร์ พลิกายใจปองสนองพระคุณ	เพื่อฉันทมนรินทร์
หน้าที่ประมุข "มาลากุล" จิตจอตยอดชวีภรรยา	งามละไมละมุน
หน้าที่ผู้ประสาทวิชา มากมवल้วนขนสรสรเสรีญ	ปลูกปั้นศิษย์มา
หน้าที่บริหารใครเกิน ผลประเสริฐแก่กระทรวงศึกษา	สุดประมาณประเมิน
เหตุท่านเปรี๊ญปราชญ์พิทยา ต่อผู้ได้บริหาร	มากด้วยเมตตา
หน้าที่รัฐมนตรีว่าการ ทุกภาคการศึกษาของไทย	รอบรู้เลิศงาน
งานนิพนธ์แพรวพราวสว่างไสว บทละครร้อยแก้วร้อยกรอง	ผู้อ่านสราญใจ
ท่านลิขิตชีวิตเสนอสนอง บัดนี้แปดสิบสี่พรรษกาล	พระคุณแผ่นดินทอง
ท่านคือมงคลยืนนาน แก่ผู้เคารพอภิวันท์	แก่ญาติวงศ์วาน
ขอพระคุณพระไตรรัตน์— สุขะพละสดี	ดาลอายุพรณ
เป็นปิ่นงามระยับประทับใจ ผู้กตัญญูรู้พระคุณ โสดีทีเทอญ	ของเหล่าคนไทย

บทประพันธ์ข้างต้นนี้ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นผู้
ผู้รจนาไว้ในหนังสือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อนุสรณ์ ๗ รอบ ๒๕ ตุลาคม
๒๕๓๐ บทประพันธ์มีความไพเราะงดงาม สะท้อนภาพ ๗ ภาพ ๗ ศาสตราจารย์
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้อย่างลึกซึ้ง คมคาย นักการศึกษา ครูอาจารย์
รุ่นผู้ใหญ่ทั่วไปย่อมจะรู้จักหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นอย่างดี ว่าท่านเป็นผู้มี
ดวงจิตเต็มเปี่ยมด้วยความรักดีต่อแผ่นดิน อุทิศกำลังกายและกำลังสติปัญญา
เพื่อการศึกษาของชาติอย่างไม่มีขีดชั้น สมควรที่ชนรุ่นหลังจะน้อมรำลึกถึง
พระคุณและยึดเป็นแบบอย่างสืบไป ผู้อ่านรุ่นเยาว์เมื่อได้มีโอกาสรู้จักท่านมากขึ้น
แล้ว คงจะยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ได้มาร่วมสมัยกับ “ปราชญ์แห่งวงการศึกษา”
ท่านนี้ ซึ่งเป็นบุคคลที่หาได้ยากทั้งในอดีตและปัจจุบัน

กำเนิด

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๔๖ ณ บ้านถนน
อัษฎางค์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ครั้งยังเป็นอำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร
เป็นบุตรเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อดีต
เสนาบดีกระทรวงธรรมการหรือกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน และท่านผู้หญิง
เสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (สกุลเดิม วสันตสิงห์) มีพี่น้องรวมทั้งท่านด้วย
๑๐ คน คือ

๑. หม่อมหลวงปก มาลากุล
๒. หม่อมหลวงป้อม มาลากุล
๓. หม่อมหลวงปอง มาลากุล
๔. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
๕. หม่อมหลวงเพนศรี มาลากุล
๖. หม่อมหลวงเปี่ยมสิน มาลากุล
๗. หม่อมหลวงปณศักดิ์ มาลากุล
๘. หม่อมหลวงปานตา มาลากุล
๙. หม่อมหลวงประวดี มาลากุล (ต่างมารดา)
๑๐. หม่อมหลวงนกน้อย มาลากุล (ต่างมารดา)

ครั้งเยาว์วัย

การศึกษา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เริ่มการศึกษาที่บ้าน เมื่ออายุประมาณ ๔ ขวบ มีครูมาสอนหลายคน คือ พระยานุศาสน์พาณิชนิกูล (แฉล้ม คุปตารักษ์) พระยาพาณิชนัยศาสตรวิธาน (อุ๋ พรหมระแพทย์) และหลวงไวทยะสรานุกร (เชื้อ อิศรางกูร ณ อยุธยา) ได้เข้าศึกษาชั้นประถมพิเศษที่โรงเรียนวัดราชบูรณะ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อถึงปลายปีสามารถสอบไล่ได้และเลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ ได้ศึกษาที่โรงเรียนแห่งนี้จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖

พ.ศ. ๒๔๕๗ บิดาได้นำเข้าถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยในปัจจุบัน) ในปีนั้น โดยเรียนเข้าชั้นมัธยมปีที่ ๓ อีก ๑ ปี การจัดชั้นในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงไม่เหมือนกับที่อื่น คือให้เรียนตามความสามารถของนักเรียนแต่ละคน ถ้าเรียนเก่งวิชาใด ก็ให้ขึ้นไปเรียนชั้นสูงขึ้นในวิชานั้น ท่านเรียนภาษาไทยชั้นมัธยมปีที่ ๓ ส่วนคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษขึ้นไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๔

พ.ศ. ๒๔๕๘ ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ ได้รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๒๐ บาท ท่านจึงต้องไปปฏิบัติงานมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง ไม่ได้เรียนที่โรงเรียน แต่ปลายปีนั้นยังคงมาสอบไล่ และสามารถสอบผ่านชั้นมัธยมปีที่ ๕ เลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากนั้นท่านไม่ได้มาเรียนหรือมาสอบที่โรงเรียนอีกเลย จึงเป็นการจบการศึกษาในประเทศไทยแต่เพียงเท่านี้ อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาที่เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ประมาณ ๖ ปีเศษ ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเอง และยังเป็นนักเรียนเสือป่าอีกด้วย

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้เล่าถึงชีวิตครอบครัวครั้งท่านวัยเยาว์ และเล่าถึงมูลเหตุที่ถวายเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งดังกล่าว ในวารสาร สรรสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๓๗ บทสัมภาษณ์เรื่อง "หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ปราชญ์แห่งวงการการศึกษา" ว่า

คุณพ่อผมคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) คนที่แต่งหนังสือ สมบัติผู้ดี นั้นแหละ ท่านเป็นครูของผม สอนหลายอย่าง เช่น สอนว่า การหัดทำอะไรเองให้เป็นทุกอย่าง นั้นเป็นการดี สอนให้หัดใช้คำขอโทษ และคำขอขมาในโอกาสอันควร ในเรื่องของภาษาก็มีการบัญญัติศัพท์ขึ้นใช้ในครอบครัว เป็นต้น...

คุณพ่อผมท่านตั้งใจและวางแผนชีวิตสำหรับลูกแต่ละคนว่า ลูกชายคนหัวปีจะต้องทูลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าอยู่หัว ลูกชายคนที่ ๒ ท่านจะให้แก่บ้านเมือง คือเป็นทหาร ลูกชายคนที่ ๓ จะให้ทำงานเลี้ยงครอบครัว แต่พี่ซึ่งเป็นผู้ชาย ๒ คน นั้นถึงแก่กรรมเมื่อคลอด ผมจึงมารับตำแหน่งคนที่คุณพ่อจะต้องทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระเจ้าอยู่หัว

คุณพ่อผมนำผมเข้าถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ตอนนั้นอายุได้ ๑๑ ขวบ ผมอายุน้อยที่สุด แต่ตัวโตที่สุดในบรรดามหาดเล็กด้วยกัน หน้าที่ของมหาดเล็กก็คือรับใช้ทั่วไป เช่น ออกนอกในได้แม้แต่พระตำหนักฝ่ายในซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้านายผู้หญิง เพราะถือว่าเป็นเด็ก หน้าที่พิเศษ เช่น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดผ้าพระกฐิน ณ วัดต่างๆ มหาดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายร่วมกับนักเรียน
มหาดเล็กรับใช้รุ่นแรก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลยืนซ้ายสุด

ต้องไป ๒ คน ไปรับพระมาเถา ๑ คน และรับพระคธา ๑ คน พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ตั้งผมเป็นเลขานุการและ
เทวัญเบิกด้วย บางทีผมไม่ได้นอนจนสว่าง เพราะบัญชีของพระเจ้า-
อยู่หัวกับของผมไม่ตรงกัน ต้องตรวจสอบจนกว่าจะทราบว่าจะไม่ตรง
กันเพราะอะไร หายไปทางไหน ผมเป็นมหาดเล็กอยู่ ๖ ปีเศษ ปี
สุดท้ายพระองค์ทรงมอบหน้าที่สำคัญให้ คือเป็นผู้อำนวยความสะดวก
การแสดงละคร บทพระราชนิพนธ์ทุกเรื่องของพระองค์ ผมต้องเก็บไว้
ทุกเล่ม ทรงเรียกเรื่องใด ฉบับใด ผมก็จัดถวาย

การอบรมเลี้ยงดูของบิดาและมารดาตลอดจนสภาพแวดล้อมในบ้าน
เมื่อท่านยังเยาว์ได้มีส่วนหล่อหลอมบุคลิกภาพและอัจฉริยภาพของหม่อมหลวง
ปิ่น มาลากุล เป็นอย่างตึงตังได้กล่าวแล้ว ครั้นมาเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้
และได้รับพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ท่านก็ได้เจริญรอยตามพระยุคลบาท น้อมนำกระแสพระราชดำริ ตลอดจนพระ-
ราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ มาเป็นหลักในการดำรง
ชีวิตและปฏิบัติงานมาโดยตลอด ท่านเล่ารายละเอียดถึงความประทับใจเรื่องนี้ไว้
ในวารสาร สารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันว่า

นอกจากคุณพ่อคุณแม่แล้ว ผมได้รับพระมหากรุณาธิคุณ
เป็นล้นพ้นจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ
ให้รับราชการเป็นมหาดเล็กรับใช้ และต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษา

เมื่อเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ (ชั้นใหญ่)
ก่อนไปศึกษาต่อต่างประเทศ

ต่อที่ประเทศอังกฤษ การรับราชการเป็นมหาดเล็กนั้น ทำให้ทราบแนวพระราชดำริ และได้เห็นพระราชจริยวัตรของพระองค์ ซึ่งผมได้น้อมนำมาเป็นหลักในการดำรงชีวิตและปฏิบัติงาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ผมอายุได้ ๑๓ ขวบ ผมถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ดีที่สุดในชีวิต คือผมไปกราบทูลต่อพระองค์ว่า “คุณพ่อเสียแล้ว” พระองค์ทรงรับสั่งว่า “ไม่เป็นไร ข้าจะเป็นพ่อให้เจ้าเอง”

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับทุนกระทรวงธรรมการไปศึกษาวิชาโบราณคดีวันออก (สันสกฤต) ณ ประเทศอังกฤษ ท่านได้เล่าถึงการได้รับพระมหากษัตริย์องค์จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนที่จะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษาต่างประเทศไว้ในวารสาร **สารสถาบันภาษาไทย** ฉบับเดียวกันนั้นว่า

ตอนนั้นใครๆ ก็ได้ทุนเล่าเรียนหลวงกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาผมให้ผู้ใหญ่มาถามว่า อายุ ๑๔ แล้วจะเรียนต่อหรือจะทำงาน ผมก็ตอบว่า ขอเรียนต่อเพราะอายุน้อย จบกลับมาจะได้ถวายตัวรับใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อไป

การเดินทางไปต่างประเทศสมัยนั้น ต้องเดินทางโดยเรือ โดยบริษัทต่างประเทศ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้เล่าถึงการที่กระทรวงธรรมการให้ท่านไปซื้อตัวเรือเองในเรื่อง "อัตชีวประวัติ ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล" ในหนังสือ *ปิ่น มาลากุล* อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๙ สะท้อนให้เห็นอุปนิสัยประการหนึ่งของท่านว่า

ไปต่างประเทศครั้งนั้น คนไทยไปด้วย ๔ คน คือ
หม่อมเจ้าหิชากร วรวรรณ
หม่อมเจ้าดิศฐานวัตร ดิศกุล
นายสมคร วีระไวทยะ
กับข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าคนเดียวสังกัดกระทรวงธรรมการ กระทรวงให้เงิน ๑,๐๐๐ บาท (หนึ่งพันบาท) บอกว่าให้ไปซื้อตัวเรือเอง ข้าพเจ้าก็ไปซื้อเอง ได้ตัวชั้นที่ ๑ (มีชั้นเดียว) สำหรับเดินทางโดยเรือยูตแลนเดียของบริษัทอีสต์เอเชียติก จะออกเดินทางจากท่าเรือวัดพระยาไกร ในวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ค่าตัว ๔๘๐ บาท ข้าพเจ้าเอาเงินไปคืนกระทรวงธรรมการ ๕๒๐ บาท

มีเพื่อนบอกว่า กระทรวงให้เงินมาแล้ว เอาไปคืนทำไม แต่ข้าพเจ้าไม่เคยคิดเอาเปรียบทางราชการหรือผู้ใดเลย ให้เงินมาซื้อตัวก็ซื้อตัว เหลือก็เอาไปคืน ตรงไปตรงมา แต่มาคิดดูบัดนี้ เห็นว่ากระทรวงน่าจะให้เงินข้าพเจ้าติดกระเป๋ไปบ้าง ที่เขาเรียกว่า พอกเกตมันนี่ (Pocket Money)

เดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงลอนดอน ชั้นที่ ๑ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ตลอดระยะเวลาเดินทางเดือนครึ่ง คิดดูก็ตกวันละ ๑๑ บาทเท่านั้น ทั้งนี้ข้าพเจ้าทราบมาว่าบริษัทลดราคาให้เพราะหม่อมเจ้าดิศฐานวัตร ดิศกุล เป็นโอรสของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และบริษัทนับถือเสด็จในกรมฯ มาก ข้าพเจ้าก็เลยได้ลดติดร่างแหไปด้วย

ข้าพเจ้าไม่ทราบเลยว่า เขาลดให้ร้อยละเท่าใด ถ้าเขาลดให้ร้อยละห้าสิบ (๕๐%) ก็แปลว่า กระทรวงธรรมการกะเกณฑ์มากในการที่ให้เงินข้าพเจ้าไป ๑,๐๐๐ บาท

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เข้าศึกษาที่ School of Oriental Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน โดยก่อนหน้านี้นี้ประมาณปีเศษ ได้ฝึกฝนด้านภาษาและประเพณีอยู่กับครอบครัวของมิสเตอร์และมิสซิสมาร์แชลล์ ที่เมืองโบรตัน เมื่อสอบไล่ได้ชั้นปีที่ ๑ ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ แล้ว ท่านได้สอบเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และได้ศึกษาภาษาสันสกฤตเป็นวิชาเอก ภาษาบาลีเป็นวิชาโท ศึกษาอยู่ ๔ ปี ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยม ต่อจากนั้นได้ศึกษาต่อวิชาครูที่มหาวิทยาลัยแห่งเดียวกันนั้นเพิ่มเติมอีก ๑ ปี หลังจากผ่านการสอบสอนและสอบข้อเขียนบางวิชา ก็เกิดล้มป่วย ต้องเดินทางไปรักษาตัวที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เป็นเวลาประมาณปีครึ่ง ในระหว่างนี้ได้ศึกษาภาษาเยอรมันบ้าง อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดได้พิจารณามอบปริญญาโททางอักษรศาสตร์แต่ท่าน เมื่อรับปริญญาแล้วก็เดินทางกลับประเทศไทย

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ร่วมกิจกรรมสำคัญหลายอย่าง เช่น ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการของสมาคมคีสมาคม (สมาคมคนไทยในอังกฤษ) หลายสมัย ได้รับเลือกจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ให้เป็นผู้แทนไทยเข้าประชุมสมาคมสันนิบาตนานาชาติของมหาวิทยาลัย เรื่อง "International Understanding" ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก่อนเดินทางกลับประเทศไทย รัฐบาลไทยได้สั่งให้ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ Temporary Colaborator ของสันนิบาตชาติ ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นเวลาประมาณ ๑ เดือน

การรับราชการ

เมื่อสำเร็จการศึกษา เดินทางกลับประเทศไทยแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เข้าปฏิบัติงานทางด้านการศึกษามาโดยตลอด เริ่มแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้รับราชการในกรมวิชาการ (ขณะนั้นใช้ชื่อว่า กรมวิขาการ) กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจแบบเรียน ตามเสด็จเสนาบดีกระทรวงไปตรวจโรงเรียนตามหัวเมืองต่างๆ และไปสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สัปดาห์ละ ๑๒ ชั่วโมงด้วย ตามคำสั่งของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต เสนาบดีกระทรวง

ในสมัยนั้น ในปลายปีนั้นได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก การสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้สอนภาษาไทยแก่นิสิตคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมทั้งคณะรัฐศาสตร์ สอนภาษาอังกฤษแก่นิสิตเตรียมแพทยศาสตร์และสอนคณิตศาสตร์แก่นิสิตคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (ต่อมาได้แยกแผนกวิทยาศาสตร์ออกไปตั้งเป็นคณะวิทยาศาสตร์)

การที่ท่านได้รับการพิจารณาให้สอนวิชาคณิตศาสตร์ด้วยนั้น เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นอกจากจะมีความรู้ด้านต่างๆ อย่างกว้างขวางแล้ว ท่านยังมีความรู้ทางวิชาคณิตศาสตร์เป็นอย่างดียิ่งแม้จะไม่ได้ศึกษาทางด้านนี้โดยตรงก็ตาม ท่านชอบวิชานี้ เห็นว่าเป็นวิชาที่สนุกสนานในชีวิต และได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ

พ.ศ. ๒๔๗๗ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพร้อมกันนี้ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง ซึ่งตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นโรงเรียนสาธิตของแผนกฝึกหัดครูมัธยมและเป็นโรงเรียนสาธิตแห่งแรกในประเทศไทยด้วย งานสำคัญในตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมคือ ได้เริ่มจัดให้มีการฝึกสอนและฝึกงานตามโรงเรียนต่างๆ ตลอดหนึ่งภาคเรียนขึ้น ส่วนงานสำคัญในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวังคือ ได้จัดวิชาหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้รับมอบหมายให้จัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียนนี้ งานสำคัญที่นี้คือ ได้วางระเบียบสหศึกษาขึ้น และคิดแบบตารางสอนถาวรขึ้นใช้เป็นครั้งแรก ซึ่งได้ใช้กันต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาและอยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง งานสำคัญในระหว่างดำรงตำแหน่งคือ ผุดงฐานะครูโดยปรับเงินเดือนใหม่ เริ่มวิธีสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์โดยการเพิ่มเงินอุดหนุนให้มากขึ้น เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นครบทุกจังหวัด ในระหว่างนี้ได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๗ จึงพ้นตำแหน่ง ดำรงตำแหน่งอธิบดี

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน

กรมสามัญศึกษาเพียงตำแหน่งเดียว

พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการและได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปีเศษ งานสำคัญระหว่างนี้คือ การจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้น ซึ่งต่อมาได้เลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร คือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในปัจจุบัน ร่างแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๙๔ จัดตั้งกรมวิชาการขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้น

หลังจากการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๐ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ต่อมากระทรวงวัฒนธรรมได้ยุบมารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงนี้อยู่ ๕ สมัย เป็นเวลา ๑๑ ปีเศษ งานสำคัญในวาระนี้คือ การพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค แบ่งการศึกษาเป็น ๑๒ ภาค จัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคคือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ โดยเปิดคณะวิชาที่มีใช้ศิลปะเพิ่มเติมเพื่อให้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย และเมื่อพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงใน พ.ศ. ๒๕๑๒ แล้ว ก็ยังคงเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งนี้จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๔

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้อุทิศตนเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษา

ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างเต็มกำลังความสามารถ มีหลายสิ่งหลายอย่าง ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งสำคัญในกระทรวง-ศึกษาธิการ และมีหลายสิ่งหลายอย่างเป็นที่ประทับใจท่านซึ่งท่านได้กรุณาเล่าในวารสาร สารานุกรมภาษาไทย ฉบับดังกล่าวเพื่อเป็นอุทาหรณ์แก่ผู้บริหารระดับสูงว่า

เอาเรื่องด้านลบก่อนนะ ผมถูกฟ้อง เรื่องมีว่าผมเห็นว่าควรมีมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค เริ่มขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ผมไปดูแต่ละภาคทั้ง ๑๒ ภาคการศึกษาว่า อะไรจำเป็นสำหรับประชาชน ก็เสนอไปว่า การมีอุดมศึกษาในหัวเมืองจำเป็นอย่างยิ่ง มีฉะนั้นมาแย่งที่เรียนกันในกรุงเทพฯ และปัญหาอื่นๆ ก็มีตามมา ผมเลือกคนสำหรับทำงานเตรียมตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชิญพวกที่จบจากเมืองนอกมา ผมก็ตั้งคณบดีล่วงหน้าอย่างไม่เป็นทางการ แต่ระหว่างเตรียมงานเขาไปเซ็นชื่อในนามคณบดี ทำให้ผมถูกฟ้องเลย และมีเรื่องที่ผมถูกฟ้องหลายเรื่อง ข้อแรก ข้อพรหมเพื่อความสุขของตัวเอง ข้อสองสร้างตึกเอียง ผมก็ชี้แจงว่า ผมไม่ได้ซื้อพรหม ผมมีหน้าที่เป็นรัฐมนตรีอยู่กรุงเทพฯ จะไปซื้อพรหมที่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อความสุขของตัวเองทำไม เรื่องนี้ผ่านไป ๒ ปี ผมมานึกออกว่า ผมให้ชื่อลาดพระบาทนั่นเอง เขาไปแปรเป็นพรหม ส่วนเรื่องสร้างตึกเอียงนั้น ผมบอกว่า ผมไม่ได้สร้างตึกเอียง สถาปนิกเป็นผู้สร้าง ตอนหลังเขาสอบสวนพบความจริงว่า ตึกที่เขาหาว่าผมทำเอียง เพราะผมต้องการให้แบบตึกรับกับถนน จะได้ดูไม่น่าเกลียด หิศทางของตึกเอียง ไม่ใช่เอียงจะล้มคราวนั้นผมเจ็บมาก เขาโอนให้สภาการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติในปัจจุบัน) เตรียมการตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แทนกระทรวง และให้ผู้น้อยมาสอบสวนผม

ส่วนในด้านบวกนั้น เกี่ยวกับองค์การการศึกษาระหว่างประเทศ ผมได้ชักชวนต่างประเทศให้จัดตั้งองค์การ SEAMEO (Southeast Asian Ministers of Education Organization) เนื่องจากผมได้ร่วมประชุมองค์การ UNESCO มาหลายครั้ง เห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร และมักไม่มีใครได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหารองค์การ ผมจึงเชิญรัฐมนตรีกระทรวง-ศึกษาธิการของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งขณะนั้นประชุมอยู่ที่กรุงเทพฯ มาพบปะสนทนากันที่กระทรวงศึกษาธิการ ตกลงจะร่วมมือช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ เช่น ศึกษาเรื่องโรคในภูมิภาคนี้ เป็นต้น นี่เป็นจุดเริ่มขององค์การ SEAMEO

ผลงานดีเด่น

นอกจากตำแหน่งหน้าที่การงานทางราชการดังกล่าวแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังได้ปฏิบัติหน้าที่การงานพิเศษและได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญเป็นอันมากทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ เช่น

ประธานคณะกรรมการดำเนินงานจัดงานฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ประธานคณะกรรมการฉลองพระบรมราชสมภพ ครบ ๘ รอบ และ ๑๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมาชิกวุฒิสภา

สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ราชบัณฑิตตำแหน่งประธานสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน โดยเป็นราชบัณฑิตรุ่นแรก ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์

นายกสภามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ครังยังเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา และเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประธานกรรมการองค์การคำของคุรุสภา (คนแรก)

กรรมการสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่ปรึกษาสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

ประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วย UNESCO

หัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุม UNESCO และการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาอื่นๆ รวมทั้งสิ้น ๔๗ ครั้ง ต้องเดินทางไปประเทศต่างๆ รวม ๑๘ ประเทศ

ผลงานพิเศษอันมีเกียรติ

แม้เกษียณอายุราชการและอยู่ในปัจฉิมวัยแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังคงอนุเคราะห์หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ดำเนินงานสาธารณประโยชน์ต่างๆ มากมาย เช่น

งานของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า—

แม่เกษียณอายุราชการและอยู่ในวัยเกษียณวัย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ก็ยังอุทิศตนส่งเสริมบำรุงการศึกษา ภาษา และศิลปะวัฒนธรรมของชาติอยู่เสมอ และมักมาปฏิบัติงานที่หอวิชาฐานุสรณ์ เป็นประจำ

นภลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

งานของมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์

งานมูลนิธิภัตตาหารวัดบรมวงศ์ศรีสุวรรณาราม ของกระทรวงศึกษาธิการ
งานคณะกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์
ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

งานมูลนิธิธิดาเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาตำราจักษุภาพ ของกระทรวง-
ศึกษาธิการ

งานมูลนิธิธิดาเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ผลงานด้านการประพันธ์

ผลงานด้านการประพันธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเป็นจำนวนมาก
ทั้งด้านวิชาการ การศึกษา สารคดีท่องเที่ยว บันเทิงคดี ทั้งที่ประพันธ์เป็น

ตราประจำตัวของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
ซึ่งท่านมอบให้นายทวีพร ทองคำใบ
นักวิชาการช่างศิลป์ กรมวิชาการ วาดจาก
ภาพต้นแบบสำหรับพิมพ์ในหนังสือ

ร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งท่านได้กล่าวถึงด้วยความซาบซึ้งอย่างสูงสุดในการ
ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก ‘ครู’ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในการทรงอบรมสั่งสอนด้านกวีนิพนธ์ ในหนังสือ คำประพันธ์ร้อยเรื่อง ว่า

ผู้คนที่พระเกื้อ	แต่กาล ก่อนนา
องค์พระปรมจารย์	ปราชญ์เจ้า
มหาธีรราชชนาน	นามขัตติ-ยศนอ
ทรงสั่งสอนไล่เกล้า	ก่อนครั้งยังเยาว์
เอางานก้มกราบได้	แบบโคลง สีนอ
โทเอกสัมผัสโยง	อยู่ไซ้
นับเป็นพระราชโอง-	การตวิส
ให้แต่งโคลงสี่ได้	ดั่งเส้นสีแดง
แรงครูอยู่เร่งให้	ใจหาญ
การประพันธ์เป็นงาน	ตื่นเด่น
ชีวิตเปรียบอุทยาน	ยังสุข
ชั่วชีพยังไปวัน	ว่างเกล้ากตัญญู

ขณะที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้ ได้รับการ
ฝึกฝนอบรมทางการละครมากที่สุด ทั้งอ่านบทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์เสร็จ
ใหม่ๆ และแสดงละครพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ละครเรื่องสำคัญที่เคยแสดง เช่น
โพงพาง หัวใจนกรบ ในด้านการหนังสือพิมพ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้อยู่ในคณะบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ **ดุสิตสมิต** ด้านการแต่งบทร้อยกรองก็ได้รับการฝึกสอนโดยตรงในการแต่งโคลงสี่สุภาพจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ ขณะกำลังศึกษา ณ ต่างประเทศ ได้เขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ ส่วนประเภทบทละครและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เริ่มเขียนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗

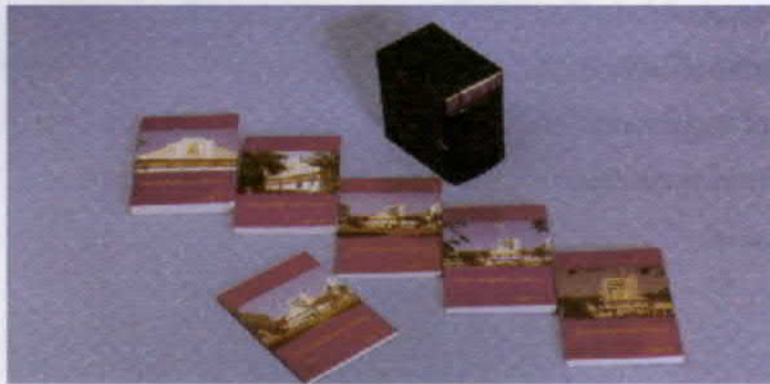
เรื่อง **สารสวัสดิ์** เป็นบทละครแปด ใช้
นามแฝงว่า ป.ม. ชื่อหนังสือที่หน้าปก เป็น
ลายมือของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

นามแฝง ที่พบมากที่สุดคือ ป.ม. ซึ่งย่อมาจาก "ปิ่น มาลากุล"
นอกจากนั้นมีนามแฝงที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระ-
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ **ประติสมิต**

ผลงานร้อยกรอง

ผลงานด้านร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีเนื้อหาและรูปแบบ
ที่หลากหลาย มีจำนวนมากกว่่าพันบท ประพันธ์ในวาระต่างๆ และได้รวมพิมพ์
เป็นชุด ชื่อชุดหนังสือว่า **บทประพันธ์สรรมากว่าพันบท** มี ๖ เล่ม พิมพ์เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๗๕ เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการครบ
๑๐๐ ปี ซึ่งท่านชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์ว่า

บทประพันธ์สรรมากว่าพันบท หลายรสดเคี้ยวเหมือนเปรี้ยวหวาน
กระทรวงครุได้อยู่มาเนิ่นนาน ขอร่วมงานสมภาพครบร้อยปี

หนังสือ บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท จำนวน ๖ เล่ม บรรจุใส่กล่องเป็นชุด

บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เป็นหนังสือประกอบด้วยคำประพันธ์หลายชนิด จัดเนื้อหาให้แต่ละเล่มเป็นไปในทำนองเดียวกัน ซึ่งผู้นิพนธ์ได้สรุปเนื้อหาแต่ละเล่มให้คล้องจองกันไว้ดังนี้

เล่มหนึ่ง ราชะและพระประยูรญาติ

เล่มสอง การศึกษาของชาติ ศิลปวัฒนธรรม

เล่มสาม ละครร้า-ร้อง-ทำนองเสนาะ

เล่มสี่ งานเฉพาะที่ได้รับมอบหมาย

เล่มห้า นิราศหลายเรื่อง

เล่มหก ท้องเที่ยว นิทาน บ้านเมือง เรื่องขบคิด กิจการเบ็ดเตล็ด

บทประพันธ์ร้อยกรองของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มักใช้คำง่าย มีความไพเราะและให้แง่คิดคติเตือนใจ ตัวอย่างเช่น บทโคลงชื่อ "กล้วยไม้" ซึ่งประพันธ์ให้ในการชุมนุมเพื่อการศึกษาระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อน (ช.ค.ร.) ที่สามัคยา-จารย์สมาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นบทประพันธ์ที่มีคุณค่าและแพร่หลายอย่างมากมีคนจำนวนไม่น้อยท่องจำได้ ได้นำมารวมพิมพ์ในหนังสือ **บทประพันธ์สรรมากกว่าพันบท เล่ม ๒ บทที่ ๑๖๘ ความจำ**

กล้วยไม้มีดอกช้า

ฉันใด

การศึกษาเป็นไป

เช่นนั้น

แต่ดอกออกคราวไร

งามเด่น

งานสั่งสอนปลูกปั้น

เสร็จแล้วแสงงามฯ

ต่อมาท่านได้จัดพิมพ์หนังสือ **บทประพันธ์ธรรมกว่าพันบท** ขึ้นอีกเล่มหนึ่งเป็นเล่มที่ ๗ สำหรับเป็นบรรณาการแก่ญาติมิตรและศิษย์เนื่องในวันปีใหม่และวันครู

ผลงานร้อยแก้ว

งานนิพนธ์ร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งมีจำนวนกว่า ๒๐๐ เรื่องนั้น มีเนื้อหาและรูปแบบที่หลากหลายเช่นเดียวกับร้อยกรอง อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา เขียนเป็นบทความพิมพ์ในวารสารของหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ บางเรื่องที่พิมพ์เป็นเล่มโดยเฉพาะจะมีจำนวนหน้าไม่มากนัก นอกจากนี้ ยังมีบทละครซึ่งนิพนธ์ไว้เป็นจำนวนมาก มีทั้งบทละครขนาดสั้นและขนาดยาว ตัวอย่างผลงานร้อยแก้ว เช่น

การศึกษาของไทยในปัจจุบัน ๒๔๘๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓. ๕๔ หน้า.

“ความเคลื่อนไหวทางการศึกษา” ศูนย์ศึกษา ๑๐ (พฤศจิกายน ๒๔๙๗). หน้า ๔๓-๕๙.

ความเมตตาการุณค้ำจุนโลก ; บทละครวิทยุโทรทัศน์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗. ๒๓ หน้า.

ดุสิตสมิต ; บทวิทยุกระจายเสียงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเซชม, ๒๕๒๒. ๓๗ หน้า.

บทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศทาน หงส์ทอง. กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๑๓. ๓๑๐ หน้า.

หัวใจทอง การเมืองเรื่องรัก. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ-คุรุสภา, ๒๕๑๖. หน้า ๑-๗๔.

ชีวิตครอบครัว

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สมรสกับท่านผู้หญิงดุขฎิมาลา มาลากุล (คุณดุขฎิมาลา ไกรฤกษ์) บุตรีเจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) และท่านผู้หญิงกลีบ มหิธร เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๔ ไม่มีบุตรและธิดา

วันสมรส

หนังสือ **ปิ่น มาลากุล** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีคำไว้อาลัย ซึ่งผู้ใช้นามว่าบรรดาญาติเป็นผู้เขียน กล่าวถึงการใช้ชีวิตร่วมกันของท่านทั้งสองไว้อย่างน่าชื่นชมว่า

ย้อนกลับไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกนักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรกนั้น ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมีนายปานิ ไกรฤกษ์ พี่ชายร่วมบิดามารดาของท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา ซึ่งภายหลังได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายจ้ายวด และหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลรวมอยู่ด้วย ทั้งสองมีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ เพราะต่างก็มีอุปนิสัยและภูมิหลังคล้ายคลึงกัน จากการที่มหาดเล็กทั้งสองได้ใกล้ชิดเป็นเพื่อนรักกัน เปิดโอกาสให้ (ท่านผู้หญิง) ดุษฎีมาลา ไกรฤกษ์ น้องสาวของนายจ้ายวดได้พบปะทำความรู้จักกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล และได้เชิญหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลว่าพี่ชายตั้งแต่นั้นมา และหลังจากนั้น ไม่ว่าหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลจะรับใช้ในเบื้องพระยุคลบาทหรือไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ เป็นเวลาถึง ๙ ปี ความสัมพันธ์ระหว่างท่านทั้งสองนับวันแต่จะเพิ่มพูนขึ้น จนกระทั่งได้สมรสใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ท่านทั้งสองได้ร่วมชีวิตกันต่อมาด้วยความยึดมั่นและเอื้ออาทรต่อกันและกันตลอดมาเป็นเวลานานอีกถึง ๖๔ ปี หม่อมหลวงปิ่นก็ยังคงเป็นพี่ชายของท่านผู้หญิงดุษฎีมาลา

ดังจะเห็นจากบทประพันธ์และบทกลอนอันมากมายของหม่อมหลวงปิ่น ซึ่งกล่าวถึงท่านผู้หญิงคุณงามความดีอย่างยกย่อง โดยใช้คำว่า นื่องแก้ว ยายใจ นื่องหญิง ดวงแก้ว และที่หนึ่งตลอดไป

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับการยกย่องจากวงการต่างๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยได้รับพระราชทานปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศไทย และได้รับมอบจากมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ได้แก่

ปริญญาศุภศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๕

ปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๙

ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๑๐

รับพระราชทานปริญญาศึกษาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๐

ปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๖

ปริญญาศึกษาศาสตรคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๑๗

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๗

ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐

ปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๐๗

และได้รับเกียรติคุณดีเด่นอื่นๆ อีก เช่น

เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. ๒๕๓๐

เป็นบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๐

เป็นผู้สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๑

ได้รับพระราชทานพระเกียรติทองคำ ในฐานะผู้ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๑

ได้รับยกย่องเป็นบุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาของชาติอย่างสูงยิ่ง พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับพระราชทานโล่เชิดชูการฝึกหัดครูไทย พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับรางวัลอาเซีย สาขาวรรณกรรม พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาและวรรณกรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๗

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีค่าสูงยิ่งแก่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่สำคัญ เช่น

พ.ศ. ๒๔๙๗ ทูตียจุลจอมเกล้า มหาวชิรมงกุฏ เหรียญรัตนาภรณ์ ภ.ปร. ชั้น ๓

พ.ศ. ๒๕๐๓ ทูตียจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. ๒๕๑๐ ปฐมจุลจอมเกล้า

พ.ศ. ๒๕๑๖ เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา

พ.ศ. ๒๕๓๒ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นสิริยิ่งรามกีรติ

ถ่ายในงานฉลองพระยศสมเด็จพระเจ้าภคินีเสก เจ้าฟ้าเพชรรัตน-
ราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ที่พระตำหนักชาลีมงคลอาสน์ พระราชวัง
สนามจันทร์

ถึงแก่อสัญกรรม

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ป่วย ต้องเข้ารับรักษาตัวที่
โรงพยาบาลเป็นระยะๆ เมื่อมีสุขภาพแข็งแรงขึ้นวันใดท่านมักไปปฏิบัติงานที่หอ
วิชาจุฬาลงกรณ์ หรือที่ค่ายหลวงบ้านไร่ จังหวัดราชบุรี หรือที่พระราชวังสนามจันทร์
จังหวัดนครปฐม อยู่เสมอ จนกระทั่งวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๓๘ ท่านได้เข้า
โรงพยาบาลอีกครั้งหนึ่ง และในที่สุดวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๓๘ ท่านได้ถึงแก่อ-
สัญกรรมด้วยโรคเส้นเลือดในสมองตีบและไตวาย ด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุได้
๙๒ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศพบำเพ็ญ
กุศลในพระบรมราชานุเคราะห์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส และเสด็จพระราชดำเนิน
ไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์แห่งวัดนั้น ใน
วันเสาร์ที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๙ หลังงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล ปีถัดมา ท่านผู้หญิงดุขจุฑา มาลากุล ได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๔๐

ส่วนหนึ่งของงานนิพนธ์ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล (จากหนังสือ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล กรมศิลปากรจัดพิมพ์)

หนังสือหลายเล่มที่หน่วยงานราชการและเอกชนจัดพิมพ์มอบให้ไป ในงานพระราชทานเพลิงศพ วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๕ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติและผลงานของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

จากประวัติชีวิตและผลงานของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ทำให้ประจักษ์ว่า ท่านเป็นนักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นบุคคลสำคัญที่ได้พัฒนาและส่งเสริมการศึกษาในประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ความเป็นนักอักษรศาสตร์ของท่านจะปรากฏควบคู่ไปกับการปฏิบัติหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน และไม่ว่าท่านจะอยู่ในตำแหน่งใด ช่วงเวลาใดระหว่างรับราชการ หลังเกษียณอายุราชการ หรืออยู่ในบึงฉมวียแล้วก็ตาม ท่านก็อุทิศตนบำรุงส่งเสริมการศึกษา ภาษาและศิลปวัฒนธรรมของชาติมาโดยลำดับ คำประพันธ์ของท่านมากมายหลายบทมีคุณค่าต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทนี้ที่ว่า

เป็นคนยอมต้องผ่าน	ทุกซั่มหันต์
เกิดแก่เจ็บตายกัน	ทุกผู้
แต่ชาติไม่มีวัน	จักดับ
อยากจะยังอยู่	กอบปรให้พัฒนา

นอกจากจะสะท้อนให้เห็นความเข้าใจของท่านในกฎธรรมดาสงสารโลกแล้วยังแสดงถึงความศรัทธามุ่งมั่นของท่านที่มีมาคมหาศาลในเรื่องการพัฒนาประเทศชาติอีกด้วย และเมื่อกาลบัดนี้แล้วคงเป็นหน้าที่ของอนุชนรุ่นปัจจุบันเท่านั้นที่จะต้อง “กู้ กอบปรให้พัฒนา” ต่อไป

บรรณานุกรม

ปิ่น มาลากุล คำประพันธ์ร้อยเรื่อง. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

วิชาการ, กรม. สารสถาบันภาษาไทย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๓๗.

_____ บทประพันธ์สรมากกว่าพันบท เล่ม ๑-เล่ม ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

ศิลปากร, กรม. ประวัติและผลงานผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙. กรุงเทพฯ : บริษัทเปเปอร์ อิลส์กราฟฟิกส์ จำกัด, ๒๕๓๙.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ปิ่น มาลากุล. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร

“หนังสือบางเรื่อง อ่านแล้วทำให้หัวสูงขึ้นไป
สู่สวรรค์ได้บ้าง บางเล่มทำให้ตัวทรุดลงไปนอนรกร
พวกหลังนี้เรามักชอบอ่าน เพราะมันสนุก ทำให้
อารมณ์เราร้อน คึกคักคะนองลุ่มหลงไปในเรื่องอันไร
เหตุผลต่างๆ พวกแรกนั้นเป็นพวกหนังสือวรรณคดี
แม้จะทำให้เราเกิดสติปัญญา ทำให้เราให้สูงขึ้น แต่เรา
ก็ไม่ค่อยชอบ (บางคนก็นึกไปว่าหนังสือวรรณคดี เป็น
หนังสือสำหรับมนุษย์อีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นพวกคนละ
ภาษากับเรา) นักเรียนที่อ่านวรรณคดี ซึ่งรวมอยู่ใน
หนังสือเรียนรู้สึกเหมือนกินยาหม้อใหญ่...

การอ่านวรรณคดี เราต้องคิด แต่เราส่วน
มากไม่ค่อยชอบคิด ทั้งๆ ที่การคิดทำให้เกิดสติปัญญา
การไม่ชอบคิดนี้เองทำให้อ่านวรรณคดีไม่สนุก แต่ถ้า
หากชอบคิด รู้จักคิด การอ่านวรรณคดีจะเป็นเครื่อง
ผลิตเพลีนและทำใจของเราให้สูงขึ้น”

จาก “คำนำ” ใน อ่านวรรณคดี ของ เปลื้อง ณ นคร

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๔ สภามหาวิทยาลัยศิลปากรได้มีมติถวาย
ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่พระองค์หนึ่ง
คือ ศาสตราจารย์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง-
นราธิวาสราชนครินทร์ ครั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา และมอบแด่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยอีกท่านหนึ่งคือ นายเปลื้อง
ณ นคร ผู้ซึ่งบุคคลในวงการภาษาไทยและบุคคลทั่วไปยกย่องว่า เป็นผู้รู้เี่ยม
ยิ่งทางภาษาไทย และเป็นผู้ริเริ่มแห่งวงการนี้หลายด้าน

คำประกาศเกียรติคุณปราชญ์แห่งวงการภาษาไทยท่านดังกล่าวในพิธี
พระราชทานปริญญาบัตรเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๔ ตอนหนึ่งมีว่า

นายเปลื้อง ณ นคร เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถใน
วิชาการหลายแขนง ทั้งภาษาไทย การหนังสือพิมพ์ และการศึกษา
โดยเฉพาะด้านภาษาไทยนั้น ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ดีเด่น
ทั้งภาษาและวรรณคดี ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ในวงการภาษาไทยและ
บุคคลทั่วไป มีผลงานเขียนทั้งประเภทสารคดีและบันเทิงคดีมากกว่า
๑๐๐ เรื่อง และแต่งตำราเรียนไว้เป็นจำนวนมาก ล้วนมีคุณค่าต่อการ
ศึกษาภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง นายเปลื้อง ณ นคร สนับสนุน ส่งเสริม
และเผยแพร่การศึกษาด้วยอัจฉริยะของตนเอง เป็นการอำนวยความสะดวก
ประโยชน์แก่การศึกษาของชาติมาเป็นเวลายาวนาน นับได้ว่าเป็น
ผู้มีเกียรติคุณดีเด่นต่อวงการภาษาไทยและต่อประเทศชาติ

กำเนิด

นายเปลื้อง ณ นคร ผู้ซึ่งลูกศิษย์และบุคคลทั่วไปเรียกท่านด้วยความ
เคารพยกย่องว่า อาจารย์เปลื้อง นี้ เกิดเมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๔๕๒ ที่อำเภอ
สทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นบุตรชายคนโตของขุนเทพภักดี (เล็ก ณ นคร) ผู้สืบ
สายสกุล ณ นคร จากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (เจ้าน้อย) โอรสองค์หนึ่งใน
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขุนเทพภักดีรับราชการมีตำแหน่งเป็นปลัดซ้าย
ของนายอำเภอพนางตุง จังหวัดพัทลุง ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นนายอำเภอปากพูนและ
นายอำเภอพนางตุง ตามลำดับ ต่อมาทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอพนางตุง
ขึ้นไปอยู่ที่ตำบลควนขนุน ขุนเทพภักดีได้ไปจัดสร้างอำเภอใหม่ พนางตุงจึงเป็น

ตำบลขึ้นกับอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุงต่อมา ส่วนมารดาคือ นางเทพภักดี (ยกอิน ชุนทะโร) ซึ่งต้นสกุลเป็นเจ้าของเมืองสงขลา มีภูมิลำเนาอยู่อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา อาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีน้อง ๗ คน รวมทั้งท่านด้วยเป็น ๘ คน ดังนี้

๑. นายเปลื้อง ณ นคร
๒. นายประยูร ณ นคร
๓. นายมูล ณ นคร
๔. นายสมนึก ณ นคร
๕. หญิง (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)
๖. นางประดับ แต่งงานกับนายอาทิตย์ สุภาไชยกิจ
๗. นางสาวประจวบ ณ นคร
๘. นางประนอม แต่งงานกับนายปรารภ วิเศษกุล

วัยเยาว์

ความเป็นอยู่ของชีวิตและครอบครัวในวัยเยาว์นั้น อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้เล่าไว้ในหนังสือ อนุสรณ์เปลื้อง ณ นคร ว่า

เมื่อคุณแม่ตั้งท้องข้าพเจ้า พอจนคลอดก็กลับไปบ้านสติงพระ ไปคลอดข้าพเจ้าที่นั่น ตอนนั้นเข้าใจว่าท่านจะอายุ ๑๗ ปี นับว่าให้กำเนิดข้าพเจ้าในระยะเวลาที่ท่านกำลังเติบโตแข็งแรง จิตใจก็ยิ่งร่าเริงแจ่มใส ข้าพเจ้าเชื่อว่าธาตุอันดีซึ่งมีในตัวคุณแม่เมื่ออายุ ๑๗ ปี และคุณพ่อเข้าใจว่าตอนนั้นอายุราว ๒๓-๒๔ ปี ได้ถ่ายทอดมาให้ข้าพเจ้า ทำให้ร่างกายข้าพเจ้าแข็งแรง มีกำลังต้านทานโรคบางอย่างอย่างยิ่ง ทั้งให้ความร่าเริงแจ่มใสแก่จิตใจข้าพเจ้าด้วย...

บ้านที่ข้าพเจ้าอาศัยอยู่เมื่อเยาว์ที่อำเภอพนางตุง ตั้งอยู่ที่ชายควน หน้าบ้านหันสู่ถนนซึ่งมีสายเดียว ขวามือค่อยๆ ลาดสูงชันเป็นควน เรียกว่า ควนพนางตุง ซ้ายมือค่อยๆ ลาดต่ำจนเป็นที่ราบท้องนา สุดท้องนาก็ถึงชายทะเล เรียกว่า ทะเลน้อย ภูมิประเทศดังนี้ นับว่าทำให้ข้าพเจ้าได้พบสิ่ง ๓ อย่างพร้อมกันคือ ควน ที่ราบ และทะเล เมื่อเล็กๆ ก็ได้ใช้ชีวิตเที่ยวเตร่เข้าดงลงน้ำกับเด็กในชนบท ถึงหน้าฝนเราเที่ยววิ่งเล่นน้ำกันในนา จับปลา กัด ถึงหน้าลูกกอก หน้ายาร่วง

นกกระสาแดง หนึ่งในนกมาหาพันธุ์
จำนวนมากมาช ที่อุทยานนกน้ำ
ทะเลน้อย

บริเวณหนึ่งของทะเลน้อยเป็น
ภูมิประเทศที่ทำให้ได้พบ ๓ อย่าง
พร้อมกัน

(มะม่วงหิมพานต์) ก็พากันเข้าป่า อาหารกลางวันมีลูกยาร่วง กล้วย
อ้อย มะขาม ลูกกอ ลูกหว้า ไม่ค่อยได้พบกับขนม แะนานๆ ถึงจะมี
สตางค์สัก ๑๐ สตางค์ติดกระเป๋...

ชีวิตตอนต้นได้รับความทะนุถนอมจากย่ามากกว่าแม่ ท่าน
ตามใจเป็นแก้ว มีความรักห่วงหาพันเจ้าเป็นที่สุด แต่เมื่อเป็นเด็ก
ข้าพเจ้าหาได้ตระหนักในความรักของท่านไม่ ด้อยเดียงสอแล้ว มารดาจึง
เล่าให้ฟัง และข้าพเจ้าไม่มีโอกาสจะตอบแทนพระคุณได้ เพราะท่านได้
ล่วงลับไปเสียนานแล้ว...

วัยเรียน

ในระยะเริ่มเรียนเขียนอ่าน อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้เรียนที่โรงเรียน
วัดล่าง อำเภอพนมดงชุม ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ครูที่สอนจะ
สอนทุกวิชา ท่านเรียนหนังสือได้เร็ว แต่พวกเราจะเรียนอ่อนมาก เวลาทำเลขมัก
จะต้องอาศัยเพื่อนที่นั่งมาด้วยกัน ถ้าเป็นทางหนังสือแล้วเพื่อนคนนั้นก็ต้อง
อาศัยท่านเป็นการแลกเปลี่ยนกัน ที่บ้านของท่านครั้งท่านวัยเยาว์มีหนังสือดีๆ
เช่น *วิทยาคาร* อ่านแล้ว เมื่ออายุ ๔ ขวบ ท่านอ่านหนังสือได้คล่อง ได้อ่าน
หนังสือไทยแบบใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น

พอขึ้นชั้นประถมปีที่ ๓ บิดาของท่านได้ส่งท่านไปอยู่กับญาติที่จังหวัด
นครศรีธรรมราช เข้าเรียนต่อที่วัดท่ามอญ (วัดศรีทวี) จนจบชั้นประถมปีที่ ๔
แล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช

จนขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๒ อายุได้ ๑๒ ขวบ จึงมาเรียนต่อที่กรุงเทพฯ มาอยู่บ้านพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต (แย้ม ณ นคร) ซึ่งเกี่ยวข้องเป็นญาติสนิทสนมกัน

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้กรุณาให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๓๗ เรื่อง “อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ผู้ริเริ่มแห่งวงการภาษาไทย” พิมพ์ใน สารสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๗ กล่าวถึง สาเหตุที่ท่านต้องย้ายโรงเรียนบ่อยว่า

คุณพ่อคุณแม่เห็นว่าที่พัทลุงในสมัยนั้นไม่ค่อยมีโรงเรียน ที่ดีๆ จะให้เรียน จึงส่งไปเรียนที่นครศรีธรรมราชไปอยู่กับคุณป้า ชื่อ บุษย ซึ่งเป็นภรรยาของขุนบริรักษ์ภูเบศร์ (แะ ณ นคร) แต่ก่อนเมือง นครศรีธรรมราชเป็นมณฑล มีโรงเรียนประจำจังหวัดซึ่งมีถึงชั้นมัธยม ปีที่ ๓ ผมไปเรียนต่อชั้นประถมปีที่ ๓ จนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๑ กำลังจะ ขึ้นชั้นมัธยมปีที่ ๒ เผอิญนึกถึงญาติที่กรุงเทพฯ และด้วยที่ผมชอบเรียน หนังสือ จึงชวนชวายติดต่อกับญาติ ขอไปเรียนที่กรุงเทพฯ ญาติก็รับ

ความเป็นอยู่ในบ้านพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต นั้น อาจารย์ เปลื้อง ณ นคร ต้องประพฤติตนตามธรรมเนียมปฏิบัติที่กำหนดของญาติผู้เป็น เจ้าของบ้านทุกประการ อย่างไรก็ดี เป็นการสร้างอุปนิสัยที่ดีและความเจริญ ก้าวหน้าในชีวิตของท่านต่อมา ท่านได้เขียนคำรำลึกคุณไว้ในหนังสือที่พิมพ์เป็น อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต ตอน หนึ่งว่า

ท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิตได้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้า ตั้งแต่ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๒ ขวบ ท่านได้ให้การศึกษาอบรม จัดการเรื่อง แต่งงาน ตลอดจนให้บ้านได้อยู่อาศัย นับเป็นกรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ แม้ว่าข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสสนองพระคุณท่านในบางครั้งบางคราวเมื่อ ท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็ยังเรียกว่า ไม่ได้ตอบแทนพระคุณท่านเท่ากับที่ ท่านได้อบรมมาตั้งแต่เล็กจนเติบโตเป็นตัวตน มีความเป็นอยู่สมควร แก่ฐานะ แต่ที่สำคัญก็คือ ท่านได้อบรมนิสัยใจคอข้าพเจ้าให้บึกบึน อดทนต่อโลก และให้มีความรู้สึกรักใคร่อันมั่นคงในวรรณคดี

ตลอดเวลา ๖ ปีที่ข้าพเจ้าศึกษาเล่าเรียนและได้รับการอบรม โดยตรงจากท่านนั้น ท่านได้เข้มงวดกวดขันในเรื่องความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลาและหน้าที่ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณลักษณะเหล่านี้ได้ฝังแน่น อยู่ในจิตใจข้าพเจ้า เป็นคุณสมบัติอันหาค่ามิได้และคิดว่าผู้อื่นคงไม่อาจ

ฝั่งลักษณะเหล่านี้ลงในจิตใจของข้าพเจ้าได้เท่ากับท่าน

ตลอดเวลา ๖ ปี เกือบจะทุกวัน เวลาท่านรับประทานอาหารค่ำ ข้าพเจ้าและพวกหลานๆ ที่ท่านรับมาเลี้ยง และให้ได้รับการศึกษา ต้องขึ้นไปทำหน้าที่ต่างๆ ที่ท่านมอบหมายให้ คำสั่งของท่านนั้นสั่งกันครั้งเดียว ใครทำผิดพลาดคำสั่งหรือละเมิดคำสั่ง ก็เป็นที่แน่นอนว่าจะต้องได้รับโทษ นับเป็นการอบรมอย่างเฉียบขาดแบบทหาร

ข้าพเจ้าเองมีหน้าที่อ่านหนังสือ ท่านบอกว่าข้าพเจ้าเสียงดี ต้องให้กินยาเสียง เพื่อเสียงจะได้ดีขึ้น หนังสือที่ท่านนั้นเป็นพวกหนังสือพิมพ์ ต่อจากหนังสือพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม เป็นทั้งวรรณคดี จดหมายเหตุ โบราณคดีต่างๆ แต่หน้าที่อ่านหนังสือของข้าพเจ้านั้นแตกต่างจากหน้าที่คนอื่นๆ คือเมื่อท่านรับประทานอาหารเสร็จ คนอื่นก็หมดหน้าที่ แต่ข้าพเจ้าต้องอ่านหนังสือต่อไป อ่านจนห้าทุ่มสองยาม บางคืนข้าพเจ้าง่วงเต็มที่ แต่จะแสดงความง่วงไม่ได้ เพราะฉะนั้น บางคืนใจหลับ แต่ตายังดู ปากยังอ่านต่อไป

หน้าที่อ่านดังนี้ ข้าพเจ้าจำได้ว่า ได้ทำอยู่ ๖ ปีเต็ม ในขณะที่นั้นรู้สึกว่าได้ได้รับความทุกข์ยิ่ง เพราะในขณะที่คนอื่นได้ไปพักผ่อน ข้าพเจ้าก็ยังไปไหนไม่ได้ แต่ว่าผลอันยิ่งใหญ่ก็ได้บังเกิดแก่ตัวเอง คือมีใจรักหนังสืออย่างเข้ากระดูกดำ มาภายหลังจนกระทั่งบัดนี้ข้าพเจ้าต้องอ่านหนังสือทุกวัน ชีวิตขาดหนังสือไม่ได้ และในที่สุดก็รู้ตัวว่า มีความรู้ทางวรรณคดีพอสมควร ความรักความสนใจหนังสือที่ท่านได้อบรม ด้วยการให้อ่านอย่างอดตาหลับขับตานอนนี้ เป็นผลให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงหนังสือ ปรีทรรณแห่งวรรณคดีไทย เมื่อข้าพเจ้าสำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าเชื่อว่า ปรีทรรณแห่งวรรณคดีไทย นี้ เป็นที่รวมแห่งประวัติวรรณคดีไทยเล่มแรก

หนังสือประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา ซึ่งเรียบเรียง
และปรับปรุงจากหนังสือปรีทรรณแห่งวรรณคดีไทย

โรงเรียนเทพศิรินทร์ในปัจจุบัน ที่ซึ่งสมัยอาจารย์เปลื้อง ณ นคร เรียนอยู่ มีนักเขียนเรียนมาก

ระหว่างที่มาอยู่บ้านเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ อธิการย์เปลื้อง ณ นคร ได้เรียนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ ณ ที่นี้เป็นจุดเริ่มความสนใจที่จะเขียนหนังสือ ตั้งแต่เรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๕ โรงเรียนเทพศิรินทร์มีการออกหนังสือประจำห้องเรียน ประจำโรงเรียน มีนักเขียนที่มีชื่อย่ออยู่หลายคน เมื่อท่านได้อ่านเรื่องของนักเขียนที่มีชื่อเสียง ก็อยากเห็นลายมือของคนกลายเป็นตัวพิมพ์อยู่ในหนังสือบ้าง แต่ก็เพียงความหวังเท่านั้นในตอนนั้น ท่านได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในสารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันเกี่ยวกับการอ่าน และความสนใจในการเขียนหนังสือช่วงนี้ว่า

ผมเข้าโรงเรียนเทพศิรินทร์ก็เรียนชั้นมัธยมปีที่ ๒ เลย พักอยู่บ้านเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ บ้านนี้เป็นบ้านใหญ่ ชื่อบ้าน มหาโยธิน เป็นชื่อพระราชทาน ผมชอบหนังสือมาแต่เด็ก เผลออยู่ที่บ้านอ่านหนังสือ วิทยากรยาก็ชอบอ่าน อีกอย่างหนึ่งปู่ของผมชื่อ หลวงอนุสรณ์สุทธิกกรรม (บัว ณ นคร) เป็นคนเขียนหนังสือ แต่งประวัตินครศรีธรรมราช ผมก็อาจจะได้เลืกได้จากปู่มาบ้าง แม้ผมอยู่โรงเรียนเทพศิรินทร์แล้ว ก็ยังไม่ค่อยได้อ่านหนังสืออะไรมากร สมัยนั้นหนังสือไม่ค่อยมี จึงไม่ค่อยได้อ่าน อ่านเฉพาะหนังสือเรียน แต่ก่อนมีหนังสือเรียนแค่ ๓-๔ เล่ม ต่างกับสมัยนี้มาก โรงเรียนเทพศิรินทร์สมัยที่ผมเรียนอยู่มีนักเขียนเรียนมาก ที่มีชื่อเสียงอย่างเช่น หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ศรีบูรพา ยาขอบ สด ภูมะเวทิต เป็นรุ่นพี่ผมทั้งนั้น แต่สมัยก่อนเราเรียนหนังสือก็สนิทเฉพาะในห้องเรียนเดียวกัน ไม่ค่อยรู้จักกันกว้างขวาง หนังสือก็ไม่ได้อ่าน วิทยาก็ไม่ค่อยได้ฟัง โทรทัศน์ก็ไม่ได้เห็น

ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้ดูตาสว่างไม่มี แต่ทว่าดีที่อยู่ในถ้อยคำของครู อยู่ในโอวาท ไม่มีการฝ่าฝืนครู มีระเบียบวินัยดี สมัยนั้นมีครูที่มีชื่อเสียงของโรงเรียนคือ ชวนสุนทรภาสิต ชวนจงจิตนิสัย ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ ผมยังเด็ก ได้ทำเพียงเขียนหนังสือพิมพ์ของห้องเรียน มีเพื่อนฯ ช่วยกันออกหนังสือพิมพ์

เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ โรงเรียนเทพศิรินทร์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ก็ตัดสินใจศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ต่อมาได้แยกแผนกวิทยาศาสตร์ตั้งเป็นคณะวิทยาศาสตร์) เพราะออกจะเลื่อมใสคำว่า มหาวิทยาลัย และเป็นที่ใฝ่ฝันตามพระคัมภีร์ของเด็กหนุ่ม สมัยนั้น คณะที่เรียนเพิ่งเปิดเป็นปีแรก หลักสูตรการเรียนกำหนดไว้ ๒ ปี แต่ต่อมามหาวิทยาลัยเพิ่มหลักสูตรวิชาครูอีก ๑ ปี รวมเป็น ๓ ปี อาจารย์เปลื้อง ณ นคร เล่าไว้ในหนังสือ **สารสถาบันภาษาไทย ฉบับดังกล่าวเกี่ยวกับวิธีการเรียนการสอนสมัยนั้นว่า**

การเรียนในมหาวิทยาลัยช่วงนั้น มีหนังสือให้อ่านน้อยมาก ในห้องสมุด พวกนิสิตไม่ค่อยได้ใช้ การค้นคว้าสมัยก่อนไม่ค่อยมี โดยมากอาจารย์ให้อะไรรับมา ถอดตามอาจารย์พูด พูดอะไรก็ถือว่าถูก ใช้ได้ ที่จะไปหักอาจารย์อะไรนี้ไม่มี สมัยนี้ยังใจไม่ทราบนะ แต่ผมเข้าใจว่าเขาปล่อยให้ นิสิตหักหรือถามอาจารย์ได้ เกียงอาจารย์ได้ เมื่อก่อนใครเถียงอาจารย์จะถูกหาว่าเป็นคนไม่ดี นอกครู การศึกษาสมัยนี้แตกต่างกับสมัยก่อนมาก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

หากเรียนจบหลักสูตรของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสมัยนั้น ผู้เรียนจะได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.) ได้รับพระราชทาน เงินเดือน ๘๐ บาท รุ่นที่เข้าเรียนพร้อมกับอาจารย์เปลื้อง ณ นคร มี ๒๕ คน แต่จบปีสุดท้ายเพียง ๑๖ คน เป็นหญิง ๔ คน ชาย ๑๒ คน เพราะระหว่างเรียนนั้น สอบตกเสียบ้าง เรียนจบ ๒ ปี ออกเสียบ้าง ผู้ที่เรียนสำเร็จได้รับประกาศนียบัตร ครูมัธยม จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นรุ่นแรก มีดังนี้

๑. นายสุวรรณ เผือกใจแผ้ว
๒. นายวิเชียร พุทธินันท์
๓. นายประวัติ ประดิษฐานนท์
๔. นายเปลื้อง ณ นคร
๕. นายบัญญัติ สุญสินภัย
๖. นายยอด ไตติลานนท์
๗. นายเตียง ศิริขันธ์
๘. นายสวัสดิ์ บุษปฤกษ์
๙. นายสุรินทร์ สรศิริ
๑๐. นายจำลอง เอี่ยมโอภาส
๑๑. นายเทือก กุสุมา ณ อยู่ธยา
๑๒. หม่อมหลวงดุษฎี ชุมสาย
๑๓. นางสาวฉะบอบ วิโรจน์เพ็ชร (พันตรีหญิงคุณหญิงฉะบอบ ไปชะกฤษณะ)
๑๔. นางสาวรัตนา ศุภศิริวัฒน์
๑๕. นางสาวอาภรณ์ ศษเสนี (กฤษณามระ)
๑๖. นางสาวละออง วิริยศิริ (นวลละออง ลีละพันธุ์)

การรับราชการ

เมื่อเรียนจบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ก็บรรจุเป็นข้าราชการชั้นตรี ครูโรงเรียนสตรีวัดระฆัง เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๔ แต่สอนที่โรงเรียนนี้ได้เพียง ๗ วัน ในวันที่ ๒๕ เดือนเดียวกัน ศกเดียวกัน ก็มีคำสั่งจากกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ในสมัยนั้น ให้ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียน

วัดสุทธิวราราม อีก ๕ เดือนก็ได้รับยศเป็นรองอำมาตย์ตรี

การทำงานรับราชการของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีเหตุให้ย้ายที่ทำงานบ่อย เหมือนชีวิตในวัยเด็กซึ่งต้องย้ายสถานที่เรียนบ่อย ท่านให้สัมภาษณ์ถึงสถานที่ทำงานของท่านโดยสังเขป ใน สารสถาบันภาษาไทย ฉบับนั้นว่า

พอจบมาก็เป็นครูอยู่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง รู้สึกว่าผมสอนชั้นมัธยมปีที่ ๓ แต่ไปอยู่ได้เพียง ๗ วัน ก็ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนวัดสุทธิวราราม ไปสอนชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากวัดสุทธิวราราม ผมย้ายไปอยู่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมเกษตรกรรมหาดใหญ่ สงขลา อยู่ที่นี่ ๒ ปี แล้วย้ายไปโรงเรียนพาณิชยกรรมวัดแก้วฟ้าล่าง จังหวัดพระนคร ในสมัยนั้น ต่อมาย้ายมาอยู่โรงเรียนฝึกหัดครูประถมพระนคร เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ตอนนั้นกระทรวงศึกษาธิการกำลังเปิดงานใหญ่ เรียกว่างานการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งเดี๋ยวนี้ เป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน สมัยนั้นเขาจะตั้งเป็นกอง หัวหน้ากองเห็นผมเป็นคนทำงานเกี่ยวกับหนังสืออยู่มาก ต้องการคนที่ทำหน้าที่สอนหนังสือผู้ใหญ่ สมัยนั้นเรามีคนไม่รู้หนังสือตั้ง ๗๐% ได้ รัฐบาลและกระทรวงก็มีนโยบายจะลบล้างความไม่รู้หนังสือซึ่งทั่วโลกเขากำลังดำเนินการเรื่องนี้อยู่ ผมทำงานที่งานการศึกษาผู้ใหญ่ได้ไม่นาน ก็ได้ลาออกไปทำงานส่วนตัวอยู่ ๓-๔ ปี มันมีบางอย่างที่ไม่ชอบใจ คือว่าตอนนั้นผมกำลังไฟแรง เวลานั่งทำงานที่กระทรวง วันๆ ไม่เห็นมีอะไรทำ นั่งเฉยๆ มีจดหมายเข้ามา ก็เซ็นชื่อ จะทำอะไรก็ทำไม่ค่อยได้ ทำอะไรก็ต้องทำตามระเบียบ ก็เห็นว่าลาออกดีกว่า ต่อมา กระทรวงได้เรียกตัวเข้าไปทำงานใหม่ บังเอิญหลวงพรหมโยธีรู้จักผม ก็เลยชวนให้ไปทำงานใหม่ มีงานใหม่เกิดขึ้นมา คือ งานเผยแพร่การศึกษา มีคุณหญิงอัมพร มีสุข เป็นหัวหน้ากอง ผมได้เขียนข่าว เป็นกรมการจัดรายการ

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร เป็นผู้กล้าเผชิญโลก กล้าได้กล้าเสีย เชื่อมั่นในฝีมือและความสามารถของตนเอง การลาออกจากราชการครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ อันเป็นปีที่ได้รับราชการมาครบ ๑๕ ปี นั้น เนื่องจากมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในปีนั้น ท่านมีความคิดจะเปลี่ยนงานดูบ้าง จึงได้ลาออกจากราชการที่กองการศึกษาผู้ใหญ่ ไปสมัครผู้แทนราษฎรที่จังหวัดพัทลุง แต่เนื่องจากประสบการณ์ทางการเมืองในครั้งนั้นยังไม่มากพอ จึงไม่ได้รับเลือกตั้ง การลาออก

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ดำรงตำแหน่งผู้ชำนาญ และวิทยาการเอกตามลำดับ ในกองเผยแพร่การศึกษา กรมวิชาการ ต่อมากองเผยแพร่การศึกษาได้โอนไปขึ้นกับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านได้เปลี่ยนตำแหน่งเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอกและเปลี่ยนเป็นศึกษานิเทศก์เอกในภายหลัง

ชั่วระยะเวลา ๓ เดือน เพื่อไปสมัครรับเลือกตั้ง เมื่อไม่ได้รับเลือกตั้งก็กลับเข้ารับราชการใหม่ และได้ลาออกครั้งต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ในครั้งนี้ท่านได้ตั้งโรงเรียนการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ (ทางไปรษณีย์) ขึ้นที่ตึกแถว ใกล้สี่กั๊กพระยาศรี ต่อมาได้กลับเข้ารับราชการอีกครั้งที่กองเผยแพร่การศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๙๖ และได้ลาออกจากราชการครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ไม่มีบ้านอายุ อย่างไรก็ตาม อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และได้รับแต่งตั้งเป็นประธานกรรมาธิการวัฒนธรรมและสังคมในสมัยนั้นด้วย

ในระหว่างรับราชการท่านได้ศึกษาค้นคว้าความรู้ทั้งด้านภาษา และวรรณคดี ได้สร้างสรรค์ผลงานอันมีคุณค่าสูงไว้มากมาย

งานหนังสือ

ด้วยอาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีอุปนิสัยรักการอ่านและสนใจการเขียนหนังสืออยู่เป็นทุนเดิม เมื่อได้เข้ามาศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมีผู้ค้นพบ 'แหวด' ในตัวท่าน และสนับสนุนให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวงการหนังสือ ก็ยิ่งทำให้ท่านได้มีโอกาสฝึกฝนจนเชี่ยวชาญถึงพร้อมที่จะแสดงภูมิรู้ให้เป็นที่

ประจักษ์ในวงการภาษาและหนังสือต่อไปในอนาคต ผู้มีส่วนสำคัญในเรื่องนี้ท่าน
หนึ่งคือ พระวรเวทย์พิสิฐ (แซ่ คีวะศรียานนท์) ซึ่งเป็นอาจารย์สอนภาษาไทย
ในสมัยนั้น เมื่อนิสิตที่ชื่อเปลื้อง ณ นคร แต่งคำประพันธ์นิราศ ๒ คำกลอน
ส่งอาจารย์ ได้รับคำชม แล้วอาจารย์ยังนำมาอ่านให้ฟังกันในชั้นเรียน นิสิตผู้ได้
รับคำชมคนใดเล่าจะไม่มีหัวใจที่อัมเอบ ภูมิใจ ขยันเขียนเรื่องอื่นๆ ต่อไป
บทประพันธ์แห่งความทรงจำครั้งเป็นนิสิตเขียนส่งอาจารย์มีว่า

	จำนิราศคลาดเจ้าสุดเศร้าแสน
แสนสุดรักแต่จักร้างไปต่างแดน	ได้แต่แหวนไฉ่ต่างหน้าเมื่อคราครวญ
จึงเขียนคำร่ำสวาทนิราศร้าง	ตามแบบอย่างวงศ์กวีที่กำสรวล
เสนอนางเมื่อพี่ร้างเสนห็นวล	จะจำไกลไข้ใจจนจะจิตจาง

เมื่อเพื่อนๆ ได้เห็นฝีมือ ประจวบกับบรรณาธิการหนังสือ มหาวิทยาลัย
ในขณะนั้นได้ลาออก อาจารย์เปลื้อง ณ นคร จึงได้เป็นบรรณาธิการคนต่อไปโดย
มติของคณะกรรมการสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านได้เล่าถึงงาน
ส่วนนี้ในหนังสือ สารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนั้นว่า

ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ เป็นที่ที่ผมฝึกการเขียนอย่าง
มากที่สุด คือเป็นบรรณาธิการหนังสือประจำมหาวิทยาลัย แต่ก่อน
เขามีหนังสือเล่มเดียว เดียวนี้เขาแยกออกเป็นหลายเล่ม ที่จุฬาฯ เขา
มีกรรมการสโมสรของมหาวิทยาลัย แล้วเขาเลือกกรรมการให้ทำ
หน้าที่ต่างๆ ผมก็ได้ทำหน้าที่เป็นสาราณียากรออกหนังสือ มหาวิทยาลัย
ดูเหมือนจะออกปีละ ๒-๓ เล่ม ผมจำไม่ค่อยได้ ที่นี้ตอนทำหนังสือ
หลักก็ว่า จะให้มีเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยให้อ่านเล่นกัน
และมีฉบับที่สำคัญคือ ฉบับวันที่ ๒๓ ตุลาคม ทำกันหุหุหุเลย
ฉบับนั้นนะ ผมเองก็เลยต้องทำหน้าที่เป็นนักเขียนด้วย ติดต่อกับ
นักประพันธ์ด้วย ตอนนั้นผมได้รู้จักกับนักเขียนเก่งๆ หลายคน เช่น
ดอกไม้มัด กาญจนาคพันธ์ เพราะมีหน้าที่ไปขอเรื่องจากท่านเหล่านั้น
ก็เลยทำให้คลุกคลีอยู่กับพวกหนังสือ

การเขียนเรื่องลงในหนังสือ มหาวิทยาลัย อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ใช้
นามปากกาว่า นายดำรา ณ เมืองใต้ ด้วยเรื่อง "นางงามแผนโบราณ" เป็น
เรื่องแรก ในตอนที่รับราชการระยะแรกๆ เขียนเรื่องลงในหนังสือ วิทยาจารย์ ใช้ชื่อ

ว่า ร.อ.ต.เปลื้อง ณ นคร เรื่องที่เขียนมักเกี่ยวกับครู นักเรียน ภาษาและวรรณคดี เป็นส่วนใหญ่ ภายใต้นี้ยังเขียนลงหนังสือ กาชาด ซึ่งเป็นหนังสือการกุศลบ้างเป็น ครั้งคราว และได้ใช้นามปากกา นายตำรา ณ เมืองใต้

ผลงานที่ทำให้ชื่อเสียงของนายตำรา ณ เมืองใต้ โด่งดังขึ้นมาอย่าง จับพลัน คือ การเขียนหนังสือ ปรีทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย ซึ่งทยอยออกทีละภาค รวม ๓ ภาค ท่านเล่าไว้ในหนังสือ อนุสรณ์ เปลื้อง ณ นคร แสดงให้เห็นถึงความ มุ่งมั่นพากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อ ทำให้ได้หนังสือ ปรีทรรศน์แห่ง วรรณคดีไทย รวม ๓ ภาค ที่ได้รับความสนใจในหมู่นักศึกษาวรรณคดีเป็น อย่างมาก มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ถึงและหนังสือสามารถจำหน่ายได้ดี

ข้าพเจ้าเป็นคนชอบขีดเขียน ทั้งที่เป็นเรื่องอ่านเล่นและเรื่อง สารระ ได้ทำเรื่องสารระสำเร็จ ๒ เรื่อง คือ ปรีทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย เล่ม ๑ กับ เรียงความเตรียมอุดม เมื่อทำเสร็จแล้วก็นึกเห็นจริงตาม อิทธิบาทธรรมว่า เมื่อมีฉันทะ แล้วก็กำลังช่วยให้เกิดวิริยะ จิตตะ และวิมังสา เชื่อแน่อนว่า คนที่จะทำอะไรใหญ่ๆ สำเร็จจะต้อง มีอิทธิบาท เมื่อเขียนปรีทรรศน์นั้น นอนคืนละ ๓ ชั่วโมง อยู่เกือบถึงปี กลางวันทำราชการ ...สอนวิชาภาษาไทยที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม พระนคร หมดเวลาสอนก็ไปหอพระสมุด ค้นหนังสือ บรรณารักษ์หรือ เจ้าหน้าที่หยิบหนังสือมีคนเดียว ข้าพเจ้าเรียกกันว่าลุงเจิม เพราะอายุ มาก นุ่งผ้าพื้นและไม่สวมรองเท้า แรกๆ ลุงเจิมก็อึดๆ ออดๆ ซอให้ หยิบหนังสืออะไรก็ยืดยาดชักช้าจนเกือบจะหมดศรัทธา แต่ตัวฉันทะ นั้นเองพาให้มีวิริยะไหววๆ วอนๆ ลุงเจิม จนกลายเป็นคนที่แกเอ็นดู ตอนหลังๆ เลยส่งกุญแจให้ไปไขตู้ค้นเอาเอง ข้าพเจ้าก็ค้นอ่านได้ สะดวก ทำอยู่อย่างนี้เกือบ ๒ ปี มาภายหลังเมื่อลุงเจิมออกจาก ราชการแล้ว มีคนใหม่มาแทน เมื่อคนใหม่ไม่รู้ว่าหนังสือไหนอยู่ตู้ไหน ตรงไหน ข้าพเจ้าก็พาไปหยิบได้ถูกต้อง

การทำงานอย่างนี้ต้องเป็นคนอยู่ในวัยหนุ่ม คือยังมีเรี่ยวแรง วัยหนุ่มจึงเป็นระยะสำคัญของชีวิตที่บุคคลจะก่อร่างสร้างตัว สร้าง ชื่อเสียง ผู้ที่ใช้ชีวิตเปลืองเปล่าไม่ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันตอนวัยหนุ่ม เมื่อถึงบั้นปลายของชีวิต คือเมื่อเลย ๔๕ ปี หรือ ๕๐ ปีไปแล้ว แม้สติปัญญายังดีอยู่ แต่กำลังก็ไม่ไหว และความเคยตัวเกียจคร้านใน วัยหนุ่มก็เปลี่ยนให้เป็นความขยันไม่ได้เสียแล้ว

หนังสือประวัติศาสตร์ไทยสำหรับ
นักศึกษา โดย เปลื้อง ณ นคร

การเรียบเรียงหนังสือ **ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย** ทั้งสามเล่มนั้น อาจารย์ เปลื้อง ณ นคร มีความมุ่งหมายเพียงแต่จะให้ เป็นเรื่องชักนำผู้อ่านให้รู้จักวรรณคดีไทยอย่างคร่าวๆ เท่านั้น ครั้นต่อมามีนักเรียนนักศึกษาขอให้ท่านเรียบเรียงเรื่องวรรณคดีไทยให้ละเอียดพิสดารขึ้นอีก ท่านก็ปรับปรุงวางเค้าโครงเรื่อง **ประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักศึกษา** ขึ้นจากหนังสือ **ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย** พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ครั้งนี้ใช้นามจริง ประจวบกับเป็นสมัยที่รัฐบาลกำลังฟื้นฟูวัฒนธรรมและส่งเสริมภาษาไทย สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม ของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้ตั้งกรรมการตรวจพิจารณาให้รางวัลส่งเสริมวรรณกรรมขึ้น ๔ คน คือ

๑. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
๒. พระยาอนุমানราชธนะ (ยง เสฐียรโกเศศ)
๓. พระวรวงศ์วิสิษฐ (เซ่ง คีวะศรียานนท์)
๔. นายอนิต อยู่โพธิ์

คณะกรรมการได้สรุปผลการพิจารณาว่า

หนังสือเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมชั้นดีเรื่องหนึ่ง ผู้แต่งสมควรจะได้รับรางวัล เพื่อเป็นสินน้ำใจในความอุตสาหะวิริยะ และทั้งจะได้เป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่ค้นคว้าแต่งตำราขึ้น เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติสืบไป

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มูลเหตุสำคัญแห่ง
เรื่องความเรียง "ความสำคัญของวันชาติ"

ผลงานการเขียนที่มีชื่อเสียงมากอีกชุดหนึ่งคือ เรื่องความ สืบเนื่องจาก สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒ และกำหนดให้แล้วเสร็จในปีถัดมา ฉะนั้นในเดือนมีนาคม ๒๔๘๒ ซึ่งสมัยนั้นถือเป็นเดือนสิ้นปี ทางราชการได้จัด ประกวดเรื่องความเรียง "ความสำคัญของวันชาติ" ขึ้น กำหนดให้ทำงานเปิด อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓ การพิจารณาและตัดสิน ทาง การ ได้เชิญเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นประธาน กรรมการ ขณะนั้นอาจารย์เปลื้อง ณ นคร สอนภาษาไทยอยู่ที่โรงเรียนฝึกหัดครู ประถมพระนคร ได้แต่งเรื่องความเข้าประกวด ปรากฏว่ามีผู้ส่งเข้าประกวดทั้งสิ้น ๑๔๓ ราย คณะกรรมการพิจารณาแล้วตัดสินให้ฉบับของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ได้รับรางวัลที่ ๑ ได้รับถ้วยทองคำหนัก ๓ บาท กับเงิน ๒๐๐ บาท ซึ่งเป็นเรื่องที่ น่าตื่นเต้น และกล่าวขวัญกันมากในสมัยนั้น ทำให้ชื่อเสียงของ นายตำรวจ ณ เมืองใต้ ซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในฐานะผู้เรียบเรียงหนังสือ **ปริทรรศน์แห่ง วรรณคดีไทย** ได้มีชื่อเสียงทวีมากขึ้น ในภายหลังท่านได้แต่งตำราเกี่ยวกับเรื่องความ อีก ๕ เรื่อง เนื้อหากล่าวถึงลักษณะของคำ ลักษณะของประโยค การเรียงประโยค ฯลฯ ตั้งแต่ง่ายไปหายาก มีผู้นิยมซื้อหาอ่านกันมาก ทำให้ชื่อเสียงของท่านเลื่องลือ

ยิ่งขึ้นในวงการภาษาและหนังสือ ตำราเกี่ยวกับเรียงความทั้ง ๕ เรื่อง มีดังนี้

๑. เรียงความมัธยมศึกษาปีที่ ๓
๒. เรียงความมัธยมศึกษา
๓. เรียงความภาคปฏิบัติ
๔. แบบเรียงความ
๕. เรียงความชั้นสูง

ผลงานของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ที่ควรกล่าวถึงโดยละเอียดอีกชุดหนึ่ง คือ หนังสือเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งมีหลายเรื่องและรู้จักกันอย่างแพร่หลายกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ กระทรวงศึกษาธิการได้ดำริให้มีหนังสืออ่านประกอบการศึกษานอกจากหนังสือที่อ่านในห้องเรียน มีจุดมุ่งหมายให้เป็นหนังสือที่อ่านเพลินและให้ความเจริญแก่จิตใจ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาโครงการหนังสือสำหรับเด็ก และได้มอบหมายให้อาจารย์เปลื้อง ณ นคร เป็นผู้จัดทำ ท่านได้ทดลองออกหนังสือชุดหนึ่ง ชื่อว่า “คลังนิยาย” เป็นหนังสือรวมนิทานสั้นๆ หลายเรื่องไว้ในเล่มเดียวกัน การจัดทำหนังสือชุดนี้ได้ผลเป็นที่พอใจของนักเรียนและผู้ปกครอง คณะกรรมการจึงได้มอบให้ท่านดำเนินงานต่อไปอย่างจริงจัง ท่านได้ตั้งสำนักงานวรรณกรรมการศึกษาขึ้น และได้จัดทำหนังสือ ขึ้น ๕ ชุด คือ

- ชุด คลังนิยาย
- ชุด วรรณกรรมไทย
- ชุด วรรณกรรมสากล
- ชุด จินตนิยาย
- ชุด ทางวัฒนา

นอกจากผลงานดังกล่าวข้างต้นแล้ว พอจะประมวลผลงานของอาจารย์เปลื้อง ณ นคร อย่างสังเขปได้ดังนี้

ประเภทคู่มือสำหรับครู

- คู่มือลิลิตตะเลงพ่าย
- คู่มือคำโคลงนิราศนรินทร์กับเทศนาเสื่อป่า
- คู่มือวาทัญญู

คู่มือตามใจท่าน
คู่มือพุทธประวัติและอิสรราชคำฉันท์
ประเภทความรู้ทางภาษาและวรรณคดีไทย

ปัญหาภาษาไทย

ตอบปัญหาภาษาไทย

ภาษาไทยของท่าน

ภาษาไทย ๒๕๒๗

ภาษากวีนิพนธ์ เล่ม ๑, ๒, ๓

ภาษาวรรณนา

ศิลปะแห่งการประพันธ์

ศิลปะแห่งการอ่าน

รวมเรื่องเอกของนายตำรา

อ่านวรรณคดี

ภาษาและวรรณคดี

เล่าเรื่องพระอภัยมณี

เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน (ร่วมกับขุนวิจิตรมาตรา)

ภาพประวัติสุนทรภู่ (เหม เวชกร เขียนภาพประกอบ)

วรรณกรรม ภาพวิจิตร (เหม เวชกร เขียนภาพประกอบ)

ถอดคำประพันธ์ลิลิตพระลอ (เหม เวชกร เขียนภาพประกอบ)

หนังสือภาษาวรรณนา
เป็นหนังสือที่เรียบเรียง
เป็นเล่มสุดท้าย

หนังสืออ่านวรรณคดี
พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

หนังสือนิทานอีสป
โดย "นายตำรา ณ เมืองใต้"

ประเภทงานแปล

ราชาปารีส

หญิงกรุงโรม

โลลิตา

เจ้าพ่อมาเฟีย

ราชบัลลังก์รัสเซีย

แต่คุณครูด้วยดวงใจ

อีเลียด

ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีอังกฤษ

นิทานอีสป

ประเภทพจนานุกรม-สารานุกรม

พจนานุกรมนักเรียน

พจนะ-สารานุกรม

ประเภทวิชาครูและจิตวิทยา

จิตวิทยาครูศาสตร์

วิชาชุดครู

จิตวิทยาสำหรับชีวิต

คติธรรมแห่งชีวิต

สร้างกำลังใจ

เติมไฟใส่ชีวิต

เมื่อหัวถึงหมอน

ประเภทหนังสือเล่มเล็ก

คูใจ

ขวัญใจ ฉันจะรักเธอเสมอ

ฯลฯ

หนังสือ สร้างกำลังใจ
เนื้อหาถ่วงถึงหลักใน
การพัฒนาตนเองและ
สร้างกำลังใจสู่ความสำเร็จ
เป็นหนังสือที่พิมพ์จำหน่าย
หลายครั้ง

หนังสือ เมื่อหัวถึงหมอน
รวบรวมข้อเขียนที่มีสาระ
ทางธรรม

นอกเหนือจากการเรียบเรียงหนังสือแล้ว อาจารย์เปิ้ลใจ ณ นคร ยังรับเป็น
บรรณาธิการหนังสือวารสารหลายเล่ม เช่น **วิทยาศาสตร์ ชัยพฤกษ์ ประชาศึกษา**
ผลงานจำนวนมากมาขอมหาศาลข้างต้นย่อมประจักษ์ชัดเจนว่า อาจารย์

เมื่อเป็นบรรณาธิการวิทยาสาร

เปลื้อง ณ นคร เป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีวิริยะอุตสาหะอย่างเยี่ยมยอดเพียงใด ในขณะที่มีวัยวุฒิสูงและสุขภาพไม่ค่อยเอื้ออำนวย ท่านก็ยังคิดสร้างสรรค์งาน และดำริให้อนุชนได้สืบสานงานด้านภาษาและวรรณคดีไทยให้มั่นคงต่อเนื่องต่อไป เห็นได้จากที่ท่านให้สัมภาษณ์ไว้ในหนังสือ สารสถาบันภาษาไทย ฉบับดังกล่าวว่า

วิธีเขียน (ประวัติวรรณคดีไทย) มีหลายแนวหลายแบบ บางทีเขียนประวัติโดยถือรัชสมัยเป็นเกณฑ์ ซึ่งสะดวกมากสำหรับเมืองไทย ...ผมพูดเสมอว่าขอให้เขียนกันใหม่เถาะนะ เพราะที่ผมเขียนยังบกพร่องเยอะ วรรณคดีท้องถิ่นผมไม่ได้พูด อย่างเช่นทางเชียงใหม่ ทางปักษ์ใต้ ทางอีสานเขามี น่าจะใส่ไว้ด้วย ...คือหมายความว่า เราศึกษาเฉพาะสมัยอย่างละเอียดว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นอย่างไร หรือ วรรณคดีสมัยหลังรัฐธรรมนูญเป็นอย่างไร ไม่มีคนเขียน มีคนเขียนบ้างแต่ทว่าไม่ละเอียด ...ผมนี่ก็ได้อยู่เล่มหนึ่ง มีคนเขียนตอนฉลองกรุงเทพฯ ๒๐๐ ปีนะ นั่นก็ละเอียดลอดี

นอกจากท่านเสนอแนะให้จัดทำหนังสือ ประวัติวรรณคดีไทย ขึ้นใหม่แล้ว ท่านยังเห็นควรให้จัดทำหนังสือ หลักภาษาไทย ขึ้นใหม่ด้วย โดยแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้รู้ทางด้านนี้มาช่วยกันทำ บางเรื่องซึ่งหาข้อยุติได้ยาก อาจได้ข้อยุติ

งานพิเศษ

การที่อาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีความรู้ความสามารถด้านภาษา วรรณคดี และวรรณกรรมอย่างยอดเยี่ยม และมีผลงานเขียนในเรื่องที่มีความรู้ ความสามารถจำนวนมากเป็นที่ยอมรับยกย่องโดยทั่วไป จึงทำให้หน่วยงานและ สถาบันการศึกษาเชิญท่านปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ อาทิ

เป็นอาจารย์พิเศษวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยของรัฐหลายแห่ง

เป็นกรรมการสอบไล่วิชาครู ประถม มัธยม และเตรียมอุดมศึกษา

เป็นกรรมการดำเนินงานปรับปรุงหนังสืออ่านไทยของกรมวิชาการ

เป็นกรรมการบัญญัติศัพท์

เป็นที่ปรึกษาหัวหน้าฝ่ายวารสารบริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

พ.ศ. ๒๔๙๕-พ.ศ. ๒๕๒๓

ชีวิตครอบครัว

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร สมรสกับนางเสณี ณ นคร สกุลเดิม ณ มหาชัย เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ มีบุตรธิดารวม ๖ คน คือ

นายสิทธ ณ นคร

นายภัทรวิทย์ ณ นคร

นายพิริย์ ณ นคร

นายสุรพงศ์ ณ นคร

นางสุรีนาฏ วิริยะศิริ

นางสาวสุพรรณิกา ณ นคร

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร ในวัยหนุ่ม นอกจากการทำงานด้านต่างๆ แล้ว ยังใช้ชีวิตไปในทางสนุกสนานเฮฮาตามประสา และเนื่องจากได้ภรรยาที่เข้าใจ ครอบครัวก็เป็นปกติสุข อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ในการเที่ยวเตร่ได้กลายเป็น วัตถุดิบอย่างดีในการเขียนเรื่อง ท่านได้เขียนเล่าประวัติตอนนี้ของท่านไว้ใน หนังสือ อนุสรณ์เปลื้อง ณ นคร ว่า

ชีวิตของผู้ชาย ตอนที่สนุกที่สุดก็คือตอนที่มึนเพื่อนถูกคอกัน

๓-๔ คน ให้ท่านสังเกตว่า ข้าพเจ้าใช้คำว่า สนุก ไม่ใช่สุข ตอนที่สุข

ที่สุดของผู้ชายก็คงไม่พ้นหลักของสุนทรภู่หรือนายมีที่ว่าไว้ในนิราศพระแท่นดงรังว่า “มีเพื่อนเล่นก็ไม่เหมือนกับเพื่อนตาย มีเพื่อนชายก็ไม่เหมือนกับเพื่อนชม”

ตอนที่ข้าพเจ้ามีเพื่อนถูกคือนั้น เป็นระยะที่บ้านเมืองมีเหตุการณ์แปลกประหลาดต่างๆ ส่วนข้าพเจ้าเองก็อยู่ในวัยคะนอง คือ ตอน พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึง ๒๔๘๗ ออกมาจากมหาวิทยาลัยได้ ๕ ปี แม้จะมีคู่ชมแล้วอย่างสุนทรภู่ว่า แต่เธอเป็นแม่บ้านที่ไม่เคยขัดใจพ่อบ้านนานๆ อุดรทนไม่ได้ถึงจะยัดยัดเสียทีหนึ่ง แม่บ้านของเพื่อนๆ ก็เป็นเช่นนั้น เราจึงใช้เวลาหาทำไรของชีวิตกันได้เต็มที่ แต่ว่ากันทางเศรษฐศาสตร์แล้วก็ขาดทุนป็นปี

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

ได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์มหาบัณฑิต
กิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๐

อาจารย์เปลื้อง ณ นคร เป็นผู้ส่งเสริมเผยแพร่วรรณคดีภาษาไทยอย่างสม่ำเสมอตลอดชีวิต ท่านจึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติในหลายประการจาก

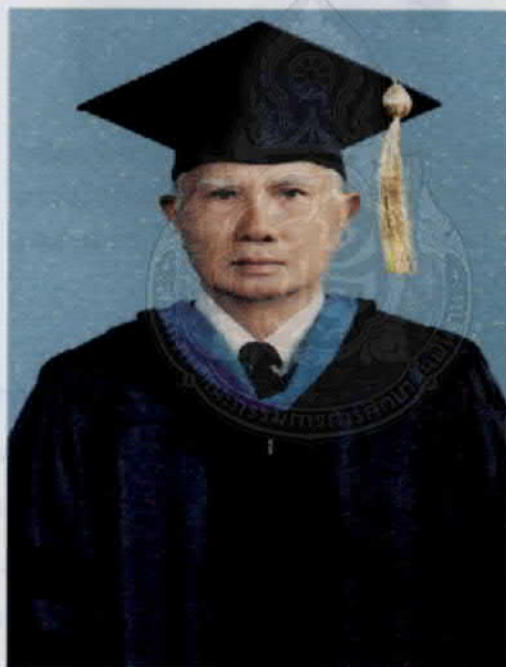
หน่วยงานและสถานศึกษาต่างๆ เช่น

ได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๐

ได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๔

ได้รับพระราชทานพระเกียรติยศ ในฐานะผู้ทำนุบำรุงเผยแพร
ความรู้ภาษาไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๒๙

ได้รับยกย่องเป็นปูชนียบุคคลทางภาษาและวรรณกรรมไทย จาก
กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๗

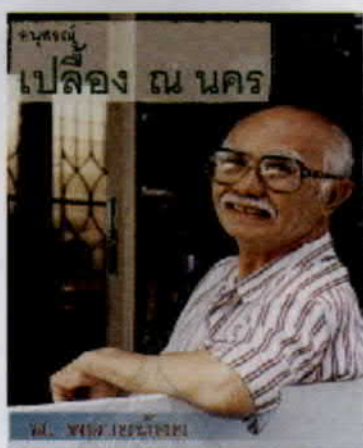

ได้รับพระราชทานปริญญากิตติมศักดิ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๔

ถึงแก่กรรม

ผู้ริเริ่มแห่งวงการภาษาไทย นายเปลื้อง ณ นคร หรือ นายตำรา ณ
เมืองใต้ บัดนี้ถึงแก่กรรมแล้วโดยด้วยชรา ก่อนอรุณรุ่งวันที่ ๒๕ ตุลาคม
๒๕๔๑ สิริรวมอายุได้ ๘๙ ปี เจ้าภาพได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัด

ธาตุทอง กรุงเทพฯ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๑ นับเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง
ของวงการภาษา วรรณกรรม และวงการการศึกษาของไทย

หนังสืออนุสรณ์เปลื้อง ณ นคร ส.พลายน้อย
เป็นผู้เรียบเรียง พิมพ์เป็นที่ระลึกในงาน
พระราชทานเพลิงศพอาจารย์เปลื้อง ณ นคร

การที่ประเทศชาติของเรามุ่งมั่นด้านภาษา วรรณกรรม และวรรณคดีไว้
สำหรับศึกษา ประเทืองปัญญา และกล่อมเกลาจิตใจกว่า ๑๐๐ เรื่อง เรียบเรียง
โดยผู้ทรงคุณวุฒิท่านนี้นั้น ไม่ใช่เรื่องบังเอิญหรือโชคบันดาลอย่างแน่นอน หาก
เป็นเพราะมีเหตุปัจจัยสำคัญที่เกาะประกอบอย่างเหมาะสมและรัดกุม เหตุปัจจัย
หลายประการนั้นก็คือ ความใฝ่ดี รักเรียน ความวิริยะอุตสาหะ ความฉลาด
หลักแหลมของตัวเอง การมีชีวิตเยาว์วัยในครอบครัวที่สร้างอุปนิสัยสนใจใฝ่รู้และ
ความอดทน การมีมิตรที่เป็นนักเลงหนังสือด้วยกัน การได้ความรู้ที่แข็งแกร่งและ
กำลังใจจากอาจารย์ผู้สอน รวมทั้งการมีครอบครัวที่เข้าใจเกื้อหนุนภาระการงาน
อย่างดี อาจารย์เปลื้อง ณ นคร มีเหตุปัจจัยเหล่านี้สมบูรณ์พร้อม ทำให้สามารถ
สร้างสรวงงานอันทรงคุณค่า เพริศพรึงประดับบรรณภพไปชั่วกาลนาน และเชื่อ
ได้ว่าเกียรติคุณที่ท่านบรรจงสร้างไว้นี้จะเป็นสิ่งที่ยังยืนยงยิ่งกว่าเกียรติใดๆ ในภ
แห่งโลกธรรม

บรรณานุกรม

วิชาการ, กรม. สารสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๗.

ศิลปากร, กรม. ประวัติและผลงานผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.

ส.พลายน้อย (นามแฝง) อนุสรณ์เปลื้อง ณ นคร. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์เปลื้อง ณ นคร ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพฯ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๑. ม.ป.ท..

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์

วิชาคือดวงเนตร

อเนกสัทธิโยจเฉติ ปโรภษารุณสฺย ทรุศกมฺ ।
สรวุสฺย โลจนํ ศาสฺตรํ ยสฺย นาสฺตยนฺธ เอวสฺ ॥

วิชาตัดสงสัย	ต่างๆ ไปให้สิ้นสูญ
วิชาชี้ผลพูน	แม้อยู่พันพิสัยดา
วิชาคือดวงเนตร	สุดวิเศษของโลกา
ชนใดไร้วิชา	บอดยิ่งกว่าตาบอดเคย

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ประพันธ์
ใน อาจารย์ยาภิวันท์ ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ๘๔ ปี

เลื่อนลอยจากเวหนากาศ	วโรภาสเมืองแมนแดนสวรรค์
เทพบุตรเทพธิดาวิลาวัลย์	นำสารอันเป็นศุภพรสนุทรวจี
จากองค์พระพิฆเนศวิเศษฤทธิ์	เพื่อประสิทธิ์แด่ครูบาสง่าศรี
ศาสตราจารย์สอนวิชาภาษาบาลี	สันสกฤตเป็นที่เกิดบูชา
คือหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์	เด่นดั่งเป็นอาจารย์ชาญภาษา
ท่านเป็นหลักอักษรศาสตร์ปราชญ์ปรีชา	เปี่ยมเมตตาต่อศิษย์จิตอาทร
ทั้งยังมีคุณูปการมานวิริยะ	แก้คณะครูศาสตร์อนุสรณ์
เริ่มแรกก่อตั้งมาจนถาวร	ดุษฎีบัณฑิตไม่อ่อนให้อวดนา
เคียงคู่ท่านคนบดศรีมิตรมิ่ง	ท่านผู้หยิ่งพุนทรัพย์แสนหา
คอยแนะนำเสริมพลังดั่งมนตรา	ทั้งเป็นที่ปรึกษาวิชาชาญ
อัญเชิญพรพระพิฆเนศวิเศษศักดิ์	ให้ประจักษ์มิ่งมงคลดลสุขานต์
อวยจตุรพิศพรสโมธาน	เพื่อให้ยอดปียาจารย์ภิญโญชนม์
ให้เกียรติคุณฟูเฟื่องเรื่องจรัส	เสริมสวัสดิ์จ้าวบุญพิบูลผล
ด้วยอำนาจเทพพรบวรวิมล	บันดาลดลท่านเกษมเปรมจิตเทอญ

ผู้อยู่ในแวดวงภาษาไทยย่อมรู้จักศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ในฐานะอาจารย์ผู้มีความรอบรู้อย่างยิ่งทางด้านภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ยากที่จะหาใครเทียบได้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมแห่งความเป็นครู มีความรัก ความเมตตาอย่างสูง อุทิศร่างกายแรงใจ ถวายทอดความรู้ที่ซับซ้อน และยากให้ศิษย์เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง บทร้อยกรองชื่อ "พรพระพิฆเนศ" ข้างต้น ซึ่งศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ นาครทรรพ เป็นผู้ประพันธ์ เพื่อการแสดงรำเทวาประสิทธิ์ในงานฉลองอายุ ๘๔ ปี หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ จึงนอกจากจะไพเราะ สละสลวยแล้ว ยังสะท้อนคุณลักษณะของศาสตราจารย์ผู้มีชาติวุฒิ วิทยุฒิ และคุณวุฒิสูงท่านนี้ได้อย่างสมจริงโดยแท้

กำเนิด

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๕๕ เป็นบุตรคนที่สองของมหาเสวกโท พระยามหานามราช (หม่อมราชวงศ์จำนง นพวงศ์) กับคุณหญิงพูน มหานามราช มีพี่น้องรวมทั้งท่านด้วยเป็น ๘ คน คือ

๑. หม่อมหลวงเจโตปณิธิ นพวงศ์
๒. หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์
๓. หม่อมหลวงจิตรา นพวงศ์
๔. หม่อมหลวงจุฑิน นพวงศ์
๕. หม่อมหลวงแสงนพ นพวงศ์
๖. หม่อมหลวงสุเจต นพวงศ์
๗. หม่อมหลวงจิตติ นพวงศ์
๘. หม่อมหลวงจินตนา นพวงศ์

เมื่อยังเป็นเด็กเล็กๆ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ อาศัยอยู่กับยาย โตขึ้นจึงไปอยู่กับบิดามารดาที่บ้านคลองบางกอกน้อย ต่อมาบิดาได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะรัฐประศาสน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีบ้านพักอยู่บริเวณตรงข้ามโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ติดกับบริเวณซึ่งเป็นส่วนบริหารของมหาวิทยาลัย ปัจจุบันนี้ และท่านได้ย้ายมาอยู่ด้วย ท่านจึงได้วิ่งเล่นคลุกคลีอยู่ในบรรยากาศของมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่เด็ก

การศึกษา

การศึกษาเล่าเรียนในสมัยที่หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ยังเยาว์วัยมีสภาพที่แตกต่างจากปัจจุบันมาก ท่านได้เข้าเรียนที่โรงเรียนราษฎร์เล็กๆ ใกล้บ้าน ๒ แห่ง โรงเรียนมีลักษณะเป็นห้องแถวห้องเดียว ครูได้สอนพื้นฐานความรู้อย่างดี ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๖๔ ขณะที่หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ มีอายุได้ ๙ ขวบ บิดามีตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงมหาดไทย ลุงเป็นผู้พาไปสมัครเข้าเรียนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ บทความเรื่อง “ศาสตราจารย์ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ องคมนตรีที่เป็นนักอักษรศาสตร์” ซึ่งผู้เรียบเรียงใช้นามว่าศิษย์ที่ประทับใจในเมตตาธรรมของอาจารย์ ในหนังสือ ๘๐ ปี สองศาสตราจารย์ น้อมศิรสา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ กล่าวถึงประวัติการศึกษาเบื้องต้นของหม่อมหลวง จิรายุ นพวงศ์ ที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ว่า

เมื่อครูใหญ่โรงเรียนเทพศิรินทร์ได้ถามเป็นการทดสอบความรู้แล้ว ก็ให้เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๓ ข มีครูประจำชั้นชื่อครู สาย นามสกุล เผือกมงคล อาจารย์จิรายุเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้เป็นเวลา ๙ ปี จนถึงพ.ศ. ๒๔๗๒ สอบได้ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมบริบูรณ์ ซึ่งเรียกกันโดยสามัญว่า สอบได้ชั้นมัธยม ๘ ในสมัยนั้นการเรียนชั้นมัธยม ๗ และมัธยม ๘ แบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือแผนกภาษา แผนกวิทยาศาสตร์และแผนกกลาง อาจารย์จิรายุเรียนแผนกภาษา ซึ่งต้องเรียนภาษาต่างประเทศ ๒ ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ กับภาษาฝรั่งเศส วิชาอื่นที่เรียนได้แก่วิชาภาษาไทย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปกรรม จรรยา คำนวณ พลศึกษา ฯลฯ ซึ่งส่วนมากคล้ายกับสมัยปัจจุบันนี้ แต่มีการกำหนดขึ้นในปีนั้นว่า ผู้ที่จะสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรชั้นมัธยมบริบูรณ์ จะต้องสอบได้คะแนนวิชาภาษาไทยไม่น้อยกว่า ๓๓% การกำหนดเช่นนี้ช่วยให้นักเรียนสนใจกับภาษาของตนมากขึ้นกว่าเดิม สมัยนั้นมีโรงเรียนเทพศิรินทร์มีครูฝรั่งสอนอยู่หลายคน วิชาต่างๆ ส่วนใหญ่เรียนเป็นภาษาอังกฤษ ยกเว้นวิชาภาษาไทย จรรยา ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ที่เรียนเป็นภาษาไทย นักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์รุ่นเดียวกับอาจารย์จิรายุภายหลังเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งที่สำคัญหลายคน เช่น ม.ร.ว. ทองแท้ ทองแถม นายสุนทร หงส์ตารมภ์ ศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บิณฑพันธ์ นายเชมชาติ บุญรัตน์ เป็นต้น

โรงเรียนเทพศิรินทร์ในปัจจุบันเปิดสอนเฉพาะระดับมัธยม—
ศึกษาตอนต้นและตอนปลาย

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๕ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้ศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ที่สอนสมัยนั้นเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีชื่อเสียง เช่น พระวรเวทย์พิสิฐ (แจ้ง ศิวะศรียานนท์)

พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) พระยาอนุমানราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) และพระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) เป็นต้น หลักสูตรเปิดสอนขณะนั้นเป็นหลักสูตรประโยคครูมัธยม เรียนเพื่อเป็นครู สำเร็จแล้วได้ประกาศนียบัตรครูมัธยม (ป.ม.) ใช้เวลาเรียน ๓ ปี สองปีแรก เรียนวิชาด้านอักษรศาสตร์เพื่อเป็นพื้นฐานของการเป็นครู คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาบาลี ประวัติศาสตร์ และธรรมวิภาค ชั้นปีที่ ๓ เรียนวิชาครู เช่น ประวัติการศึกษา หลักการสอน วิธีสอน สุขวิทยา และจิตวิทยา เป็นต้น บทความเรื่อง "ศาสตราจารย์ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ องคมนตรีที่เป็นนักอักษรศาสตร์" ในหนังสือเล่มเดียวกัน ได้กล่าวถึงการปลูกฝังวิชาความรู้และกิริยามารยาทแก่ศิษย์ของครูอาจารย์สมัยนั้นไว้ว่า

การเรียนสมัยนั้นเข้มงวดมาก มีนิสิตบางคนที่ต้องออกไป เพราะสอบกลางปีตก คนบดสมัยนั้นคือ พระยาภะรตราชา (หม่อมหลวง ทศทิศ อิศรเสนา) เป็นคนเคร่งครัดเรื่องการแต่งกายและกิริยามารยาทมาก นิสิตชายสวมเสื้อต้องกลัดกระดุมทุกเม็ด ต้องสวมถุงเท้า รองเท้าให้เรียบร้อย เวลาเรียนนั่งไขว่ห้างไม่ได้ ใครนั่งไขว่ห้างจะถูกเรียกไปตักเตือน เวลาธอาจารย์เล่นผ่านต้องลุกขึ้นแสดงความเคารพ การฝึกสอนสมัยนั้น แบ่งเวลาไปฝึกสอนทั้งสามภาคเรียน นอกจากนี้ ยังต้องเขียนวิทยานิพนธ์ด้วย เขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ อาจารย์จิรายุ เขียนเรื่อง A Successful School

มีนิสิตที่เรียนร่วมชั้นกับหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ประมาณ ๒๐ กว่าคน เช่น ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา นายเกรียง กิริติกร นายสมจัย อนุมานราชธน ศาสตราจารย์หม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล เป็นต้น ตลอดเวลาที่เรียน ๓ ปีนี้ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ได้รับทุนอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งท่านได้เล่าเรื่องทุนนี้ไว้ในบทสัมภาษณ์เรื่อง "หม่อมหลวง จิรายุ นพวงศ์ ศาสตราจารย์ผู้มีผลงานระดับพระเกียรติทองคำ" ในวารสารสารสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๘ ว่า

ระหว่างที่เรียนอยู่ได้รับทุนอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ มีข้อผูกพันว่าจะต้องไปรับราชการเป็นครูตามความต้องการของกระทรวง ได้ทุนนี้ทำให้ได้อยู่หอพักจุฬาฯ ฟรี ได้เงินใช้เดือนละ ๑๕ บาท วันที่ ๑ ได้ ๕ บาท วันที่ ๑๑ ได้ ๕ บาท และวันที่ ๒๑ ได้อีก

อาคาร "บรมราชกุมารี" ของคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

๕ บาท อยู่ได้สบายเลย เพราะสมัยนั้นกล้วยเดี่ยวทามละ ๓ สตางค์ พอเรียนจบก็รับบรรจุเป็นครูที่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร ตั้งแต่ วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๗๖ จบปีเขาก็หางานให้เลย เป็นครูประจำชั้น สอนทุกอย่าง ทุกวิชา ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๘๐ บาท

โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรในปัจจุบัน

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขยายหลักสูตรอักษรศาสตร์ ถึงระดับปริญญาตรี โดยเพิ่มเวลาเรียนเป็น ๔ ปี ถ้าจะเรียนให้ได้รับประกาศนียบัตร ครุมัธยมด้วยก็ต้องเรียน ๕ ปี หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ จึงกลับมาเรียนต่อภาค สมทบ ณ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งเริ่มเรียนตอนบ่ายตั้งแต่ ๑๕.๐๐ น. ถึง ๒๐.๐๐ น. โดยขึ้นรถรางมาเรียน ในระหว่างที่เรียน ท่านยังเป็นครูและปฏิบัติงานสอนตาม ปกติ แต่ได้ย้ายมาอยู่หอพักเช่นเดิม เรียนจบหลักสูตรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับ พระราชทานปริญญาบัตรเป็นอักษรศาสตรบัณฑิตรุ่นแรก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ได้สอบชิงทุน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ไปเรียนวิชาโบราณคดีวันออก ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ตามความต้องการของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย นับเป็นคนแรกที่ได้ทุนไปเรียนวิชานี้ สมัยนั้นไปต่างประเทศต้อง เดินทางทางเรือ ใช้เวลาประมาณ ๓ เดือน เมื่อไปถึงมหาวิทยาลัยยังไม่เปิด ภาคเรียน ผู้ดูแลนักเรียนไทย นาย เอ. อี. คาร์ติว จึงให้ไปเรียนภาษาสันสกฤต เป็นพิเศษที่สถาบันชื่อ The School of Oriental and African Studies ของ มหาวิทยาลัยลอนดอน และได้เรียนกับ ดร.วิลเลียม สติต ซึ่งเป็นผู้แต่ง พจนานุกรมบาลี-อังกฤษ ของสมาคม The Pali Text Society ในเดือน พฤศจิกายน ๒๔๘๔ ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สำนัก Trinity College โดยไม่ต้องสอบเข้าและได้เรียนกับศาสตราจารย์เอช. ดับบลิว. เบลีย์ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันออกตัวต่อตัว ภาษาที่เรียนมีทั้งภาษาบาลี สันสกฤตและภาษา ปรากฤต เมื่อเรียนได้ ๑ ปี ก็สอบรวบยอดได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง

บทความ เรื่อง "ศาสตราจารย์ ม.ล.จिराय นพวงศ์ องคมนตรีที่เป็น นักอักษรศาสตร์" ในหนังสือเล่มเดียวกัน ได้เล่าถึงการเรียนของหม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ ซึ่งต้องชะงักไปเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ไว้ดังนี้

ต่อมาเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา การศึกษาที่มหาวิทยาลัย เคมบริดจ์ต้องชะงักไป ผู้ดูแลนักเรียนไทยสมัยนั้นส่งเงินไปให้อาจารย์ ประมาณ ๘-๑๐ ปอนด์ พร้อมทั้งแจ้งว่าเป็นเงินงวดสุดท้าย การใช้ ชีวิตต่อไปจะต้องดูแลตนเอง อาจารย์ได้ไปสมัครเป็นพนักงานดับเพลิง ช่วยให้มีอาหารและที่อยู่ แต่ไม่ได้เงินค่าจ้าง ต่อมาอาจารย์ได้ไป

สมัครงานที่สำนักงานจัดหางาน อาจารย์ถูกส่งตัวไปทำงานที่บริษัท แยม Chivers งานที่ทำคือ เซ็นรณชนของ ขนกระสอบน้ำตาลบ้าง ขวดโหลบ้าง สังกะสีที่ใช้ทำกระป๋องบ้าง อาจารย์ต้องทำงานไปเรียนไป ตลอดปี พอสิ้นปีก็สอบได้ second class honor upper division พอตีประเทศไทยถูกยึดครอง อาจารย์จึงไปทำงานเสรีไทย เป็นทหาร ในกองทัพบกอังกฤษตั้งแต่ ๗ สิงหาคม ๒๔๘๕ อาจารย์ต้องไป ทำงานอยู่ที่ประเทศอินเดีย งานที่ทำเป็นประจำคือประจำฝ่ายข่าวกรอง อีกงานหนึ่งคือประจำสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นผู้ประกาศรายงาน บ้าง อ่านข่าวบ้าง ขาวและรายงานที่อ่านเป็นภาษาไทย เพราะเป็นการ ส่งกระจายเสียงให้คนไทยในประเทศไทย รายการวิทยุนอกจากข่าวก็มี คติพจน์ประจำวัน และละครล้อการเมืองบ้าง เนื่องจากอาจารย์มีพื้น ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เมื่อมาอยู่ประเทศอินเดียจึงเข้าใจ ภาษาฮินดีซึ่งมีลักษณะง่ายกว่าทั้งสองภาษาได้เร็ว อาจารย์ได้ช่วย สอนภาษาฮินดีให้คนไทยที่อยู่ด้วยกันด้วย ขณะนั้นมีเสรีไทยอยู่ที่ ประเทศอินเดียประมาณ ๓๕ คน ต่อมาอาจารย์ได้ย้ายจากกรุงนิวเดลี ไปประจำที่กรุงโคลัมโบ ยังทำหน้าที่ส่งกระจายเสียงเหมือนเดิม จาก โคลัมโบได้ย้ายไปอยู่สิงคโปร์

ครั้นสงครามเสร็จสิ้น หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ได้ปลดประจำการเมื่อ วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๔๘๙ ตอนปลดประจำการมียศเป็นร้อยเอก ต้องไปปลด ประจำการที่อังกฤษ และได้กลับไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์อีกครั้งหนึ่ง และต้องตั้งต้นเรียนใหม่ ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ สอบรวบยอดได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๙๒ สอบ Oriental Languages Tripos ภาคที่ ๑ ได้เกียรตินิยมอันดับ ที่ ๒ ชั้นที่ ๑ และได้รับปริญญาตรีทางภาษาบาลีและสันสกฤต ในปีต่อมาสอบไล่ ได้ Oriental Languages Tripos ภาคที่ ๒ ได้เกียรตินิยมอันดับที่ ๒ ชั้นที่ ๑ เหมือนเมื่อสอบภาคที่ ๑ เมื่อกลับมารับราชการที่คณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ แล้ว ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้รับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ และใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้รับทุนไปศึกษาวิชาภาษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโททางภาษาศาสตร์

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้อุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เป็นพระอุปัชฌายะ

การรับราชการ

เมื่อหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้รับประกาศนียบัตรครุมัธยมแล้ว ได้รับการบรรจุที่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรซึ่งอยู่ใกล้บ้าน ขณะนั้นอายุได้ ๒๑ ปี ต้องสอนทุกวิชา และเป็นครูประจำชั้นมัธยมปีที่ ๖ ด้วย เมื่อได้รับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรบัณฑิตแล้ว ในปีต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์ผู้ช่วยชั้น ๒ ครั้นได้ปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ทางภาษาโบราณ ตะวันออกทั้งสองภาคใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้กลับมารับราชการที่คณะอักษรศาสตร์ และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๓ ประจำอยู่ภาควิชาภาษาไทย เป็นข้าราชการชั้นโท ได้สอนภาษาสันสกฤต บาลี ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เมื่อได้ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบียแล้ว ได้สอนวิชาภาษาศาสตร์ เพิ่มขึ้นอีกวิชาหนึ่ง

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานต่อมาตามลำดับดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นข้าราชการชั้นเอก

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นกรรมการประจำคณะอักษรศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นข้าราชการชั้นพิเศษ เป็นศาสตราจารย์ และเป็นหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย

พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นคณบดีคณะอักษรศาสตร์

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ยังคงได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษให้ภาควิชาภาษาไทยและภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในรัฐบาลซึ่งมี ฯพณฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อสิ้นภาระหน้าที่ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ไม่นาน ก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นองคมนตรี และท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้ตราบนานถึงปัจจุบัน

งานพิเศษ

ในระหว่างที่รับราชการ หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ ได้รับแต่งตั้งเป็น
กรรมการต่างๆ เป็นอันมาก เช่น

กรรมการสภามหาวิทยาลัย

กรรมการวิชาการและกรรมการประจำบัณฑิตวิทยาลัย

กรรมการปกครองของมหาวิทยาลัย

กรรมการประจำคณะอักษรศาสตร์

ประธานกรรมการร่างหลักสูตรวิชาภาษาศาสตร์ระดับปริญญาตรี

นายกสโมสรอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรรมการสอบคัดเลือกของ ก.พ. ทางวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาไทย

กรรมการสอบไล่มัธยมบริบูรณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ

ประธานกรรมการบัญญัติศัพท์การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

กรรมการพิจารณาศัพท์บัญญัติและกรรมการชำระพจนานุกรมของ

ราชบัณฑิตยสถาน

ฯลฯ

เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว หม่อมหลวงจिराय นพวงศ์ ก็ยังทำงานเพื่อ
สังคมอย่างสม่ำเสมอ ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ เช่น

เลขาธิการมูลนิธิอนันตมหิตล

ประธานมูลนิธิพระดาบส

ประธานโครงการพระดาบส

นายกคนแรกของสมาคมนิสิตเก่าอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรรมการของราชบัณฑิตยสถานหลายคณะ เช่น กรรมการชำระ
พจนานุกรม กรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การใช้ภาษาไทย

ที่ปรึกษาคณะกรรมการรณรงค์เพื่อภาษาไทย และคณะกรรมการ
เผยแพร่ความรู้ภาษาไทยทางสื่อมวลชน

ที่ปรึกษาคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ทางการศึกษาของกระทรวง-
ศึกษาธิการ

ผลงาน

ขณะทำงาน (สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓)

ด้านพัฒนางานในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้เกิดผู้รักและผู้รู้ทางด้านภาษาไทยเป็นอันมาก ทำให้ภาควิชาดังกล่าวมีวิชาใหม่ๆ ที่น่าสนใจ เช่น วิชา ศิลปะการใช้ภาษา วิชาหลักภาษาไทย ๒ ซึ่งเป็นวิชาที่ศึกษาวิเคราะห์ภาษาไทย ตามแนวภาษาศาสตร์อันเป็นแนวใหม่ ได้ปรับปรุงหลักสูตรของภาควิชาให้ทันสมัย เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เลือกเรียนตามความสนใจ และความถนัดมากขึ้น ทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสอนวิชาภาษาไทยถึงขั้นปริญญาเอก

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม มีความคิดริเริ่ม และสนับสนุนความคิดใหม่ๆ ซึ่งมีผู้เสนอ เป็นกำลังสำคัญส่งเสริมให้ภาควิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก และภาควิชาภาษาศาสตร์ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจริญก้าวหน้าจนทุกวันนี้ รวมทั้งสนับสนุนให้อาจารย์ในภาควิชาได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

แม้หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้รับเลือกให้เป็นคณบดีคณะอักษรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ และเกษียณอายุราชการใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ทำให้ดำรงตำแหน่งคณบดีเพียง ๑ ปีเศษก็ตาม แต่เนื่องด้วยท่านเป็นผู้มีเมตตา มีใจคอกว้างขวาง ให้เกียรติผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างดี ทำให้งานของคณะแห่งนี้ดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตามความมุ่งหมาย บทความเรื่อง "ศาสตราจารย์ ม.ล.จิรายุ

ภาพถ่ายเมื่อ มิถุนายน ๒๕๒๔

นพวงศ์ องคมนตรีที่เป็นนักอักษรศาสตร์ ได้กล่าวถึงช่วงเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งคนบตี และความรู้สึกที่ศกณาจารย์ของคณะอักษรศาสตร์มีต่อท่านไว้โดยสังเขปดังนี้

...อาจารย์มีวิธีพูดที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญได้ทำงานอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่อาจารย์ เมื่อใครเสนอความคิดเห็นอย่างไร อาจารย์ก็รับฟังด้วยดี และอนุญาตให้ดำเนินการได้ บุคลิกลักษณะเด่นที่เป็นที่ประทับใจของคนทั่วไปคือ อาจารย์เป็นคนใจเย็น ไม่โกรธง่าย เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เมื่อจะคิดทำอะไรก็จะคิดอย่างรอบคอบและถามความเห็นของหลายๆ ฝ่ายเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาดูว่าจะทำหรือไม่ทำอย่างไร ในการประชุมคณะกรรมการประจำคณะ อาจารย์เปิดโอกาสให้มีการอภิปราย แสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ แม้จะมีผู้แสดงความคิดเห็นกันมาก แต่อาจารย์จึร่ายในฐานะที่เป็นประธานของที่ประชุมก็ควบคุมมิให้ออกนอกกรอบนอกทางการประชุมแต่ละครั้งจึงได้เนื้อหาสาระเป็นอย่างดี อารมณ์ขันและความมีวาทศิลป์ของอาจารย์จึร่าย ทำให้อาจารย์เป็นคนคุยสนุก ไม่ว่าในขณะทำงานหรือในเวลาพักผ่อน อาจารย์จะพูดคุยกับผู้ที่ติดต่อด้วยชนิดที่ไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเคอะเขิน หรืออึดอัดใจ เวลารับประทานอาหารกลางวันอาจารย์ก็ชอบที่จะรับประทานอาหารที่โรงอาหารของคณะ

นั่งพูดคุยกับอาจารย์ต่างๆ อย่างสนิทสนม ทำให้อาจารย์ในคณะ—
อักษรศาสตร์มีความรู้ลึกต่ออาจารย์ซึ่งเป็นคนปกติในด้านมนุษยสัมพันธ์
อย่างยิ่ง

ด้านการสอน

ในการสอนแต่ละวิชา หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ มุ่งให้ความรู้ที่ละเอียด
ลึกซึ้ง เน้นการรู้กว้าง รู้ลึก และการฝึกปฏิบัติ ทำให้ศิษย์มีพื้นฐานความรู้แน่น
สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อขั้นสูง หรือนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี ท่าน
สามารถสอนวิชาแปลได้อย่างน่าสนใจ และสามารถสอนภาษาบาลีสันสกฤตซึ่ง
เป็นเรื่องยากให้เข้าใจได้ง่าย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพร
เมื่อหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ อายุ ๘๐ ปี

เกียรติยศสูงยิ่งประการหนึ่งของท่านคือ ได้เป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษร
วิชาบาลีและสันสกฤตแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีตั้งแต่
ครั้งยังทรงศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและในระดับปริญญา ทรงเป็นศิษย์
ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านภาษาบาลีสันสกฤตจากท่านมากที่สุด ท่านได้เล่า
รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในวารสาร **สารสถาบันภาษาไทย** ฉบับเดียวกันนั้นว่า

ได้ถวายอักษรก่อนที่จะทรงเข้าเรียนที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย คือมีลูกศิษย์คนหนึ่งชื่อ อังกาบ เดียวนี้เป็นท่านผู้หญิง
ได้ไปกราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนฯ ว่า ถ้าจะเรียนภาษาบาลี
ก็ต้องเรียนกับอาจารย์จิรายุ วันหนึ่งผมเข้าไปในวัง มังานโรงเรียน

จิตรลดา สมเด็จพระเทพรัตนฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาและตรัสกับผมว่า “ฉันอยากเรียนภาษาบาลีกับอาจารย์” ผมอึ้ง กราบบังคมทูลว่า “ได้พะย่ะค่ะ” ตอนนั้นพระองค์ทรงศึกษาเพียงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เท่านั้น ไม่นานทางกองราชเลขาญการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้มาติดต่อผมให้ไปถวายพระอักษรที่หัวหิน ราวเดือนหนึ่ง และต่อมาได้ไปถวายพระอักษรที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ทรงศึกษาราว ๔ ปีแต่มิได้ถวายพระอักษรด้านบาลี สันสกฤตที่จุฬาฯ นะ ทรงศึกษาข้างนอก ถวายพระอักษรที่จุฬาฯ อยู่ ๒ วิชา คือ วิชาศิลปะการใช้ภาษา และวิชาการร่างพระราชดำรัส คำกราบบังคมทูล วิธีถวายพระอักษรผมก็อัญเชิญพระราชดำรัสมาอ่าน ให้มนิสิตด้วยกันอ่านและพิจารณาว่าอะไรเป็นเกณฑ์ที่ต้องใช้เรียนกันสักพักก็เขียนโครงเรื่องได้ พระองค์ทรงศึกษาบาลี สันสกฤตอย่างแตกฉาน นิสิตในจุฬาฯ เรียนได้นิดเดียวก็เลิก แต่พระองค์ไม่ทรงเลิก ทรงศึกษาจนจบเล่ม พระองค์ทรงมีความจำเป็นเลิศ แต่ก่อนที่จะไปถวายพระอักษร ท่านผู้หญิงอังคานได้เตือนผมว่า อาจารย์ระวังนะ พระองค์ทรงเหมือนกระต๊าก ขบขันหมด เราจะพลาดไม่ได้

ด้านการปกครองนิสิต

ในฐานะที่หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์ถึง ๒๒ ปี นอกจากงานด้านการสอนแล้ว ยังมีงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิต และการปกครองนิสิตของมหาวิทยาลัยมากพอสมควร ในฐานะประธานกรรมการปกครองของคณะอักษรศาสตร์ และกรรมการปกครองของมหาวิทยาลัย ได้เคยเป็นกรรมการพิจารณาการทำผิดร้ายแรงของพวกนิสิตในกรณีต่างๆ เคยเป็นประธานกรรมการส่งเสริมกิจการของมหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วยอาจารย์จากคณะต่างๆ ประมาณ ๓๐ คน ท่านได้พยายามช่วยให้นิสิตได้มีโอกาสดำเนินชีวิตในมหาวิทยาลัยตามสิทธิที่ตนควรมีควรได้ แม้กระทั่งเรื่องการจัดการเกี่ยวกับหอพักของมหาวิทยาลัย ท่านก็ได้ช่วยดูแลส่งเสริมให้นิสิตที่อยู่หอพักได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ในการมาใช้ชีวิตอยู่ที่นี่ บทความเรื่อง “เรื่องของข้าพเจ้า” ซึ่งหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้เรียบเรียง ในหนังสือ สืบเสาะศาสตราจารย์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกงานสืบเสาะศาสตราจารย์ ๙ กันยายน ๒๕๑๕ ได้กล่าวถึงประสบการณ์และข้อคิดเห็นในการศึกษาเล่าเรียน

การสมาคมของนิสิต รวมทั้งการปกครองนิสิตอย่างน่าสนใจและมีคุณค่าไว้หลายเรื่อง ในเรื่องหอพักของมหาวิทยาลัยก็ได้เสนอแนะเพื่อให้ให้นิสิตได้รับประโยชน์มากทั้งในด้านวิชาการ และการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อเป็นเพื่อนสนิทสนมกันต่อไปภายหน้า รวมทั้งกล่าวถึงวิธีการที่ควรจัดการไว้ดังนี้

ข้าพเจ้าคิดว่า ประการที่หนึ่ง ในการรับนิสิตเข้าประจำหอพักแต่ละแห่งนั้น ควรพยายามให้นิสิตของคณะต่างๆ อยู่คละกันให้มากที่สุด เพราะจะช่วยให้นิสิตสนมกันยิ่งขึ้น ช่วยให้เห็นความดีความน่านับถือของเพื่อนนิสิตต่างคณะง่ายขึ้น และช่วยลดความนิยมคณะหรือหลงคณะของนิสิตบางพวกลงได้บ้าง ประการที่สอง มหาวิทยาลัยควรจัดให้มีกิจกรรมในหอพักที่จะส่งเสริมความรอบรู้ของนิสิตในทางวิชาการอื่นๆ ที่มีใช้วิชาชีพโดยตรงของตน กิจกรรมชนิดนี้ทำให้เป็นผู้มีความรอบรู้ และมีความคิดเห็นกว้างขวาง ประการที่สาม ในด้านวิชาการที่เกี่ยวกับสาขาวิชาที่นิสิตแต่ละคนเรียนโดยตรง มหาวิทยาลัยน่าจะจัดให้มีอาจารย์หรือผู้เชี่ยวชาญวิชานั้นๆ คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือนิสิตอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา การให้คำแนะนำอย่างนี้จะช่วยให้นิสิตก้าวหน้าไปสู่ความเป็นเลิศในทางวิชาการ ซึ่งควรเป็นจุดหมายอย่างหนึ่งของการศึกษาในมหาวิทยาลัย ประการที่สี่ ข้าพเจ้าเห็นว่ามหาวิทยาลัยน่าจะกำหนดหรือหาทางให้นิสิตทุกคนอยู่ในหอพักของมหาวิทยาลัยชั่วระยะหนึ่งในระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่เพื่อได้รับประโยชน์ดังกล่าว ถ้าหากหอพักมีห้องไม่พอก็น่าจะให้ให้นิสิตผลัดกันเข้าไปอยู่เป็นรุ่นๆ ไป เมื่อ ๖-๗ ปีมาแล้วมหาวิทยาลัยเคยดาร์จะให้มีการปัจฉิมนิเทศนิสิตที่เรียนจบแล้ว และกำลังจะออกจากมหาวิทยาลัยไป ตอนนั้นคิดกันว่าจะให้บัณฑิตใหม่ไปอยู่รวมกันที่หอพักหรือที่โหล่งสักแห่งหนึ่งเพื่อให้รู้จักกันสนิทสนมกันยิ่งขึ้น และเพื่อให้มหาวิทยาลัยได้ให้คำแนะนำต่างๆ เรื่องการงานและชีวิตนอกมหาวิทยาลัย แต่คงจะมีอุปสรรคบางอย่างจึงมิได้ทำตามที่ได้ดำริไว้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นความคิดที่ดีสมควรจะลองทำ

งานเขียน และการบัญญัติศัพท์

งานเขียนซึ่งเป็นบทความและปาฐกถาของหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ มีอาทิ ภาษาบาลีอย่างย่ออย่าง อักษรวิธีในศิลาจารึกหลักที่ ๑ วิเคราะห์ภาษาบาลี

และสันสกฤตในมหาชาติคำหลวง และวัฒนธรรมไทยได้อะไรจากมหาภารตะ นอกจากนี้ยังมีข้อเขียนเกี่ยวกับศัพท์สันนิษฐานและคำยืม ซึ่งล้วนแสดงถึงความรู้ความสามารถของท่านอย่างลึกซึ้ง

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้บัญญัติคำศัพท์ขึ้นใหม่จำนวนมาก เป็นคำที่กะทัดรัด ออกเสียงง่ายและความหมายชัดเจน เช่น สารัตถศึกษา กิตติมศักดิ์ กิตติกรรมประกาศ มุลนิธิตเวทิน มุลนิธิกฤตานุสรณ์ ชมรมจุฬาพฤทธาจารย์

ด้านการส่งเสริมวิชาการด้านภาษาไทย

นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ภาษาบาลีสันสกฤต และภาษาไทยอย่างลึกซึ้งยากที่จะผู้ใดเสมียนแล้ว หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ยังเป็นผู้นำในการส่งเสริมให้ครู อาจารย์ นิสิต และบุคคลทั่วไป สนใจรักและใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมการเรียนการสอนด้านนี้อย่างสม่ำเสมอ ท่านมีผลงานที่สำคัญในเรื่องนี้ เช่น

๑. การตั้งขุมนุมภาษาไทย เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๐๑ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งขุมนุมภาษาไทยขึ้น ขณะนั้น หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ยังอยู่ต่างประเทศ เมื่อท่านกลับมาประเทศไทย และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะดังกล่าว ท่านก็ได้รับเลือกเป็นประธานขุมนุมภาษาไทยด้วย ระหว่าง ๑๕ ปี ที่ดำรงตำแหน่งนี้ ท่านได้จัดกิจกรรมต่างๆ เช่น

ทูลเชิญและเชิญผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาภาษาไทยมาบรรยายเรื่องต่างๆ เป็นการเผยแพร่ความรู้วิชาภาษาไทย

จัดปาฐกถา อภิปราย และการแสดงการเล่นตามแบบเรียนภาษาไทยขึ้นต่างๆ

จัดงานวันระลึกกวีสำคัญๆ ของชาติ เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และสุนทรภู่

จัดประชุมสัมมนาครูภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๕ (ม.ศ. ๔-๕) เรื่องปัญหาของครูภาษาไทย ชั้น ม.ศ. ๔-๕

๒. การตั้งมูลนิธิต่อหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์

ได้ตั้งมูลนิธิหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ นำดอกผลมาใช้เป็นทุนสำหรับส่งเสริมภาษาไทย มูลนิธินี้ได้ให้ทุนการศึกษาแก่นิสิตปริญญาโทคณะอักษรศาสตร์ปีละ ๑ ทุน และให้รางวัลแก่อาจารย์โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้สอนภาษาไทยดีเด่นทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย

๓. การรับเชิญไปเป็นประธานงานกิจกรรมต่างๆ ทางภาษาไทย การที่ผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยระดับสูงได้ให้เกียรติไปเป็นประธานในงานกิจกรรมส่งเสริมภาษาไทย ย่อมทำให้ผู้จัดงานและผู้มาร่วมงานรู้สึกภูมิใจ เกิดกำลังใจในการปฏิบัติการกิจเฉพาะหน้านั้น และส่งหนุนให้เกิดวิริยะพากเพียรที่จะกอบกิจการที่สำคัญต่อไป หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยท่านหนึ่งที่เห็นความสำคัญของการจัดงานด้านภาษาไทยมาโดยตลอด และยินดีไปเป็นประธานและแสดงปาฐกถาทางภาษาไทยอยู่เสมอแม้ว่าท่านจะสูงวัยแล้วก็ตาม นับว่าท่านมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของวิชาการด้านนี้

เป็นประธานมอบเกียรติบัตรแก่ครูดีเด่นผู้ส่งเสริมและพัฒนาการใช้ภาษาไทย ซึ่งสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ เป็นผู้จัด

๔. การแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับภาษาไทย หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นอยู่เสมอเพื่อการทะนุบำรุงให้การเรียนวิชาภาษาไทยมีความมั่นคงและเจริญเช่นเดียวกับสาขาวิชาอื่น รวมทั้งการระมัดระวังใช้ถ้อยคำให้ถูกต้อง

ไม่ว่าจะเป็นในการแสดงปาฐกถา ในบทความและในบทสัมภาษณ์ของท่าน เช่น ในบทความเรื่อง “เรื่องของข้าพเจ้า” จากหนังสือ ลีลาศตราจารย์ ท่านกล่าวถึงความจำเป็นที่ทุกคนจะต้องศึกษาภาษาของตนให้ดีกว่า

เรื่องการสอนการเรียนรู้ภาษาไทยในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยไทย บัณฑิตที่มหาวิทยาลัยผลิตออกไปก็เป็นบัณฑิตไทย จะเป็นผู้นำและตัวอย่าง จึงควรมีความรู้และสามารถใช้ภาษาของตนได้อย่างดี ความสามารถ เช่นนี้ นอกจากจะเป็นเครื่องหมายของผู้มีการศึกษาแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการติดต่อไปด้วย เพราะภาษาที่มีใช้จะเป็นแต่รูปแบบสำหรับแสดงความคิดให้ปรากฏแก่ผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นทราบความคิดของเราเท่านั้น ภาษายังเป็นเครื่องมือสำหรับคิดด้วย ดังนั้นการรู้ภาษาดีจึงเท่ากับมีความสามารถที่จะคิดและที่จะแสดงความคิดได้ดี และโดยสะดวกด้วย การเรียนภาษาไทยชั้นมหาวิทยาลัยจึงน่าจะเป็นประโยชน์ ไม่เฉพาะแก่ผู้ที่มุ่งจะเรียนภาษาไทยเป็นวิชาเอกหรือวิชาโท เท่านั้น นิเทศคณะอื่นๆ ก็น่าจะได้เรียนด้วย การเรียนภาษาและวรรณคดีของตนเองนั้นเป็นการเรียนวัฒนธรรมของชาติตนเองด้วย และคนที่มีความวัฒนธรรมร่วมกัน หรือรู้สึกว่ามีวัฒนธรรมร่วมกันย่อมจะร่วมแถมคิดเป็นหมู่คณะเดียวกันได้มั่นคงกว่าคนต่างวัฒนธรรมกัน

ภาพถ่ายเมื่อ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๓๗ วันให้สัมภาษณ์เพื่อพิมพ์ใน สารสถาบันภาษาไทย

ในบทสัมภาษณ์ เรื่อง "หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ศาสตราจารย์ผู้มีผลงานระดับพระเกียรติทองคำ" ท่านกล่าวถึงการใช้ภาษาไทยในปัจจุบันว่าผู้ใช้พึงระวังใช้ให้ถูกต้องว่า

...ตัวอย่างเช่น รถชนกันคนตาย ๕ ศพ ผมบอกว่าใช้ไม่ได้ ลักษณะนามของคนไม่ใช่ศพ ลักษณะนามของคนต้องคน คนมา ๕ คน คน ๕ คน มาได้ แต่คนตาย ๕ ศพ ก็ต้องพูดว่า คน ๕ ศพตาย ถ้าพูด คน ๕ ศพตายได้ละก็ คนตาย ๕ ศพ ก็พูดได้ มันไม่ถูก คนตาย ๕ คน จึงจะถูก เพราะว่าอะไร เพราะว่า คน คำหลังเป็นลักษณะนาม ลักษณะนามของคนว่า คน ไม่ใช่ ศพ ศพ เป็นลักษณะนามของศพได้ เช่น ในห้องนี้ในศาลานี้มีศพ ๒ ศพ คำว่า บ่อยครั้ง ก็มักใช้กันเรื่อยไป มันไม่ถูก ใช้ว่า บ่อยๆ ได้ บ่อยครั้งไม่ได้ เขามา ๓ ครั้ง ๔ ครั้งได้ บ่อยครั้งไม่ได้ ไม่ถูก คือถ้าบ่อยครั้ง ได้ บ่อย ก็กลายเป็นบุรณสังขยา เป็นตัวเลขไป

คำว่า มรดก ที่ใช้กันในเวลานี้ ค่อนข้างเลอะ...ในพจนานุกรมว่า มรดก [มอระ-] น. ทรัพย์สินสมบัติของผู้ตาย ; (กฎ) ทรัพย์สินทุกชนิดตลอดทั้งสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่างๆ ของผู้ตาย เว้นแต่ตามกฎหมายหรือโดยสภาพแล้ว เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ เรียกส่วนรวมของทรัพย์สิน สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ตายว่า กองมรดก

สมมุติว่า นายแดงมีรถยนต์อยู่คันหนึ่ง ขณะนี้นายแดงยังมีชีวิตอยู่ รถยนต์คันนั้นก็ไม่ใช่มรดกของนายแดง เป็นสมบัติของนายแดง เมื่อนายแดงตาย รถยนต์คันนั้นก็มรดกของนายแดง แต่ถ้านายขาว ลูกชายรับมรดกไป พอไปเป็นของนายขาว รถคันนั้นก็มรดกของนายขาว หาใช่เป็นมรดกของนายขาวไม่ จะเป็นมรดกของนายขาวก็ต่อเมื่อนายขาวตาย แล้วเราพูดกันว่ามรดกของไทย ไทยตายแล้วหรือไทยยังไม่ตาย...เราควรใช้ให้ถูกว่า อนุรักษสมบัติไทย เราไม่ได้อนุรักษมรดก ถ้าพูดจริงๆ เราอนุรักษมรดกก็ได้ แต่หมายความว่า เราไม่เอาสิ่งของ เราไม่เอาความคิดของคนไทยที่ตายไปแล้วมาใช้ ขนบธรรมเนียมของไทยที่ตายไปแล้วเราไม่เอา เราก็อนุรักษทิ้งไว้ให้เป็นมรดก แล้วก็ไม่มีใครรับมรดก พอรับมรดกแล้วก็กลายเป็นสมบัติ

เป็นเรื่องที่ลำบาก บางคนเขาบอกว่า ทำไมจะพูดไม่ได้ "ฉันทยมรดกให้เธอนะ" พูดได้ ถ้าคนที่พูดไม่รู้ว่าเป็นมรดก แปลว่าอะไร

ไม่ว่าฉันมีชีวิตอยู่ ฉันไม่มีมรดก ถ้าบอกว่า ฉันยกสมบัติให้เธอได้ แต่
เมื่อฉันตายแล้วฉันจะยกมรดกให้เธอ อย่างนี้พูดได้ มรดกไม่ใช่
ทรัพย์สินของผู้มีชีวิต เป็นทรัพย์สินสมบัติเฉพาะผู้ตาย

ชีวิตครอบครัว

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ สมรสกับนางสาวพูนทรัพย์ ไกรยง เมื่อวันที่
๒๐ มกราคม ๒๔๙๕ ปัจจุบันเป็นท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา เป็น
ข้าราชการบำนาญ เคยดำรงตำแหน่งคณบดีคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และเป็นประธานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อภาษาไทย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ไม่มีบุตรและธิดา

วันสมรส ๒๐ มกราคม ๒๔๙๕

หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์และท่านผู้หญิงพูนทรัพย์ นพวงศ์ ณ อยุธยา
เป็นตัวอย่างของสามีภรรยา เป็นคู่ชีวิตที่รักใคร่กลมเกลียวกันตลอดเวลาอันยาวนาน
ทั้งยังช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อประเทศชาติ
ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๑๖๖ ซอยวชิรธรรมสาธิต สุขุมวิท ๑๐๑/๑ กรุงเทพมหานคร

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

โดยที่หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ด้าน
ภาษาไทย และภาษาบาลี สันสกฤต อย่างแตกฉานเป็นที่ประจักษ์ ท่านจึงได้รับ
การยกย่องจากหน่วยงานและสถาบันต่างๆ เช่น

ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๙

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นปราชญ์อาวุโสของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับพระราชทานพระเกียรติยศ ในฐานเป็นผู้ส่งเสริมทำนุบำรุง
ภาษาไทยและใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นปราชญ์บุคคลด้านภาษาและ
วรรณกรรมไทยของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นนิสิตเกาต์อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น เนื่องในวัน
อนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ. ๒๕๓๗

เป็นราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดี
และภาษาศาสตร์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีค่าสูงยิ่งแก่หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ที่สำคัญ เช่น

พ.ศ. ๒๕๒๑ มหาวิริยมาภรณ์

พ.ศ. ๒๕๒๓ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. ๒๕๒๘ ปฐมจุลจอมเกล้า

พ.ศ. ๒๕๒๒ เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๙ ชั้น ๒

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม
และเป็นความภูมิใจอย่างยิ่งของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใครก็ตามที่มี
โอกาสเป็นศิษย์ของท่านแล้ว ย่อมเห็นพ้องต้องกันว่า ท่านเป็นครูสมความหมาย
แห่งถ้อยคำทุกประการ นอกจากความรู้ความสามารถแล้ว การดำรงมั่นในธรรม
ความมีเมตตาอย่างสูงแก่ผู้น้อย และการแสดงน้ำใจต่อผู้อื่นเป็นภาพที่ประทับใจ
ผู้ที่ได้มีโอกาสพบเห็นท่านอย่างไม่รู้ลืม

บรรณานุกรม

อำไพ สุจริตกุล, บรรณาธิการ, อาจารย์ยาภิวันท์, ที่ระลึกงานฉลอง อายุ ๘๔ ปี ฯพณฯ
องคมนตรี ศาสตราจารย์ ม.ล. จิรายุ นพวงศ์ ๑๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๙.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไตรณสาร, ๒๕๓๙.

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สืบศาสตราจารย์, ที่ระลึกงานสืบศาสตราจารย์
๙ กันยายน ๒๕๑๕, กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๕

ดุสิตพร ชำนิโรศานต์, บรรณาธิการ, ๘๐ ปี สองศาสตราจารย์ จิรายุณพนธ์, คณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์, กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์
พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.

วิชาการ, กรม, สารสถาบันภาษาไทย, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๘.

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา

คำสุดท้าย

หัวใจฉันอยู่ที่ไหนใครรู้บ้าง

มันชอบกอดแม่ธรณีอยู่ที่ไหน

วิญญาณฉันอยู่ที่ไหนมีใครรู้

พุทธศาสน์สอนให้ถือสัตย์ซื่อตรง

ชีวิตฉันใครยอมรู้ว่าอยู่ที่ไหน

แห่งกษัตริย์สุดประเสริฐผู้เลิศชาย

กายของฉันเล่าอยู่ที่ไหนใครก็รู้

ให้เป็นศิษย์มีครูผู้การุณ

โอ้ “ไทย, ไทย” คำว่า “ไทย” ไผ่เรานัก

เรียกแต่เกิดเรื่อยไปจนใกล้ตาย

ถ้าไม่รู้ฉันช่วยอ้างเอ๋ยคำไข

ชาติประเทศของไทยซึ่งใหญ่ยิ่ง

ว่าแนบอยู่กับพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์

เมื่อตายลงวิญญาณผ่านอบาย

ก็อยู่ได้พระบารมีที่ฉานฉาย

ขอถวายชีวิตฉลองสนองพระคุณ

อยู่กับผู้บังเกิดกายกอดให้อุ่น

ให้มีบุญเป็นคนไทยทั้งใจกาย

ใจฉันเฝ้าเรียกด้วยรักไม่ขาดสาย

คำสุดท้ายก็คงพรั่ำรำเรียก “ไทย”

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

My last word

Could anyone tell me where does my heart stay?

If none, to help replying may I say,

that it snuggles in Mother Earth's bosom,

which she lays down on the vast Thai Kingdom.

Does anybody know where my soul is dwelling?

It is with Lord Buddha, His doctrines and His disciples' doings.

As Buddhism instructs me to be faithful and honest,

my soul will be free when my heart rests.

Does Everyone perceive where's my life's seat?

It is placed under the Glory of a Monarch so great,

a man of magnanimity, who is the King of kings

to gratify Him with my life I deem a sacred thing.

Everybody has realised whereabouts is my body.

It reposes on one who brought me forth and hugged me warmly.

Educated me by instructors so tender and kind,

created me a fortunate Thai both body and mind.

On ! “Thai, Thai”, how beautiful this word sounds.

My heart keeps hailing “Thai” with my love profound.

Since the first day of my birth and to when comes the last day,

my last word will be “Thai” before I pass away.

Somroj Swasdikul

ชีวิตฉัน

ชีวิตฉันคงทนจนบัดนี้	ใช่เพราะเลี้ยงกายดีมีอาหาร
หรือเจ็บไข้ได้หายยาพยาบาล	ฉันจึงผ่านความตายมาหลายปี
อาหารกายนั้นไซ้ไรจนหนอ	จะเพียงพอให้ชีวิตฉันสุขศรี
เพราะดวงจิตก็ต้องการอาหารดี	คือบทกวีวรรณอันพึงปราย
อาหารทิพย์คือพระธรรมคอยนำหนุน	ให้รู้บุญรู้บาปทราบความหมาย
ใจของฉันจึงคงอยู่คู่กับกาย	ไม่ลอยด่วนดับลับร้างไป
ถึงตัวฉันขาดคู่คอยชูขึ้น	เพราะเขาคืนสู่สวรรค์ทั้งฉันให้
ต้องอยู่เดียวก็ไม่เปลี่ยวเปล่าหทัย	เพราะดวงใจมีอาหารสมานกลม
ยามใดฉันคำนึงนึกถึงเขา	พาฉันเศร้าเหงาใจให้หมองหม่น
ฉันอาศัยมธุรสพจน์บทนิพนธ์	ปลอบทุกซัดนด้วยคำหวานชวนรำพัน
ทุกวันนี้ฉันไม่มีเวลาว่าง	เพราะใช้ศิลปะสร้างความสุขสันต์
ด้วยเพลงเทศเพลงไทยไพเราะกรรม	อีกทั้งบทกวีวรรณอันชื่นบาน
ตราบใดที่ฉันยังประทั่งชีวิต	ขอตั้งจิตนบพระอธิษฐาน
หุดาเอ๋ยอย่าเลยอย่าพิการ	ได้สำราญกับอักษรกาพย์กลอนเอย

บทประพันธ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นคติชีวิต จิตวิญญาณของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดีและไม่เกินเลย เจ้าของบทประพันธ์เป็นผู้ที่บุคคลในวงการภาษาไทย ยกย่องกันโดยทั่วไปว่า เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยเยี่ยมยิ่งผู้หนึ่ง บทประพันธ์ชื่อว่า “ชีวิตฉัน” ที่ยกมานี้พิมพ์ในหนังสือ วรรณมาลัย เป็นหนังสือเล่มขนาดเล็ก ที่ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา กล่าวไว้ในบทประพันธ์บทแรกซึ่งถือ เป็นบทนำว่า “มัลลยวรรณบรรณาการสารนอยนี้ เพื่อนรักน้ำใจดีจัดพิมพ์ให้”

กำเนิด

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๔๕๖ เป็นบุตรคนแรกของอำมาตย์เอก พระพิสิณฑ์พิทยาภรณ์ (โชติ ผลชีวิน) กับ หม่อมหลวงสมบุญ สุกุลเดิม เดชาติวงศ์ หม่อมราชวงศ์เล็ก เดชาติวงศ์ บิดาของ หม่อมหลวงสมบุญ อยู่ในราชสกุล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร (พระองค์เจ้ามั่ง) ซึ่งเป็นพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับเจ้าจอมมารดานิม เจ้าจอมมารดาท่านนี้เป็นบุตรสาวของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แม่กองแปลพงศาวดารจีน เรื่อง สามก๊ก ราชอิธราษ และวรรณคดีกวีนิพนธ์เรื่อง

อื่นๆ อีกหลายเรื่อง มารดาของหม่อมหลวงสมบุญ ชื่อ หม่อมหลวงปีย์ สกุลเดิม นรินทรกุล ราชสกุลในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (พระองค์เจ้าหญิงกุ) พระชนิษฐาภคินีต่างสมเด็จพระชนนีกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า—จุฬาโลกมหาราช ท่านทรงเป็นเจ้านายฝ่ายในแห่งพระบรมราชวงศ์จักรี เป็น พระองค์หญิงองค์เดียวที่ทรงเป็นต้นราชสกุล นรินทรกุล ณ อยุธยา และเป็น ผู้ทรงนิพนธ์บันทึกความทรงจำครั้งกรุงธนบุรีมาจนถึงรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุง—รัตนโกสินทร์ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา จึงสืบสายจากราชสกุลและ สกุลของกวีผู้ทรงนิพนธ์และนิพนธ์งานวรรณคดีสำคัญของชาติ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา มีน้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน รวมทั้งท่านด้วยเป็น ๑๐ คน คือ

๑. ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
๒. นายสุภร ผลชีวิน
๓. นางสาวจรงจันทน์ ผลชีวิน
๔. นางประจวบจิตร ผลชีวิน
๕. เรือเอกสุมพล ผลชีวิน
๖. นายสังสุทธิ์ ผลชีวิน
๗. นางรุจินทร์ สวัสดิ์ศฤงฆาร
๘. นายทินนาถ ผลชีวิน
๙. ร้อยโทกาจโถม ผลชีวิน
๑๐. นายโสเมสิทธิ์ ผลชีวิน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เกิดที่บ้านฝั่งธนบุรี ปัจจุบัน อยู่บ้านเลขที่ ๑๗๗/๑ ซอยพญานาค ถนนเพชรบุรี กรุงเทพฯ ท่านได้เล่าถึง บ้านที่อยู่อาศัยครั้งวัยเยาว์และบ้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบันไว้ในบทสัมภาษณ์ เรื่อง "ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ผู้เป็นปูชนียาจารย์" ในวารสาร สารสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม—กันยายน ๒๕๓๗ ซึ่งสะท้อน ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมบางส่วนของกรุงเทพมหานครว่า

เมื่อตอนเด็กๆ อีฉันอยู่ที่บ้านฝั่งธน ไม่ได้อยู่ที่บ้านซอย
พญานาคหรอก บ้านอยู่ภายในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์บ้านสมเด็จ—

เจ้าพระยา (สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาในปัจจุบัน) เพราะหลานของพระสวามีในกรมหลวงนรินทรเทวี คือ ท่านผู้หญิงบุญจันทร์ สมรสกับผู้ใหญ่ในสกุลขุนนาค คุณตาคุณยายและมารดาของอฉันจึงได้อยู่ในวังสมเด็จเจ้าพระยา พ่อเป็นอาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา จำไม่ได้ว่าตอนนั้นก็ขบ ยังเล็กมาก ตอนหลังย้ายมาอยู่ที่บ้านซอยสวนมะลิ เมื่ออายุประมาณ ๕ ถึง ๑๒ ปี แล้วจึงย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันนี้ พ่อสร้างบ้านใหม่ ขณะนี้ประมาณเจ็ดสิบกว่าปีแล้ว แม่เป็นคนมาซื้อที่ดิน ซึ่งตอนนั้นยังเป็นเรือกสวน ไม่เบญจพรรณ มะปราง ส้มโอ แต่ก่อนนั้นแถวสุขุมวิท เพลินจิต ตารางวาละสิบสลึง ที่นี้ตารางวาละสิบสองบาท แม่ซื้อเพราะเห็นว่าใกล้ตลาดมหานาค และใกล้วัดเทพศิรินทร์ จะไปมาก็ง่าย เพื่อนบ้านสมัยนั้นเป็นพวกข้าราชการ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุน หลวง พระ พระยา ทั้งนั้น เป็นเพื่อนกันตลอดชอยพยานาค ทั้งพ่อแม่ ลูก รู้จักกันหมด เดียวนี้เพื่อนบ้านรุ่นเก่าได้ถึงแก่กรรมไปก็มี ชายบ้านไปอยู่ที่อื่นกันก็มี เหลือบ้านอฉันกับบ้านคุณเชื้อ ทรัพย์สาร สองหลังเท่านั้น... ในบริเวณบ้านมีบ้านอยู่ห้าหลัง ที่ดินประมาณหนึ่งไร่ แต่ถูกทางการเวนคืนไปขนาดสร้างห้องแถวได้แถวหนึ่งยาวๆ ทำถนน ขยายถนน เดียวนี้สนามใหญ่ไม่มี ต้องปลูกต้นไม้ใหญ่น้อยเต็มไปหมด เพราะว่าทั้งฝุ่นทั้งเสียงรบกวนมาก ความเจริญทำให้ความสุขสงบหมดไป เสียตายสิ่งแวดล้อมเก่าๆ มาก

การศึกษา

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นบุตรที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้านการศึกษาจากที่บ้านเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านใกล้ชิดกับบิดามาก เพราะบิดาเป็นผู้อบรมดูแลมากกว่ามารดา จึงได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งวิชาความรู้ ความสามารถด้านต่างๆ จากบิดา และอุปนิสัยใจคอคล้ายบิดาเป็นส่วนใหญ่ ท่านเล่าถึงการเป็น “ลูกติดพ่อ” ไว้ในบทสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันนั้นว่า

...ทุกอย่างเลย ไม่เพียงแต่ด้านภาษาไทย ยังมีด้านดนตรี นะคะ ทุกอย่างอยู่กับพ่อทั้งสิ้น แม่เรียกว่า ลูกพ่อ ติดพ่อ ร้องไห้ตอนเด็กๆ ถ้าพ่อไม่กลับจากที่ทำงานก็ไม่นิ่ง พ่อไปไหน ก็ติดไปด้วย

สอนให้ขี่ม้า ให้นั่งเกรียน เข้าป่า ขึ้นเขาไปขุดต้นไม้เล็กๆ สำหรับ
ประดับบ้าน เช่น ประ เฟอร์น กล้วยไม้ ในป่า ก็ต้องตามพ่อไปด้วย
เหมือนกับหัดให้ทรหดห้าวเห็ดมาตั้งแต่เด็ก พ่อเจ็บต้องไปพักตากอากาศ
ก็ต้องไปกับพ่อ คนอื่นเขาเป็นลูกแม่ อีฉันเป็นลูกพ่อ พ่อเป็นชาวศรีราชา
ลงเรือใบหนีปุ๋ยมาเรียนหนังสือที่วัดในกรุงเทพมหานคร ปู่มาตามก็
ชอบวช ปู่จึงต้องกลับไป สมัยนั้นท่านเรียนด้วยตนเองนะคะ บวชแล้ว
ก็ไปเรียน แล้วมาเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ที่ธนบุรี แล้วมาเป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ คนสมัยโบราณ
ท่านเรียนด้วยตนเองทั้งสิ้น เข้าโรงเรียนวัด แต่ว่าต้องเรียนเองที่บ้าน
พ่อรับราชการอยู่กองสอบไล่ กำลังจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรม-
การศาสนา พ่อเกิดปฏิวัติใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นรัฐบาลประชาธิปไตย
ระบบมีพระมหากษัตริย์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นผู้บังคับบัญชา
(เสนาบดี) แต่แล้วก็ต้องเปลี่ยนรัฐมนตรีคนใหม่ สมัยนั้นข้าราชการ
ทุกคนต้องเกษียณอายุราชการเมื่ออายุห้าสิบห้า มีให้หกสิบปี พ่อก็
ลาออกจากราชการหลังปฏิวัติ รัฐมนตรีใหม่เรียกพ่อไปทำงานใหม่
ต่อมาท่านไม่ค่อยสบายก็เลยลาออก พ่อสนใจเรื่องการประพันธ์
ร้อยกรอง ร้อยแก้ว ท่านเขียนบทละครไว้ประมาณสี่ร้อยกว่าบท พิมพ์
ลงในหนังสือวิทยาสารของคุรุสภา ซึ่งแต่ก่อนนี้เรียกว่า สามัคยาจารย์
สมาคม โรงเรียนต่างๆ จะเล่นละครในงานกาชาดก็มาขอให้พ่อแต่งให้
ทุกปี พ่อแต่งเองบ้าง แปลจากของฝรั่งบ้าง เวลาพ่อกินข้าวแล้วภายใน
หุ้มครึ่งถึงสองหุ้มครึ่ง อีฉันต้องอยู่กับพ่อ ท่านใช้เวลาช่วงนี้อบรม
อีฉัน... หนังสือเรียนของเรามีอะไรบ้างก็ให้เอามาไล่ถามทุกอย่าง แล้วก็สอน
ดนตรีไทยแบบไทยแท้ซึ่งอีฉันอยากจะเรียกว่าดนตรีคลาสสิกของไทย

พ่อให้อีฉันเรียนซิม เพราะอยากจะให้สมัยใหม่ในครั้งนั้น
พ่อเป่าซลุ่ย ท่านตั้งวงดนตรีให้ลูกสามสี่คน มีครูมาสอนในวันเสาร์
เล่นซอด้วง ซอด้วง ไวโอลิน และซิม...

การศึกษาที่โรงเรียนนั้น ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ศึกษา
เบื้องต้นที่โรงเรียนเชลยศักดิ์ เป็นโรงเรียนเล็กๆ ใกล้บ้าน แล้วเรียนชั้นประถมที่
โรงเรียนเอนเฮล์-เมมโมเรียล เป็นโรงเรียนมิชชันนารี ครูใหญ่เป็นอเมริกัน เรียน
จนถึงชั้นมัธยมปีที่ ๓ ต่อจากนั้นได้ไปเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ ๔-๖ ที่โรงเรียนราชินี
ซึ่งอยู่ที่ปากคลองตลาด และชั้นมัธยมปีที่ ๗-๘ ที่โรงเรียนราชินีบนซึ่งอยู่ที่

เรียนที่โรงเรียนเซนต์คัสติจ้านบ้าน ในตำบลสวนมะลิ และโรงเรียนเอนเฮล์-เมมโมเรียล เป็นโรงเรียนที่ได้เข้าเรียนต่อชั้นประถมเกี่ยวกับภาษาไทยเป็นอย่างจำไม่ได้ แต่การเรียนภาษาอังกฤษต้องพูดภาษาอังกฤษกับแม่ เราเรียกว่า แม่แมคครวส์ วันอาทิตย์ก็ต้องไปโรงเรียนไปสวนมนต์ทำนองเข้าโบสถ์คริสต์ มีดอกเบญจมาศไปด้วย ตอนนั้นอิดันย้ายไปอยู่กับพ่อแม่บุญธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับแม่ของอิดัน ท่านรักมากขอเอาไปเลี้ยง บ้านอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนเอนเฮล์ ก้าวสามก้าวก็ถึงโรงเรียน เรียนตั้งแต่ประถมจนถึงมัธยมสามแล้วจึงไปต่อที่โรงเรียนราชินีล่าง แล้วก็ราชินีบน พ่อเป็นคนเลือกโรงเรียนให้... ครั้งนั้นหม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล เป็นท่านอาจารย์ใหญ่ หม่อมเจ้าหญิงอังฉราจวี เทวกุล กับหม่อมเจ้าหญิงศรিতศัลย์ เทวกุล ท่านเป็นเจ้าพี่เจ้าน้องกัน สอนภาษาไทยและวาดเขียน หม่อมเจ้าหญิงพวงรัตน์ประไพ เทวกุล (ครั้งนั้น) สอนภาษาอังกฤษ การสอนภาษาไทยแต่ก่อนเน้นทางด้านวรรณคดีมาเรียนเป็นเล่มๆ เช่น นิราศนรินทร์ทั้งเล่ม ท่านอาจารย์โปรดให้ท่องจำบทโคลงทุกบทในหนังสือ ให้ไปหาคำแปลศัพท์ ดูจากพจนานุกรมเอง ท่านไม่บอกอะไร เสร็จแล้วก็มาเรียนกันใหม่ขึ้น แต่ถ้าหาความหมายของศัพท์ผิด ท่านก็จะบอกคำที่ถูกให้ ให้หัดใช้พจนานุกรมมาตั้งแต่เด็ก หลักภาษานี้ก็เรียนมาก อีกขรรวิธ วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ของพระยาอภิตศิลป์สาร นี้เรียนทั้งนั้นค่ะ...

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ท่านผู้ทรงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เรียนที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นคณะ-อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ช่วงที่เริ่มไปเรียนที่คณะดังกล่าวนี้ ท่านมีความ

คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

รู้สึกว่าคุณไม่ค่อยสนใจจะเรียนเท่าไรนัก ด้วยไม่อยากเรียนต่อ ภายหลังเมื่อได้มีโอกาสเรียนกับครูภาษาไทย เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) พระวรเวทย์พิสิฐ (เซ่ง คีวะศรียานนท์) ทำให้เกิดความรักวิชาภาษาไทยอย่างจับจิตจับใจ อย่างไรก็ตาม ท่านอดเสียตายมิได้ ที่ไม่ได้เรียนภาษาบาลีกับพระสาโรชประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) ซึ่งเป็นผู้รู้สูงยิ่งทางด้านนี้ จึงเรียนภาษาฝรั่งเศสกับอาจารย์ชาวฝรั่งเศส ๒ คน ท่านได้เล่าถึงความคิดเรื่องการเรียนครั้งเป็นสาวรุ่นในบทสัมภาษณ์เรื่องเดียวกันว่า

ดิฉันสอบผ่านมัธยมแปด แล้วก็อยากเรียนต่ออุดมศึกษา เพราะซีเกียจเรียนหนังสือ พ่อลากตัวคุณฉันไปเองเลย ไปสมัครที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่งตัวถึงห้องที่สอบเขาวนั่มและสอบสัมภาษณ์ รู้สึกว่า เราเรียนเยอะแล้ว แล้วอายุยังน้อย ที่ฉันจบมัธยมแปดนี้ก็ตั้งใจแทบตาย พ่อดีอายุได้สิบห้า ตั้งใจที่ไม่ต้องเป็นเด็กหญิง จะได้เป็นนางสาวเสียที เข้าโรงเรียนราชินี ตอนแรกตัวเล็กอยู่ท้ายแถว ตอนหลังตัวสูงขึ้นมากเกือบหัวแถว พวกเพื่อนๆ โดยมากที่อยู่รุ่นเดียวกันนี้ เขาอายุมากกว่าฉันทั้งนั้น แก่กว่าฉันอย่างน้อยปีหรือสองปี

การไปสมัครเรียนที่จุฬาฯ พ่อต้องจูงไปสมัครไม่อย่างนั้น ฉันไม่ไป แล้วก็ปรากฏว่าเขานั่งกันเป็นแถวในท้องที่เขาสอบคัดเลือก พ่อเอาฉันไปส่งถึงประตูห้องสอบ พวกนักเรียนผู้ชายเขาหัวเราะเยาะ เพราะเขารู้จักพ่อ ซึ่งสมัยนั้นเป็นหัวหน้ากองสอบไล่กระทรวงศึกษาธิการ

ครั้งนั้นไม่ค่อยมีผู้หญิงเรียน ขึ้นหนึ่งมีผู้หญิงสี่ห้าคน ผู้ชายยี่สิบสามสิบคน เมื่อได้เรียนในจุฬาฯ คณะอักษรศาสตร์ มีอาจารย์ภาษาไทยซึ่งมีชื่อเสียงมาก เพราะครูดีอีฉันถึงได้สนใจภาษาไทยขึ้นมา มีพระยาอุปกิตศิลปสาร ซึ่งเป็นครูของพ่อ พระวรเวทย์พิสิฐ เป็นเพื่อนของพ่อ อีฉันจะเรียนบาลีปรากฏว่าครูดูมาก ครูบาลีคือ พระ-สารประเสริฐ อีฉันกลัวเลยไม่เรียน เสียตายนางจนทุกวันนี้ และยังมีกรรมหมื่นมหาอิปพงศ์ประพันธ์ทรงสอนภาษาไทยด้วย ภาษาอังกฤษด้วย เรียกว่าชั้นครู ภาษาไทยก็เลยฝังอยู่ในหัว

การรับราชการ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ได้ให้สัมภาษณ์ถึงประวัติการรับราชการของท่านโดยสังเขปดังนี้

เรียนจุฬาฯ ๓ ปี จบประโยคครูมัธยม ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ สมัยนั้นยังไม่มีหลักสูตรระดับปริญญา เพื่อนๆ กับอีฉันได้ออกมารับราชการเป็นครู อีฉันได้เป็นครูโรงเรียนสตรีวิทยา พอดีจุฬาฯ เปิดสอนระดับปริญญา เพื่อนๆ หลายนคนไปสมัครเรียนต่อ อีฉันจะไปเรียนบ้าง ก็บังเอิญเจ็บป่วยมาก พ่อยังนึกว่าอีฉันจะต้องตาย จึงไม่ให้เรียน พอหายแล้ว พ่อยอมให้อีฉันไปเรียน จะไปรับส่งเอง อีฉันไม่ไปเรียนหรอก เพื่อนเราขึ้นไปแล้ว เราจะต้องมีเพื่อนใหม่ อีฉันไม่เอา เพราะเป็นคนดื้อมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว

โรงเรียนสตรีวิทยาในปัจจุบัน

ภายหลังอิฉันได้ย้ายไปอยู่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย ปัจจุบันคือสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา ที่โรงเรียนนี้ อิฉันต้องสอนหนังสือด้วย ต้องถูกเรียกตัวไปเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมอยู่ ๒ คณะ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี วันใดต้องไปประชุมกรรมการสภาวัฒนธรรม ก็ต้องขอความกรุณาเพื่อนครูสอนแทน ไม่เคยทิ้งชั้นเรียนให้ว่าง เมื่อดิฉันเบื่อหน่ายผู้บริหารโรงเรียนไม่เข้าใจ อิฉันต้องลำบากใจ จึงลาออกจากโรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย แต่ ๗ พงษ์ รองนายกรัฐมนตรี สุกิจ นิลมานเหมินท์ ซึ่งเป็นผู้ที่ดิฉันและเพื่อนๆ ชายหญิงสมัยเรียนอยู่ในจุฬาฯ นับถือ ขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ไปหาอิฉันที่บ้านเทศนา เป็นการใหญ่ ให้ไปสลับเข้าเป็นครูใหม่ ตั้งต้นเงินเดือนใหม่ที่โรงเรียนพาณิชย์การพระนคร ขึ้นต่อกรมอาชีวศึกษา ปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพาณิชย์การพระนคร ในระหว่างนั้นอิฉันได้ไปสอนที่คณะรัฐศาสตร์และคณะบัญชีที่จุฬาฯ ด้วย

ภาพถ่ายครั้งเป็นผู้อำนวยการกองวิทยาลัย-
เทคนิค กรมอาชีวศึกษา

ต่อมาได้เป็นผู้อำนวยการกองวิทยาลัยเทคนิค กรมอาชีวศึกษา อิฉันกับท่านอธิบดี คุณพงศ์ศักดิ์ วรฤทธโรสถ ก็พยายามหาเงินมาสร้างวิทยาลัยเทคนิคอีกหลายแห่ง อย่างสัตหีบ อย่างลาดกระบังมีถึงขั้นปริญญา ก.พ. บอกว่าให้เอาวิทยาลัยเกษตรกรรมเข้ามาด้วย ก็เลย

ยิ่งใหญ่ ต้องปกครองหลายแบบแต่ละวิทยาลัย เทคนิคไปอย่าง
เกษตรไปอย่าง แพะช่างไปอย่าง พาณิชยการไปอย่าง ต้องพยายาม
ที่จะรวมวิทยาลัยต่างๆ เหล่านี้ให้มีความคิดจิตใจร่วมกัน ก็จัดสัมมนา
คณะบริหารวิทยาลัยร่วมกับอธิบดีและคณะชาวต่างประเทศที่ช่วย
การอาชีวศึกษาตามหัวเรื่องที่กำหนด เพื่อว่าทางวิทยาลัยจะได้
เตรียมพร้อม เป็นเจ้าภาพในแต่ละปี ปีโน้นสงขลา ปีนั้นวิทยาลัย
พายัพที่เชียงใหม่ ปีโน้นที่สุรินทร์ อะไรอย่างนี้ เดียวนี้เปลี่ยนชื่อ
วิทยาลัยเทคนิคเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตต่างๆ
อันเป็นนามพระราชทาน

เรื่องที่เขาขอให้ป็นรองอธิบดีนั้น ไม่เป็นหรอก จนอธิบดี
คุณพงศ์ศักดิ์ วรธนทโรสถ ซึ่งทำจนถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว โกรธเป็น
หนักเป็นหนา ใครๆ เขาก็ว่าอิดฉัน ทำไมอิดฉันถึงเ็น เขาให้เป็นรองอธิบดี
ก็ไม่ใช่ อิดฉันยังจนแทบตาย ก็เรื่องอะไรเล่า อิดฉันไม่เป็นเรื่องการเงิน
อิดฉันคุมการเงินไม่ถนัด ถ้าเป็นผู้ขายอยู่ต่ออีกสัก ๕ ปี อิดฉันจะรับเป็น
ถ้าเราเป็นผู้ขายการปกครองก็ไม่ยากอะไร ถึงเป็นผู้หญิงอย่างน้อย
ที่สุด อิดฉันว่าอิดฉันก็ปกครองนักเรียนอาชีวศึกษาได้ ก็เพราะไม่ได้เป็น
ศัตรูกับนักเรียนและกับครู ตอนนั้นนักเรียนอาชีวะไปล้อมกระทรวง
ไปล้อมทำเนียบ ไม่เข้าห้องเรียน เพราะไม่พอใจการบริหาร
กฎเกณฑ์ของวิทยาลัย ฯลฯ อิดฉันยุ่งแทบตายเหมือนกัน

ภาพถ่ายเมื่อไปศึกษาเพิ่มเติมที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในระหว่างที่รับราชการที่กรมอาชีวศึกษา ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล

ณ อยุธยา ได้มีโอกาสติดตามสามี คือ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ซึ่งกระทรวงการต่างประเทศขอยืมตัวไปทำงานที่กรุงวอชิงตันดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้ได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมวิชาประวัติศาสตร์อเมริกันเมื่อตอนแรกตั้งอเมริกา และประวัติศาสตร์สมัยกลางของประเทศอังกฤษและประเทศในยุโรป ที่มหาวิทยาลัยอเมริกัน กรุงวอชิงตันดีซี การนี้ทรงพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้เป็นทุนเรียน แต่ไม่ได้เรียนจนจบชั้นปริญญาเพราะทางราชการเรียกตัวสามีกลับกรุงเทพฯ ท่านจึงกลับด้วย แม้ว่าอีกสองเดือนเศษจะจบการศึกษาระดับปริญญาอยู่แล้วก็ตาม

งานพิเศษ

นอกจากงานในหน้าที่ราชการแล้ว ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ยังปฏิบัติงานพิเศษเป็นจำนวนมากทั้งที่ ได้รับมอบหมายจากหน่วยงานที่สังกัด และหน่วยงานอื่น เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว ก็ยังได้รับเชิญให้ดำรงตำแหน่ง กรรมการในหน่วยงานที่เกี่ยวกับวิชาการบางแห่ง ประมวลได้โดยสังเขปดังนี้

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม)

กรรมการสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรม

กรรมการสำนักวัฒนธรรมหญิง

กระทรวงศึกษาธิการ

รองประธานกรรมการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทย ของกรม-อาชีวศึกษา

ประธานกรรมการเฉพาะกิจและกรรมการเฉพาะกิจ ในการตัดสินบทกวีนิพนธ์ ของสถาบันหรือหน่วยงานราชการจัดขึ้น เช่น กรมศิลปากร

กรรมการดำเนินงานปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของกรมวิชาการ

ประธานกรรมการตรวจหนังสือเรียนและคู่มือครูภาษาไทย วิชาเลือก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ของ กรมวิชาการ

กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำสื่อการเรียนการสอนภาษา

ไทยระดับประถมศึกษา ของ กรมวิชาการ

รองประธานกรรมการจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม ระดับมัธยมศึกษา
เรื่อง พระเจ้าอยู่หัว ของกรมวิชาการ

กรรมการจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้นและตอนปลาย เรื่อง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ของ
กรมวิชาการ

กรรมการตัดสินหนังสือดีเด่นประจำปี ของ กรมวิชาการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์พิเศษวิชาภาษาไทย คณะรัฐศาสตร์และคณะบัญชี (สอนเมื่อ
ย้ายเข้ากรมอาชีวศึกษาแล้ว)

กรรมการณรงค์เพื่อภาษาไทย

สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

กรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

กรรมการเฉพาะกิจในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จัดทำ
หนังสือ พระร่มเกล้าของชาวไทย เถลิงพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และพระบรมราชวงศ์

ภาพถ่ายวันให้สัมภาษณ์ก่อนการประชุม
ที่สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗

ประธานอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสดุดีบุคคลสำคัญ
 อนุกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาจัดทำหนังสือ ราชศัพท์
 อนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย
 อนุกรรมการที่ปรึกษาจัดทำวารสารไทย
 ที่ปรึกษาสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

ราชบัณฑิตยสถาน

ประธานกรรมการจัดศัพท์วรรณกรรมไทย
 กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย
 กรรมการชำระพจนานุกรม
 กรรมการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

หน่วยงานอื่นๆ

กรรมการตัดสินการประกวดอ่าน (recital) บทกวีภาษาอังกฤษ
 แต่ละคราวของสถานสอนภาษาสมาคมนักเรียนเก่าสหรัฐอเมริกา (A.U.A.)
 กรรมการตัดสินหนังสือวรรณกรรมดีเด่นของอาเซียน (SEA Write Awards) และได้ลาออกในภายหลัง

ผลงาน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ได้ประพันธ์เรื่องขนาดสั้นและขนาดยาวทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองอันทรงคุณค่ายิ่งต่อวงการภาษาและวรรณกรรมไทยไว้เป็นอันมาก ทั้งยังได้เป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่ครูอาจารย์ภาษาไทยในโอกาสสำคัญๆ หลายครั้ง ข้อคิดเห็น ข้อห่วงใย เรื่องการใช้ภาษาไทยในปัจจุบันที่ท่านกล่าวไว้ในวาระต่างๆ เป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องได้ฟังตระหนักและทำให้ระมัดระวังในการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องเหมาะสมอยู่เสมอ ผลงานโดยสรุป มีดังนี้

หนังสือเล่มที่เรียบเรียงผู้เดียว

เรื่อง ลิลิตสรรเสริญพระพุทธคุณ ประพันธ์เป็นลิลิต กล่าวถึง พระพุทธประวัติ นิพนธ์ขึ้นในการประกวดบทประพันธ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ซึ่งรัฐบาลได้จัดในการที่พระพุทธศาสนาสถิตถาวรมาถึง ๒๕ พุทธศตวรรษ กรมวิชาการได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุด พระพุทธศาสนาและจริยธรรม

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประพันธ์เป็นความเรียง กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชของปวงชนชาวไทย กรมวิชาการได้ขออนุญาตคณะกรรมการจัดทำเอกสารภาษาไทย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งได้มอบหมายให้ท่านเป็นผู้เรียบเรียง จัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา

เรื่อง เกลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นหนังสือที่คณะกรรมการจัดทำเอกสารภาษาไทยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติขอให้ประพันธ์ขึ้นเป็นกวีนิพนธ์เพื่อเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวาระสมโภชเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์เผยแพร่ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเป็น

หนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยบังคับ สำหรับเลือกอ่าน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๓)

เรื่อง **วรรณมาลัย** เป็นหนังสือรวมคำประพันธ์แต่งและแปล เนื้อหาส่วนใหญ่เกิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักยิ่งของปวงชนชาวไทย บางเรื่องใช้นามปากกา ส. ณ อยู่ยง

เรื่อง **คำฉันท์ดุขฎิสังเวก** สังกวกล่อมพระเสวตวรรัตนกริ เล่มหนึ่ง และคำฉันท์ดุขฎิสังเวกกล่อมพระเสวตสุรคชาธาร เล่มหนึ่ง ซึ่งเล่มหลังนี้ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทกวีนิพนธ์ประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๑ จากองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมวิชาการได้ขออนุญาตนำบางตอนมาจัดพิมพ์เป็นบทเรียนในหนังสืออ่านภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ตามหลักสูตรในสมัยหนึ่ง ต่อมาได้นำมาจัดพิมพ์รวมในหนังสือ **ประชุมคำฉันท์ดุขฎิสังเวก** และกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้หนังสือนี้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย

บังคับ สำหรับเลือกอ่านระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

เรื่อง **พืชมของฉัน** เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับเด็ก ประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ เป็นเรื่องสนุกสนาน ให้ความรู้ด้านกวีนิพนธ์ ความกตัญญู รู้คุณ และชื่อสัตว์น้ำ ประเภทหอย นู ปลา ตลอดจนเครื่องจับสัตว์น้ำต่างๆ

หนังสือเล่มที่ร่วมจัดทำกับคนอื่นๆ

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

หนังสืออ่านภาษาไทย สำหรับรายวิชา ท ๔๐๑ ท ๔๐๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

หนังสืออ่านภาษาไทย สำหรับรายวิชา ท ๔๐๓ ท ๔๐๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

หนังสือทั้ง ๔ เล่ม จัดทำขึ้นตามหลักสูตรสมัยหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่เป็นระยะๆ เรื่องบางเรื่องในหนังสือก็ยังคงนำมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนฉบับปัจจุบันอยู่ ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ได้กรุณาเล่าประวัติการจัดทำหนังสือแบบเรียนชุดเดิมไว้ในการสัมภาษณ์ในสารสถาบันภาษาไทย ฉบับดังกล่าวนี้ว่า

๒๐ ปี กว่ามาแล้ว ที่คุณหญิงอัมพร มีสุข อธิบดี คุณจรรยา วงศ์สายัณห์ รองอธิบดี มาขอให้ไปช่วยทำกับคณะกรรมการ ตอนนั้นอยู่กรมอาชีวศึกษา อีฉันได้เคยเสนอท่านอธิบดีว่าเวลานี้เด็กนักเรียนของเราแย่แล้วนะ พุดไม่ค่อยชัด ตัวกล้ำมักหายไป เขียนไม่ค่อยถูก ท่านก็บอกว่าให้ช่วยกันคิดแก้ไข ต่อมาท่านก็ให้ไปทำหนังสือวรรณคดี คล้ายทำนองฝรั่งเรียกว่า "bird's eyes view" อีฉันดูวรรณคดีไทย

แต่เล่มแรกที่คิดจะทำ แล้วก็ไปวรรณคดีภาษากลางนั่นเอง ตั้งสิ่งละอันพันละน้อยจากหนังสือมาสอนเด็ก จึงมีปัญหาว่า เด็กจะรู้จริงหรือเปล่า ควรให้ครูมีฉบับเต็มให้เด็กอ่านในห้องสมุดด้วย และควรมีหนังสือที่เป็นตำนานหรือนิยายของภาคต่างๆ ของจังหวัดต่างๆ มาเรียนด้วย โดยครูหรือศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้รวบรวมส่งมาให้กรมวิชาการจัดพิมพ์ มิฉะนั้นก็เรียนกันแต่วรรณคดีภาษากลาง

นอกจากหนังสือแบบเรียนแล้ว ยังมีผลงานที่ร่วมจัดทำกับคนอื่น ๆ ในรูปคณะกรรมการอีกเช่น

- เรื่อง พระร่วงเกล้าของชาวไทย ของ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
- เรื่อง พระเจ้าอยู่หัว ของ กรมวิชาการ
- เรื่อง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ของ กรมวิชาการ
- เรื่อง ราชศัพท์ ของ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

งานเขียนในวารสารของทางราชการและเอกชน

บทประพันธ์และบทความของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ซึ่งพิมพ์ในวารสารของหน่วยงานราชการและเอกชน นั้น มีเป็นจำนวนมาก และมักเขียนขึ้นตามคำเชิญชวน คำร้องขอของผู้รับผิดชอบการจัดทำวารสารนั้น เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับภาษา วรรณคดี ประวัติศาสตร์และดนตรี รายชื่อวารสารที่จัดพิมพ์ผลงาน เช่น

- วารสารวรรณคดีสาร ชุด กรวีไทย ของ สมาพันธ์วัฒนธรรมแห่งชาติ
- วารสารจันทร์เกษม ของ กระทรวงศึกษาธิการ
- วารสารไทย ของ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สารสถาบันภาษาไทย ของ สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ
 วารสารวิชาการ โดยกรมวิชาการ ของ กรมวิชาการ
 วารสารภาษาและหนังสือ ของ สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย
 ในพระบรมราชูปถัมภ์

นอกจากการเขียนเรื่องลงในวารสารแล้ว ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา ยังได้ร่วมจัดทำวารสาร ชื่อ **ววรรณคดี** ซึ่งเป็นหนังสือที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งในสมัยนั้น ท่านได้เล่ารายละเอียดของการจัดทำวารสารเล่มนี้ในสารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนั้นว่า

หนังสือ **ววรรณคดี** เป็นหนังสือที่ช่วยกันแต่งขึ้น มีคุณสุนชาติ คุณธนิต อยู่โพธิ์ คุณเจือ สตะเวทิน คุณเกรียง เอี่ยมสกุล คุณเปลื้อง ณ นคร ฯลฯ ช่วยกันตั้งขึ้นเป็นชมรม แล้วทีนี้ก็ทูลเชิญเจ้านาย ก็มี พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร พวกผู้ใหญ่ พระยาอุปทิศศิลปสาร พระยาอนุমানราชชน พระสารประเสริฐ พระวรเวทย์พิสิฐ อย่างอัฉฉาน คุณสุนชาติ คุณเกรียง คุณเจือ คุณเปลื้อง ถือเป็นรุ่นเด็ก นอกนั้นผู้ใหญ่ ท่านเขียนเรื่องส่งมาแล้ว เราก็ไปประชุมกันที่วังเพชรบุรี มาที่โรงเรียนสตรีวิทยา ก่อน คุณหญิงอาภรณ์ กฤษณามระ เป็นครูใหญ่ให้สถานที่ ก็เชิญท่านเหล่านั้นมาประชุมว่าจะทำอะไรกัน บางทีเราก็ไปเฝ้าทูลถามสมเด็จพระปิตุลาธิราช บรมราชูปถัมภ์ เรื่องอยู่ได้เฉพาะวงหมู่คนที่เขาอ่าน...ทำขายเล่มละ ๕ บาท หม่อมหลวงจินตนา น้องท่านองคมนตรีหม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นบรรณาธิการ แล้วก็ยืมชื่อพ่ออัฉฉาน คือ พระพิสิฐพิทยาภรณ์ เป็นเจ้าของ พ่อก็เขียนเรื่องลงบ้าง เจ้านายบางพระองค์ประทานเรื่องตามที่ทูลขอบ้าง ครูบาอาจารย์ เช่น พระวรเวทย์พิสิฐ ฯลฯ แล้วแต่ใครจะเขียนเรื่องอะไร คุณธนิต อยู่โพธิ์ เคยเป็นบรรณาธิการด้วย และเป็นผู้รวบรวมเก็บหนังสือไว้ที่บ้าน เดียวนี้มีเหลืออยู่บ้าง หายไปบ้าง

บทอาศรัยวาทราชสดุดี บทเฉลิมพระเกียรติพิมพ์ในหนังสือ

ด้วยความถนัดเป็นพิเศษด้านกวีนิพนธ์ของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา เป็นที่ยกย่องอย่างสูงในวงการต่างๆ อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทอาศรัยวาทราชสดุดี บทเฉลิมพระเกียรติประจำรัชกาล บทถวายพระพรชัย

พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์ตามขนบนิยมนั้น เป็นวรรณกรรมชั้นสูงที่ผู้นิพนธ์จะต้องมีความสามารถสูงในเชิงแบบแผน รอบรู้ราชประเพณีและวิทยาการอื่นๆ ตัวอย่างบทกวีนิพนธ์ที่พิมพ์ในหนังสือ เช่น

“ฉัตรมงคลรำลึก” ในหนังสือ ฉัตรมงคลรำลึก ๒๔๑๐

“อาเศียรวาทบรมมหาธรรมิกราชสดุดี” ในหนังสือ พรรณไม้นิพนธ์ ร.๕ บทกวีเรื่องนี้เป็นที่กล่าวขานกันโดยทั่วไปว่ามีความไพเราะลึกซึ้ง ประทับใจผู้อ่านผู้ฟังเป็นที่ยิ่ง กรมวิชาการได้ขออนุญาตคัดบางตอนมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด วรรณสารวิจักษ์ เล่ม ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) โดยตั้งชื่อบทกวีว่า “คำขาน”

“อาศิรพจน์แด่รัตนกวีไทย ๒๐๐ ปี” ในหนังสือ ๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

“Praise to Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn” ในหนังสือ สวนหลวงทิพย์กวี

เนื้อร้องเพลงพระราชนิพนธ์

เพลงมหาจุฬาลงกรณ์ดังก้องกังวานในหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสมอเมื่อมีกิจกรรมของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในหอประชุมแห่งนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทำนองเพลงพระราชนิพนธ์ให้ท่านผู้เหิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ประพันธ์เนื้อร้องภาษาไทยทุกเกล้าฯ ถวาย เช่น ลมหนาว คำแล้ว เมื่อโสมส่อง

ส่วนเพลงพระราชนิพนธ์มหาจุฬาลงกรณ์ ซึ่งเป็นเพลงประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ร้องในวโรกาสต่างๆ ของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ท่านประพันธ์ร่วมกับน้องชาย คือ นายสุภร ผลชีวิน

บทโทรทัศน์ บทวิทยุ

หน่วยงานราชการบางแห่งโดยเฉพาะสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติได้ขอให้ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เรียบเรียงบทสำหรับออกรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุเผยแพร่อยู่เป็นประจำ เช่น

รายการ “อยู่อย่างไทย” ของคณะกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย ซึ่งพันธ์หญิงคุณหญิงฉะบอบ ไปชะกฤษณะ เป็นประธาน เรียบเรียงบทโทรทัศน์ เช่น “ดนตรีกล่อมพระนคร” ฯลฯ เรียบเรียงบทวิทยุ เช่น “ความหลังครั้งกรุงธน” “พิธีกวนข้าวทิพย์” ฯลฯ

รายการ “สดุดีบุคคลสำคัญ” ของคณะกรรมการสดุดีบุคคลสำคัญและจัดทำเอกสาร ซึ่งท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นประธานกรรมการได้เรียบเรียงบทวิทยุ เช่น “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับวัฒนธรรม” ฯลฯ

นอกจากนี้ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ยังได้เป็นกรรมการและต่อมาได้เป็นประธานโครงการมหาวิทยาลัยทางอากาศ ซึ่งอดีตรองนายกรัฐมนตรีนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ ก่อตั้งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ และท่านได้เรียบเรียงบทความ ชุด “ภาษาไทยเก็บตก” ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงประมาณ ๔๐๐ บท

การบอกกล่าวกลอนสด

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ได้แสดงความสามารถในเชิงปฏิภาณกวี ในการบอกกล่าวกลอนสดหน้าที่นั่งหลายครั้ง มีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนักกล่าวฝีปากเอก มีนายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางวิชาดนตรีปี่พาทย์ของไทยร่วมแสดงด้วย ตัดตอนเรื่องจากบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑลลงกระท่อม จากเรื่อง หลวิชัยคำวี ตอนคันธมาลีขึ้นหิ้ง จากบทเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอนแต่งงานสร้อยฟ้า ฯลฯ

งานแปล

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา มีความรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเป็นอย่างดี ผลงานแปลของท่านมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งสำหรับผู้อ่านทั่วไปและสำหรับเยาวชนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งกรมวิชาการได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปยังสถานศึกษาทั่วประเทศ

งานนิพนธ์ร้อยกรอง เรื่อง เมฆพุด แปลจากบทกวีของกาลิทาส รัตนกวีของอินเดียและของรพินทรนาถสวามิภักดิ์ ถอดความเป็นบทประพันธ์ภาษาไทย

งานนิพนธ์ร้อยแก้ว เช่น

รวมเรื่องสั้นของเซอร์ รพินทรนาถสวามิภักดิ์

งานเทศกาลในเอเชีย

นิทานพื้นเมืองของเอเชีย

นิทานจากเอเชียยุคปัจจุบัน

นิยายเอเชียอื่นๆ

ลอกแลก

ประวัติมนุษยชาติ (ประวัติศาสตร์) Story of Mankind

กระแสธารแห่งมนุษยชาติ (ประวัติศาสตร์) Stream of History

ประวัติศาสตร์การค้าจากประเทศตะวันออก

บทกวีภาษาอังกฤษ

บทกวีภาษาอังกฤษที่เขียน เช่น

"My Life" ตามคำขอของบรรณาธิการหนังสือรวมบทประพันธ์ (Anthology) ของสตรีชาติต่างๆ สหพันธ์สาธารณรัฐยูโกสลาเวีย

"My Last Word" ตามคำขอของสถาบัน Gazeta de Felguiras สาธารณรัฐโปรตุเกส

"War and Peace" ตามคำขอของสภากวีในประเทศไทย

การเป็นวิทยากรให้ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับภาษาไทย

ในวงการภาษาไทยได้ยกย่องในความรู้ความสามารถของท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ว่าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิอย่างสูงด้านภาษา วรรณคดี

และโบราณคดี ฯลฯ เมื่อมีการประชุมอบรมสัมมนาให้ความรู้ดังกล่าวบางเรื่อง ที่ลึกซึ้ง เช่น ราชศัพท์ การใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย ผู้จัดการประชุมจึงมักจะเชิญท่านไปเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษอยู่เสมอ เพียงเว้นว่างใน ระยะเวลาเมื่อท่านมีวุฒิสูงมากแล้ว

ความห่วงใยเรื่องการใช้ภาษาไทยในปัจจุบัน ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา ก็แจกเช่นผู้ทรงคุณวุฒิคนอื่น ๆ ท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ หลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นการประชุมสัมมนา บทความ การสัมภาษณ์ ซึ่งจะยกตัวอย่าง ข้อคิดเห็นของท่านจากการสัมภาษณ์ในสารสถาบันภาษาไทยฉบับเดือนนั้นดังนี้

เดี๋ยวนี้เหมือนกันทั่วโลกเลย ครูฝรั่งในยุโรปก็บ่นอย่างนี้ว่า ถ้อยคำสำนวนกำลังเปลี่ยน คำต่ำเอาไปเป็นคำสูง เอาคำสูงเป็นคำต่ำ อย่างที่อฉันเคยเขียนลงในวารสารไทย เช่น คำ *ปรมาจารย์* คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เอามาใช้กับครูดัดผม ครูชกมวย หรือ บางทีเอาไปเป็นผงชักฟอก คำ *บรมครู* ก็เช่นกัน อีกคำที่อฉันพูดอยู่เรื่อยคือ คำว่า *โกหก* (กุหก) คำนี้พระพุทธยังถือเป็นอาบัติ พยานโกหก *แจ้งความโกหก* ไม่เคยใช้เลย มีแต่พยานเท็จ *แจ้งความเท็จ* แล้วคน เดียวนี้ไม่รู้หรือกระดืบไหนๆ ไปว่า *เขาโกหก พ่อโกหก แม่โกหก* หนังสือ กฎหมายตราสามดวง ใช้เรียก "อ้ายผู้ร้ายใจพาลสันดาลโกหก" "อ้าย โกหก...เกลี้ยกล่อมคนให้เป็นโจร" อีกอย่างหนึ่งพูดถึงคุณพ่อเขาอย่างนั้น *คุณแม่เขาสั่ง* นี่ไม่ใช่วัฒนธรรม ไม่ใช่มารยาทที่ดีของลูกที่มีการศึกษา

อย่างลักษณะนาม *คน* นี่นะ ๑๐ *คน* ๒๐ *คน* ไม่นิยมพูดกัน แล้ว คล้ายๆ กับว่าคำว่า *คน* นี่มันต่ำซ้ำ จะต้องใช้ท่าน นอกจากแม่คำ จึงจะใช้คำว่าแม่คำ ๕ *คน* หรือโจร ๕๐๐ *คน* อย่างนี้ดูจะใช้เรียกได้ ถ้า เป็นหน้าอย่างเราๆ น่าจะใช้คำว่า *คน* ได้ เราเกิดมาเป็นคนไม่ได้เกิดมา เป็นสัตว์เดรัจฉาน ถ้าเป็นเจ้านายก็ใช้ว่า *องค์* มันเป็นเรื่องของเลียนแบบ ถือว่าทันสมัย โดยไม่เข้าใจว่า คำนั้นเป็นคำสูงหรือคำต่ำ จะใช้กับ บุคคลระดับใด อย่างไร จะเป็นด้วยผู้ปกครองไม่มีเวลาที่จะสอนลูก ให้เข้าใจ พ่อแม่ต้องทำงาน ปล่อยลูกไว้กับคนอื่น โตขึ้นก็ฝากไว้กับครู

วัฒนธรรมการพูดอีกอย่างหนึ่งที่เห็นเปลี่ยนไป ทางกิริยา มารยาท ซึ่งใช้ประกอบการพูดก็เปลี่ยนไป เมื่อก่อนในวงข้าราชการ ถ้าราษฎรไปติดต่องานกับพวกบริหาร เช่นที่อำเภอ ถ้าผู้มาติดต่อเป็น ผู้ใหญ่หน่อย สมัยก่อน เจ้าหน้าที่เห็นท่าทางว่าเป็นผู้ใหญ่ก็นับถือ ก็พูดว่า *ท่านคะ ท่านจะต้องการอะไรคะ* หรือ *คุณจะเอาอะไรคะ* ใช้

คุณกับท่านเท่านั้น หรือถ้าสนิทสนมกันมากเป็นเพื่อนเรียนมาด้วยกัน ก็มักเรียกกันว่า พี่นั้นพี่นี้ก็ได้ แต่จะไม่เรียกคนอื่นที่ตนไม่รู้จักคุ้นเคย ว่าพี่ ว่าน้อง ว่าป้า อา เทียบนับญาติเขา ถือว่าไม่สมควร แต่วัฒนธรรม ชาวกรุงเดี๋ยวนี้ เปลี่ยนไปแบบชนบท ซึ่งเขาเรียกกันว่าป้านั้น ลุงนี้ น้า นั้น เพราะวัฒนธรรมเก่าตามหมู่บ้านชนบท เขาแต่งงานกันใน หมู่บ้าน เขาก็เป็นญาติกัน อย่างพวกที่ซบรลอยู่ที่ชนบทนี้ เขาเรียก คนที่ไม่รู้จักว่า ป้า น้า พี่ เพราะเขาถือว่าเป็นคำสุภาพ ใช้มาตั้งแต่เล็ก จนกระทั่งโต รู้สึกว่า มันไม่แปลก อันนี้เป็นวัฒนธรรมไทยแท้ของ ชนบท แต่บัดนี้เขามาอยู่กรุงเทพฯ เขาก็ได้นำมาใช้กับชาวกรุง ชาวกรุง ก็รับไว้ คำว่า คุณ ท่าน จึงหายไป

บัตรเชิญงานศพ นายอะไร นางอะไร นางสาวอะไร หรือ ถ้าเป็นตำแหน่งยศ พระนั้น หลวงนี้ นี่น่าจะใช้ได้ แต่เดี๋ยวนี้อาจกลายเป็น คุณป้า คุณลุง ขอเชิญไปเผาศพคุณป้าโน้น คุณป้านี้ ถือว่าเป็น คำสุภาพแบบอย่างชนบท ถ้าไปเรียกผู้ตาย พี่ ป้า น้า อา ว่าคุณ หรือ นางหรือนาย คล้ายๆ กับว่ามันไม่ถูกต้อง ไม่สุภาพแก่คนตาย ผู้ได้รับ บัตรเชิญงานศพก็พลอยเป็นญาติของผู้ตายด้วย

คำว่า เธอ ก็ใช้ในลักษณะที่ผู้พูดเป็นเพื่อนกันคะหรือไม่ว่า ผู้ใหญ่มักใช้กับผู้เยาว์ ท่านกำหนดไว้ให้เป็นคำสุภาพ เรียกเธอนั้น เธอจึง หรืออย่างที่ครูเรียกนักเรียน คำว่า หนู แต่ก่อนพูดกันเฉพาะกับพ่อแม่ พี่ ป้า น้า อา ในบ้านเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในที่ทำงาน ไม่ได้ใช้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ อย่างเราพูดกับพ่อแม่ว่า หนูจ้ะ หนูจี้ พ่อแม่ก็ เรียกเรา หนู เดียวนี้ หนู ใช้กันทั่วไปหมด อายุ ๕๐ ปี ก็ยังใช้หนูก็มี กระทั่งพูดกับ รัฐมนตรีก็พูด หนู นี่คือการเปลี่ยนแปลงสรรพนามตามคนสมัยใหม่ นิยม แต่เดี๋ยวนี้อาจเรียกชื่อตัวเองเป็นแถวใช้ไหม อย่างพวกดารา นักร้อง ใช้ ก็น่าเอ็นดูไปอีกอย่าง บางทีในครอบครัว อย่างพ่อเรียกอจันว่า ลูก ลูกจ้ะ ลูกจี้ ถ้าพวกผู้ชายละก็ เอ็งจ้ะ เอ็งจี้ พวกน้องผู้ชายก็ไกรธ “แหมพี่พี่สมโรจน์ละก็เรียกลูก ทิพวกเราเรียกเอ็ง” เราก็ใช้แทนตัวเรา ว่า ลูกบ้าง หนูบ้าง ใช้กันอยู่ ๒ อย่าง เดียวนี้สับสนพิกล สามเณรยา ใช้คำว่า เขา (ออกเสียงเค้า) ว่า ตัว แทนตัวเองก็เคยได้ยิน

ชีวิตครอบครัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ สมรสพระราชทานแก่ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา กับ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ณ

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (ด้านมุขกระสัน) ท่านทั้งสองครองชีวิตคู่ด้วยความรัก ความเข้าใจและส่งเสริมเกื้อกูลกิจการงานซึ่งกันและกัน มีบุตร ๑ คน และบุตรี ๑ คน คือ หม่อมหลวงสุรภี สวัสดิกุล และหม่อมหลวงดารัตน์ สวัสดิกุล หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล เป็นบุตรหม่อมเจ้ามงคลประวัติ สวัสดิกุล และ หม่อมราชวงศ์บัว สนิทวงศ์ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล มีตำแหน่งเป็น คาสตราจารย์หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

รับพระราชทานพระเกียรติทองคำ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ วงการภาษาไทยอย่างยิ่ง ทั้งด้านการเขียน การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ภาษาไทย ทำให้ท่านได้รับพระราชทานและได้รับปริญญากิตติมศักดิ์จากสถาบัน การศึกษาต่างๆ ดังนี้

ปริญญากิตติมศักดิ์มหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๐

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๕

ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๗

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวรรณคดี สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม
แห่งโลก ประเทศสหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้ยังได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น

ได้รับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำ ในฐานะผู้มีความรู้ความสามารถ
ด้านภาษาไทย และมีผลงานการประพันธ์ที่แสดงความเป็นเลิศในการใช้
ภาษา พ.ศ. ๒๕๓๔

ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาและวรรณกรรมไทย
พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้จัด

ได้รับยกย่องว่าเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของศูนย์วัฒนธรรม Gazeta
de Felguiras สาธารณรัฐโปรตุเกส

ได้รับประกาศนียบัตรชมเชยจากสมาคมนักเขียน (ประเทศไทย)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีค่าสูงยิ่งแก่ท่านผู้หนึ่งสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ที่
สำคัญ เช่น

พ.ศ. ๒๕๒๖ ทูตียจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. ๒๕๓๔ เหรียญรัตนาภรณ์ ๖๖. ชั้น ๒

พ.ศ. ๒๕๒๐ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

ท่านผู้หนึ่งสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา สนใจศึกษาวิชาประวัติศาสตร์
ภาษา วรรณคดี ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี มาแต่เยาว์วัย สิ่งเหล่านี้ย่อม
เป็นพื้นฐานสำคัญเสริมส่งให้ความสามารถด้านวรรณศิลป์ของท่านเยี่ยมยิ่งเป็นที่
ประจักษ์แก่วงการ ท่านได้สร้างผลงานด้านวรรณกรรมไว้มากมาย มีฉันทลักษณ์
ครบทุกรูปแบบ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย และลิลิต คุณค่าของ
บทประพันธ์สูงยิ่งทั้งด้านพระพุทธศาสนา ขนบประเพณี และวิทยาการด้านต่างๆ
พร้อมด้วยอรรถรสไวยากรณ์ที่ลึกซึ้งคมคาย ความสามารถในการใช้ภาษาประพันธ์

หรือเรียบเรียงแต่ละเรื่องเหมาะสมกับประเภทของหนังสือและระดับของผู้อ่าน บางเล่มสำหรับรุ่นผู้ใหญ่ และบางเล่มสำหรับรุ่นผู้เยาว์ ที่สำคัญแสดงถึงความรักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ในจิตวิญญาณของท่าน กล่าวได้ว่าถึงระดับ “ขอถวายชีวิตฉลองสนองพระองค์” ที่เดียว ความห่วงใยของท่านด้านการใช้ภาษาไทย ให้ก้าวหน้าในปัจจุบัน แสดงไว้ในหลายกรรมหลายวาระ ท่านส่งเสริมงานด้านนี้ ให้แก่หน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางภาษามาตรฐาน มานานมากกว่ากึ่ง ศตวรรษ ผู้ได้ศึกษาประวัติของท่านโดยละเอียด ย่อมตระหนักดีว่าประเทศไทย ยามนี้ เกียรติคุณของการรักษาภาษาและวัฒนธรรมไทยของเก่าที่ยังดีงาม บ่งบอก ให้รู้ถึงความประณีตของชนชาติไทยในอดีต เพราะชนไทยพัฒนาถ้อยคำให้ เพิ่มขึ้นขึ้นตลอดมาด้วย “อัจฉริยภาพทางภาษา” และวัฒนธรรมไทย นำคำใน ภาษาของเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาปรับให้มีสำเนียงเข้าหูคนไทยหรือผู้กล้าประสม ขึ้นใช้ ซึ่งผู้รู้ในสมัยโลกาภิวัตน์อาจเห็นเป็นคำล้าสมัย ต้องหาคำใหม่ๆ คิดขึ้นใช้ แทนคำเก่าๆ คงลืมไปว่า “อดีตเป็นรากฐานของอนาคต”

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานพระเกียรติวงศ์, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๔. ม.ป.ท.,
 วิชาการ, กรม. สารสถาบันภาษาไทย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ มกราคม-กันยายน ๒๕๓๗.
 สมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. วรรณมาลย์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา,
 ม.ป.ป..

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

เมื่อสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทยสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ความก้าวหน้าทางประวัติศาสตร์ไทยก็ชะงักงันลง เพราะอาจารย์สอนประวัติศาสตร์ส่วนมากอาศัยอ่านแต่พระมติของพระองค์ ซึ่งสำเร็จรูปแล้ว ไม่ยอมอ่านเอกสารดั้งเดิมเสียบ้างเลย อาจารย์ประวัติศาสตร์บางคนไม่เคยอ่านแม้แต่ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ที่นี้ลองหันไปดูนักประวัติศาสตร์ชาติอื่นบ้าง ศาสตราจารย์ลูซ (Luce) กล่าวว่าประวัติศาสตร์พม่าไม่มีทางจะเขียนให้ใกล้เคียงความจริงได้จนกว่าจะได้อ่านจารึกทุกหลักในพม่า และในภาคเหนือของประเทศไทยเสียก่อน

ปัจจุบันนี้ มีผู้ค้นพบหลักฐานต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกมาก เช่น จารึกและเอกสารภาษาต่างประเทศ ซึ่งบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ คนไทยจึงน่าจะได้นำความรู้ใหม่เหล่านั้น มาเพิ่มเติมปรับปรุงประวัติศาสตร์ของเราให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จาก “ความคลี่คลายแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ในหนังสือ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๒

ความสุขของผมอยู่ที่การเรียนรู้ เมื่อรู้แล้วก็ปรารถนาจะถ่ายทอด ผมภูมิใจที่ได้สอนหนังสือ ตอนแรกก็สอนคณิตศาสตร์และสถิติ ปริญญาตรีและโทในมหาวิทยาลัย ๕ แห่งกับสถาบันการศึกษาอื่นอีก ๑ แห่ง ต่อมาภายหลังสอนประวัติศาสตร์ ภาษาไทยและการอ่านศิลาจารึก ปริญญาตรี โท เอก ในสถาบันการศึกษา ๖ แห่ง แม้ผมจะไม่เคยตั้งเป้าหมายอะไรในชีวิต แต่ผมรักความเป็นครู อยากเป็นเพียงครูผู้เผยแพร่วิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่ศิษย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ข้อความข้างต้นที่ถ่ายทอดจากปฐนียาจารย์ด้วยน้ำเสียงอันกอปรด้วยความเมตตากรุณานี้ ทำให้ทุกคนที่ได้รับฟังยังได้ถึงจิตวิญญาณแห่งความเป็นครูของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ผู้มีความสุขกับการเรียนรู้ค้นคว้าเมื่อรู้แจ้งแล้ว ก็มีความสุขในการเผยแพร่วิชาการความรู้ของตนให้กว้างไกลและเป็นประโยชน์มากที่สุด

ชีวิตและผลงานที่มีคุณค่าสูงยิ่งของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร บนรากฐานของความสันโดษและมั่นคงต่อการรับใช้ชาติบ้านเมืองนั้น ไม่ว่าเวลาจะผ่านมานานเท่าใด จะปฏิบัติหน้าที่การงานในตำแหน่งใด ชีวิตและผลงานของท่านก็เป็นชีวิตและงานที่ดั่งงาม ประเสริฐ สมนามของท่านเสมอ

กำเนิด

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๖๑ ที่จังหวัดแพร่ เป็นบุตรคนที่ ๒ ของนายบุญเรือง และนางกิมไล้ ณ นคร (สกุลเดิม พัวพันธุ์สกุล) นายบุญเรือง ณ นคร สืบสายสกุล ณ นคร จากเจ้าพระยา-นครศรีธรรมราช (เจ้าน้อย) ไอรสองค์หนึ่งในสมเด็จพะเจ้าตากสินมหาราช ท่านมีพี่น้องรวมทั้งท่านด้วยเป็น ๘ คน ดังนี้

๑. นางประยูร ชุ่มราษี
๒. ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
๓. นายพฤทธิ์ ณ นคร
๔. นางประภา ถาวรนนท์

๕. นางประไพ แจ้งเจนกิจ
๖. นางสาวประทุม ณ นคร
๗. เด็กชายประกฤติ ณ นคร (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)
๘. นางสาวประวิช ณ นคร

การศึกษาในระบบสถานศึกษา

ธรรมชาติของเด็กส่วนใหญ่มักพึงพอใจที่จะเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งสนุกสนานและบันเทิง แต่วัยเด็กของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ต่างไปจากนี้ อย่างไรก็ตาม กลับเป็นผลดีต่อท่านในการสร้างพื้นฐานวิชาคณิตศาสตร์และสถิติในกาลต่อมา ท่านได้ให้สัมภาษณ์ถึงอุปนิสัยข้างคิดในวัยเด็กว่า

ผมเป็นคนชอบคิด เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่เด็กๆ แทนที่จะไปดูหนัง ผมจะคิดเลขและมีความสุขว่าการดูหนัง คิดได้วิธีหนึ่งก็จะยังไม่พอใจ จะคิด ๓-๔ วิธี วิธีหนึ่งอาจจะยาวที่สุดแต่ว่าง่าย เด็กทั่วไปจะตามได้ วิธีหนึ่งอาจจะสั้นที่สุด แต่ยาก ซึ่งพวกนักคณิตศาสตร์จะชอบที่สุด เพราะพิสดารหาวิธีที่จะกระโดดข้ามเป็นพิเศษ ผมมีความสุขที่ได้ใช้ความคิด อย่างปริศนาอักษรไขว้ก็เหมือนกัน ถ้าคิดไม่เสร็จทีหนึ่งก็ไม่อยากนอน อยากจะคิดต่อเนื่องให้เสร็จไปเลย เป็นความสุขต่อเนื่อง เอาชนะปัญหาให้ได้

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ผู้มีอุปนิสัยข้างคิดแต่เยาว์วัยนี้ สำเร็จการศึกษาระดับประถมจากโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดแพร่ ชื่อ โรงเรียนนารีรัตน์ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนชายประจำจังหวัดแพร่ ชื่อโรงเรียนพิริยาลัย จากนั้นได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมปีที่ ๗ และ ๘ ที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ และได้เรียนชั้นมัธยมปีที่ ๘ ซ้ำอีกที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพฯ ครึ่งเป็นจังหวัดพระนคร เพื่อให้มีสิทธิ์สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง

พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับทุนสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ (University of the Philippines) ประเทศฟิลิปปินส์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเกษตรวิศวกรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒

พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้รับปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต โดยการศึกษาทางไปรษณีย์

พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้รับทุนคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ (Cornell University) ประเทศสหรัฐอเมริกา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก วิชาสถิติ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐

การศึกษานอกระบบสถานศึกษา

เมื่อพิจารณาจากสาขาการเรียนในสถานศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร แล้ว บุคคลทั่วไปอาจประหลาดใจอยู่บ้าง เนื่องจากชื่อเสียงเกียรติคุณของท่านด้านภาษา ประวัติศาสตร์ และการจารึกโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ จนคาดไม่ถึงว่าท่านไม่ได้ศึกษาด้านนี้อย่างลึกซึ้งในสถาบันการศึกษา หากศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง แนวทางการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะของท่านคือ การใช้ความรู้ภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นเป็นหลักสำคัญในการวินิจฉัยตีความหลักฐานลายลักษณ์ต่างๆ ท่านได้เล่าถึงสาเหตุนี้ที่หันมาสนใจศึกษาภาษา ประวัติศาสตร์ และการจารึกไว้ว่า

ตัวผมเองไม่ชอบเรียนภาษาเพราะขี้เกียจท่อง ชอบเรียนคำนวณมากกว่า สมัยเรียนมัธยม ผมเรียนข้ามชั้นเพราะผลคะแนนใช้ได้ จากชั้นมัธยม ๒ ไปเรียนชั้นมัธยม ๔ ผมก็เลยไม่ได้เรียนชั้นที่เรียกว่าชั้นประโยคมัธยม คือชั้นมัธยม ๓ พอไปเรียนชั้นมัธยม ๔ ผมก็ได้ที่ ๑ อีกแล้ว อาจารย์ใหญ่ก็เลยให้ข้ามชั้นไปชั้นมัธยม ๖ แล้วการกระโดดข้ามชั้นวิชาต่างๆ เช่น คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ก็โดดไปทั้งภาคด้วยเลย ไม่ได้เรียน ทำให้ผมต้องทู่มเทเพื่อจะเรียนวิชาพวกนี้ ส่วนวิชาที่คะแนนน้อยๆ ก็โยนทิ้งหมด ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ห้อง ๖ นี้ เต็ม ๖๐ คะแนน ผมสอบได้ ๘ คะแนน เขาออกข้อสอบให้ลงแผนที่ชุมทางรถไฟประเทศไทยก็ตอบไม่ได้ คะแนนวิชาทางภาษา ขี้เกียจท่องก็ทิ้ง พอเรียนจบมาแล้ว ก็อยากจะรู้ว่า คนไทยอยู่ที่ไหน ดันตระกูลภาษาอยู่ตรงไหน ก็อยากจะเรียนให้มากภาษาที่สุด

เมื่อตอนสอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศครั้งแรก ผมตกสัมภาษณ์ หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้สัมภาษณ์ถามว่า ถ้าสอบได้แล้วจะไปเรียนที่ไหน ผมก็ตอบว่าจะไปเรียนที่อังกฤษ ท่านถามต่อว่า

ทำไมล่ะ ผมก็ตอบว่า ผมรู้ภาษาอังกฤษแล้วจะไปเรียนภาษาอื่นก็ปวดสมองเปล่าๆ ผมตอบอย่างนี้ เพราะว่าหลวงวิจิตรวาทการท่านพูดได้ถึง ๗ ภาษา ก็นี่อยากจะขัดคอท่านนะ

ผมเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่น เรียนไปได้ ๓ เดือน ก็มีหนังสือจากกรุงเทพฯ ให้รายงานมาว่า ใครเรียนภาษาญี่ปุ่นบ้าง ผมก็รายงานว่า ผมเรียน ก็จะทำไมล่ะ ภาษามหามิตรนี่ ผลก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สั่งปิดโรงเรียนที่สอน ผมก็เลยหันมาเรียนภาษาเยอรมันที่สถานทูตเยอรมัน ปรากฏว่าครูโดนจับเป็นเชลยสงคราม ผมก็เลยหันมาเรียนภาษาฝรั่งเศส ไม่ทันไรก็ได้ทุนไปเมืองนอก

เรื่องภาษาจารึก ผมสนใจเนื่องจากชอบอ่านหนังสือ มาพบบทความของศาสตราจารย์เซเดส์ บอกว่า การที่เขมรสร้างปราสาทหินนครวัดไม่เสร็จเพราะคนไทยเข้าไปรุกราน ผมก็สงสัยว่าประวัติศาสตร์ไทยเราจะเขียนอย่างไร เพราะความจริงไม่ใช่อย่างที่เซเดส์พูด การที่ปราสาทหินนครวัดสร้างไม่เสร็จเพราะกษัตริย์องค์ที่สร้าง สร้างเพื่อเสริมบารมีตนเอง พอสิ้นพระชนม์ไป โอโรสก็ไม่สร้างต่อ กลับไปสร้างแห่งใหม่เพื่อบารมีของตน ปราสาทหินทั้งหลายก็สร้างไม่เสร็จทั้งนั้น เพราะมีขนาดใหญ่ไม่สามารถสร้างเสร็จในแผ่นดินเดียว ตรงนี้ผมก็เลยสงสัยและสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เซเดส์มีภรรยาเป็นชาวเขมร ก็ต้องเข้ากับทางเขมร แล้วแบบนี้ประวัติศาสตร์ไทยเรามีแน่หรือ อีกอย่างเซเดส์เป็นคนเดียวที่อ่านจารึกของไทยได้ เวลาเราพบจารึกโบราณก็ต้องส่งไปให้ท่านอ่าน ผมก็คิดว่าถ้าท่านตายไป หมายความว่า จะไม่มีใครอ่านจารึกของไทยได้อีกหรือ คนไทยควรอ่านจารึกของเราได้ จึงจะเห็นประวัติศาสตร์ของเรา ผมจึงตั้งใจว่า ผมจะต้องอ่านจารึกไทยให้ได้ ทั้งที่ไม่ได้เรียนทางด้านศิลาจารึกเลย ตัวหนังสือภาคเหนือ อักษรฝักขาม อักษรธรรม อ่านไม่ออกเลย

พออ่านได้แล้ว ก็ตามอ่าน และทำงานด้วยความเข้าใจ หรือไปเจอที่ท่านแปลไว้แล้วรู้สึกขัดหู ก็ไปอ่านจารึกเอง ก็จะทราบข้อผิดพลาดและสามารถที่จะแก้ได้ ผมส่งเรื่องไปให้เซเดส์ว่าของเดิมไม่กระฉ่าง เซเดส์บอกว่าคำอ่านของผมขัดกว่า เพราะฉะนั้นประวัติศาสตร์บางตอนก็อาจต้องเปลี่ยนไป ท่านยินดีรับฟังข้อคิดเห็นที่จะแก้ไขคำอ่านจารึก แม้จะเป็นนักอ่านจารึกระดับโลกก็ตาม ท่านยินดีรับฟังผม ซึ่งไม่มีใครรู้จักทางด้านนี้ ถือว่าท่านเป็นนักปราชญ์อย่างแท้จริง ความคิด

ของคนที่เคยตำหนิท่านว่าเข้าข้างประเทศของภรรยา คงจะไม่ใช่อาจมาจากความคิดของท่านจริงๆ

อีกสาเหตุหนึ่งที่ผมมุ่งมั่นจะอ่านจารึกให้สำเร็จคือ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ผมไปสัมมนาเรื่องโบราณคดีที่จังหวัดสุโขทัย คุณอนิต อยู่โพธิ์ ท่านขอให้ผมไปเป็นฝ่ายค้าน แต่เกิดมีคำพูดของบางท่านในที่ประชุม ทำให้ผมรู้สึกโกรธในตอนนั้น และตั้งใจว่าผมต้องอ่านจารึกให้ได้ เรียกว่าจำเป็นต้องศึกษาด้วยตนเอง

ชีวิตของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เป็นชีวิตที่น่าศึกษาและเป็นแบบอย่างได้อย่างดียิ่ง ท่านใฝ่รู้ รักการศึกษาทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ปัญหาใดที่สนใจ แม้จะไม่มีครูสอน ก็จะชวนขวายหาคำตอบด้วยตนเอง อาจเป็นเพราะถือคติว่า "เมื่อสงสัยสิ่งใด ก็ต้องศึกษาให้เข้าใจถึงแก่น" ประกอบกับท่านมีโอกาสดึกษาศิลปวิทยาการหลายด้าน จึงเป็นนักคิดวิเคราะห์โดยใช้สหวิทยาการทั้งเชิงวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ กล่าวที่จะเสนอผลสรุปซึ่งแตกต่างจากที่เคยเชื่อกันมา

ในอดีตด้านประวัติศาสตร์และภาษาไทยมีหลายประเด็นซึ่งเป็นที่ถกเถียงหรือเชื่อถือกันมาอย่างหาเหตุผลอื่นๆ ที่ดีกว่าไม่ได้ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับกำเนิดของชนชาติไทย ภาษาไทยโบราณ ภาษาไทยถิ่น ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านวรรณคดีไทยก็มีอีกจำนวนมากที่เคยถกเถียงกันในปัญหาเรื่องผู้แต่ง ยุคสมัยที่แต่ง และการตีความหมาย เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย มังรายศาสตร์ สุภาษิตพระร่วง ลิลิตพระลอ เป็นต้น เรื่องราวเหล่านี้ นักปราชญ์แต่ก่อนก็มีการศึกษากันมาบ้าง แต่ก็ยังเป็นช่วงแรกๆ หลายสิ่งยังไม่ชัดเจนนัก ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร มีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบ ไขปัญหาที่มัวหม่นคลุมเครือเหล่านี้ให้กระจ่างชัดขึ้นหรือสามารถหาคำตอบอธิบายได้ จึงเป็นประจักษ์ประตูปะตูเปิดสู่โลกแห่งการเรียนรู้และการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภาษา และวรรณคดีไทยตามแบบวิธีของยุคสมัยปัจจุบันอย่างแท้จริง ท่านได้เล่าถึงวิธีการศึกษาค้นคว้าและการเผยแพร่ผลงานการศึกษาค้นคว้าบางแง่มุมอันให้ข้อคิดที่ดีว่า

พ.ศ. ๒๕๔๖ ผมเรียนปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โดยเรียนทางปรัชญีย์ ต่อมาผมลงมาเรียนปริญญาโทที่กรุงเทพฯ ทำ

วิทยานิพนธ์เรื่องโคลงนิราศหริภุญไชย แล้วอาจารย์อนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งเป็นหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ในสมัยนั้น ท่านทำหนังสือรายบักซ์ เขียนถึงเรื่องนิราศหริภุญไชยว่า คนแต่งชื่อ “นายศรีทิพย์” เนื้อหาที่อธิบายบางตอนคลาดเคลื่อน เพราะว่าท่านไม่ใช่คนทางเหนือ ท่านอธิบายตามที่คนทางใต้จะศึกษาได้ ผมคิดว่าเรื่องนี้คนทางเหนือจะต้องศึกษาเองจึงจะถูกต้อง ผมก็เลยไปศึกษาเรื่องนิราศหริภุญไชย อยู่เป็นเวลา ๑ ปี โดยไปดูจากเรื่องนิราศหริภุญไชย ที่จังหวัดเชียงใหม่ สอบถามจากพระภิกษุที่ท่านศึกษาประวัติของล้านนาอย่างดี คือ ท่านมหาหมื่นที่วัดเจดีย์หลวงและท่านขึ้นอยู่ที่วัดเชียงมั่น ผมก็เขียนโคลงนิราศหริภุญไชยได้จากคำบอกเล่าของท่าน เรียกว่าเป็นการเขียนด้วยเหวอะมากกว่าด้วยสมอง แล้วก็นำฉบับทางเหนือกับฉบับของเชียงใหม่มาเทียบกัน รวมปรับเป็นฉบับเดียวกัน ต่อมา ๑๕ ปี ก็รู้ว่าริธีการแบบนี้ผิด ที่ถูกต้องคือควรจะนำฉบับที่ดีที่สุดมาตั้ง แล้วนำฉบับอื่นๆ มาประกอบ ไม่ใช่ไปแก้ของเขา เพราะถ้าแก้ก็จะไม่ใช่ของผู้แต่งเดิม กลายเป็นผมแต่งไป

ต่อมาผมได้เขียนบทความเรื่อง “เกร็ดประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย” พิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน ตอนนั้นมีข้อขัดแย้งว่า ประวัติศาสตร์สมัยที่มีนางนพมาศ สมัยนั้นพระร่วงคือใคร บางท่านว่าพระเจ้าลิไท บางท่านว่าพ่อขุนรามคำแหง โดยเขียนขัดกันในห้องสมุดเดียวกัน ผมไปอ่านจารึกก็สรุปว่า คือสมัยพระเจ้าเลอไท แล้วผมก็มาขอความเห็นจากอาจารย์อนิต อยู่โพธิ์ ท่านก็ว่า ประวัติศาสตร์เหมือนเจดีย์ที่ล้มอยู่ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า ถ้าตรงไหนไหวก็ให้เอาซีเมนต์ปะเข้า แล้วคุณประเสริฐจะมาบอกว่า ตรงนี้ก็ไม่ถูก ให้รื้อออก ตรงนั้นก็ไม่ถูกให้รื้อทิ้ง มันก็จะกลายเป็นเจดีย์ที่นอนกลิ้งอยู่ตามเดิม จะถูกหรือ นอกจากนี่ยังจะถูกคว่ำบาตร ว่าเป็นลูกศิษย์คิดล้างครู

ตั้งแต่นั้นมา ผมก็เลิกศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย จารึก และวรรณคดีไทย เพราะตัวผมเป็นนักวิทยาศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ ผมเห็นตรงไหนผิด ผมก็ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง แต่ว่าพอแก้ก็เหมือนกับเอามือไปซุกหีบ ก็เลยเลิกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๗-๒๕๐๓ รวม ๑๖ ปี และที่ผมมาศึกษาใหม่ก็เพราะอาจารย์อนิต อีกนั่นแหละ ท่านเชิญไปร่วมสัมมนาเรื่องศิลาจารึกกัน ท่านยอมรับบทความที่ผมเขียนไว้ว่ามี

ความถูกต้อง พ.ศ. ๒๕๑๒ ผมได้สอนวิชาเหล่านี้ในมหาวิทยาลัย
และสอนจนถึงทุกวันนี้

การรับราชการ

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เริ่มรับราชการเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ตำแหน่งนักเกษตรผู้ช่วยโท แผนกปฐพี กรรมเกษตรและการประมง และเป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนด้วย จากนั้นได้โอนไปเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ ประมาณ ๔ ปี จึงโอนกลับมาเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ภายหลังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและเอก จากมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ ไปจนถึงตำแหน่งศาสตราจารย์ และปฏิบัติราชการในตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย และรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัยโดยลำดับ

ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้ดำรงตำแหน่ง ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย และเป็นคนแรกที่ดำรงตำแหน่งนี้ ท่านมีบทบาทอย่างยิ่ง ในการก่อตั้งทบวงมหาวิทยาลัย และได้ปฏิบัติราชการในตำแหน่งดังกล่าว จนกระทั่งเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. ๒๕๓๒

งานพิเศษ

มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้เชิญศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นอาจารย์พิเศษ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ ประสานมิตร วิชาที่สอนได้แก่ ภาษาถิ่น จารึกภาษาไทย ประวัติศาสตร์ และเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องศิลาจารึกจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย เช่น จารึก นครศรีธรรมราช จารึกเมืองกำแพงเพชร เป็นต้น

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้รับเชิญเข้าร่วมดำเนินงานทาง วิชาการหลายตำแหน่ง เช่น

ราชบัณฑิตยสถาน

ประธานอนุกรรมการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ภาษาไทย

ประธานอนุกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย
ประธานอนุกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีท้องถิ่นใหม่
ภาคอีสาน

ประธานอนุกรรมการสารานุกรมประวัติศาสตร์
กรรมการชำระพจนานุกรม
กรรมการบัญญัติศัพท์ดนตรีสากล

ราชบัณฑิตยสถานเป็นสถานที่ที่ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร
มาประชุมและทำงานทางวิชาการเป็นประจำเกือบทุกวัน

สำนักนายกรัฐมนตรี

รองประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
อนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือ "ประมวลกฎหมายโบราณเสนาบดี"
และ "ตำนานสิบห้าราชวงศ์"

สถาบันการศึกษา

นายกสภามหาวิทยาลัยแม่โจ้
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยศิลปากร
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง
ทบวงมหาวิทยาลัย

ประธานบัญญัติศัพท์อุดมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

ประธานกรรมการประกวดวรรณกรรมดีเด่นประเภทสวยงาม

กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรม
ของชาติ

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

รองประธานมูลนิธิภูมิพลโลกิขุ

ทุนอานันทมหิดล

รองประธานสาขาเกษตรศาสตร์

ธนาคาร

ประธานมูลนิธิสภานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์

ประธานกรรมการการประกวดวรรณกรรมของมูลนิธิธนาคารกรุงเทพ

นอกจากงานวิชาการที่กล่าวมาเบื้องต้นนี้แล้ว ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ
ณ นคร ยังเคยดำรงตำแหน่งอื่นๆ อีกหลายตำแหน่ง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
เช่น

สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

กรรมการอำนวยการโครงการฉลอง ๗๐๐ ปี ลายสือไทย

กรรมการสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

นายกสมาคมคณิตศาสตร์แห่งประเทศไทย

นายกสมาคมวิศวกรรมเกษตรแห่งประเทศไทย

กรรมการเกษตรวิจัยของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรรมการสยามสมาคม

กรรมการดำเนินงานสำมะโนประชากร และสำมะโนเกษตรแห่งชาติ

เป็นผู้ร่วมวางหลักสูตรสถิติในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และ
คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพและ
คณิตศาสตร์

กรรมการสาขาวัฒนธรรมของยูเนสโกแห่งประเทศไทย

งานนิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้มีนิพนธ์งานซึ่งมีคุณค่าไว้จำนวน

มากและหลายสาขาวิชา เท่าที่รวบรวมได้แยกเป็นประเภทดังนี้

ประเภทร้อยแก้ว

งานนิพนธ์ประเภทร้อยแก้วเกี่ยวกับภาษาไทย ภาษาศาสตร์และภาษาถิ่นตระกูลไทย มีทั้งที่เป็นบทความพิมพ์ในวารสารและหนังสือต่างๆ รวมทั้งที่เป็นเล่มโดยเฉพาะ เช่น

เรื่อง "เรียนภาษาไทยตามหลักภาษาศาสตร์" ในวารสารภาษาและหนังสือ ปีที่ ๓ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๕๐๕

เรื่อง "การสืบค้นภาษาไทยในเมืองจีน" เรื่อง "ยวน" เรื่อง "ยูนนาน" และเรื่อง "การสร้างโลกตามคติไทอาหม" ในหนังสือ งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร

เรื่อง "การใช้ภาษาถิ่นในการศึกษาวรรณกรรมและศิลาจารึก" ในหนังสือ สวรรตคติ ประเสริฐ ณ นคร ที่ระลึกในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗

เรื่อง "ความรู้ทางไทอาหม" ในหนังสือ การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๘

หนังสือ พจนานุกรมไทยอาหม-ไทย

เรื่อง พจนานุกรมไทยอาหม-ไทย มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองอายุ ๖ รอบ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร พ.ศ. ๒๕๓๔

งานนิพนธ์ประเภทร้อยแก้วเกี่ยวกับวรรณกรรมไทย และวรรณกรรมท้องถิ่น มีที่พิมพ์เป็นเอกสารและบทความเผยแพร่ เช่น

เรื่อง โคลงนิราศหริภุญไชย สอดกับต้นฉบับเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๐ และเรื่องโคลงนิราศหริภุญไชย เทียบฉบับเชียงใหม่กับฉบับหอสมุดแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๑๖

เรื่อง “โคลงมั่งทราตีเชียงใหม่” ปรับวรรตจากตัวอักษรฝักขามเป็นตัวอักษรไทย ในวารสาร ภาษาและหนังสือ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๕

เรื่อง “โคลงพรหมทัต” ปรับวรรตจากตัวอักษรฝักขามเป็นตัวอักษรไทย

เรื่อง มังรายศาสตร์ มีหลายฉบับ เช่น ฉบับวัดเสาไห้ ฉบับวัดเชียงมั่น

เรื่อง “ความสำคัญของวรรณคดีท้องถิ่น” เรื่อง “โองการแข่งน้ำ” และเรื่อง “เล่าเรื่องไนไตรภูมิพระร่วง” ในหนังสือ งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ประเสริฐ ณ นคร

เรื่อง “โคลงกลบท” ในหนังสือ สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดพิมพ์เผยแพร่

เรื่อง “พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งสุภาสิตพระร่วง” ในหนังสือ ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ พ.ศ. ๒๕๓๘

งานนิพนธ์ประเภทร้อยแก้วเกี่ยวกับจารึกและอักษรโบราณ พิมพ์เผยแพร่ ในหนังสือและวารสารต่างๆ เช่น

เรื่อง ลายสือไท คณะกรรมการโครงการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ จัดพิมพ์เผยแพร่ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ๒๕๒๖

เรื่อง จารึกล้านนาภาคที่ ๑ จารึกจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่ มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน จัดพิมพ์ในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระชนมายุครบ ๓ รอบ

เรื่อง จารึกล้านนาภาคที่ ๒ จารึกจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่

เรื่อง “ศิลาจารึกกับข้าพเจ้า” เรื่อง “ที่มาของอักษรไทยล้านนาและไทลื้อ” เรื่อง “การกำหนดอายุจารึกขาควัดศรีชุม” เรื่อง “เกร็ดความรู้จากศิลาจารึก” เรื่อง “เกี่ยวเนื่องกับจารึก” เรื่อง “กฎหมายลักษณะโจร พ.ศ. ๑๙๔๐” เรื่อง “ศิลาจารึกวัดบุญพาราม” เรื่อง “จารึกลานทอง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี” เรื่อง “จารึกประตูท่าแพ จังหวัดเชียงใหม่” เรื่อง “จารึกที่พบใน

สุราษฎร์ธานี” เรื่อง “แนวทางปรัวรตอักษรพื้นเมืองล้านนา” เรื่อง “คำอภิปรายจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม” เรื่อง “วัน เดือน ปี ในเอกสารโบราณ” และเรื่อง “ศักราชในจารึกสมัยโบราณ” ในหนังสือ งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร เนื่องในโอกาสฉลองอายุครบ ๖ รอบ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ๒๑ มีนาคม ๒๕๓๔

เรื่อง “รายงานการค้นคว้าจารึกสุโขทัย” ในวารสาร แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่ม ๑ มกราคม ๒๕๑๐

เรื่อง “จารึกตระพังช้างเผือก” ในวารสาร แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๐

เรื่อง “ตอบวิจารณ์งานค้นคว้าจารึกสุโขทัย” ในวารสาร สามทหารพฤษภาคม ๒๕๑๑

เรื่อง “ความเห็นเรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหง” ในหนังสือ ที่ระลึกนักศึกษาเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ๔ มกราคม ๒๕๑๒

เรื่อง “ข้อคิดเกี่ยวกับจารึกนครชุม” ในวารสาร แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๒

เรื่อง “คำอธิบายจารึกสุโขทัย” มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จัดพิมพ์

เรื่อง “Comments on arguments relating to inscription one” และเรื่อง “Inscriptions found at Chiangmai City Walls” ในหนังสือ Some Topics on Old Siam. Published on the Occasion of Third ASEAN Awards Ceremony For Culture, Communication and Literary Works, 1993.

งานนิพนธ์ประเภทร้อยแก้วเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีทั้งที่พิมพ์ในวารสารและหนังสือเช่นเดียวกัน เช่น

เรื่อง “การชำระประวัติศาสตร์สุโขทัย” ในวารสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๓ มิถุนายน ๒๕๐๙

เรื่อง “หลักการสอบค้นเมืองสุโขทัย” ในวารสาร แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๑ เล่ม ๑ มกราคม ๒๕๑๐

เรื่อง "วันสร้างกรุงศรีอยุธยา" ในวารสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์
มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๑๐

เรื่อง "พระมหากษัตริย์ราชที่สอออกถวายบังคม" ในวารสาร
แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๒ เล่ม ๓ กันยายน ๒๕๑๑

เรื่อง "ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย บทที่ ๑ กษัตริย์สุโขทัย" ใน
วารสารแถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่ม ๒ พฤษภาคม
๒๕๑๒

เรื่อง "ความคลี่คลายแห่งประวัติศาสตร์ไทย" ในหนังสือ วิทยาลัย
ป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๒

เรื่อง เมืองอุทองและเมืองอโยธยา หนังสือเฉลิมพระราชนุสาวรีย์
สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสุนทรบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๕๑๓

เรื่อง "สุโขทัย-อยุธยา และเชียงใหม่ ในตำนานสิบห้าราชวงศ์" และ
เรื่อง "ประวัติศาสตร์ในยวนพ่าย" ในหนังสือ ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย
พ.ศ. ๒๕๑๔

เรื่อง "พระเจ้าจันทรภาณุที่ ๒" ในหนังสือ ที่ระลึกประจำปีปักษ์ใต้

เรื่อง "ปีเสวยราชย์ของพ่อขุนรามคำแหง" ในวารสารแถลงงาน
ประวัติศาสตร์ เอกสารและโบราณคดี

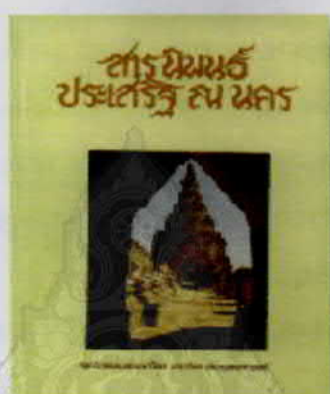
เรื่อง "กองทัพอยุธยาออกไปเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๑๕๑ และ ๒๑๕๗"
เอกสารเสนอคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์

เรื่อง "ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย" รวมพิมพ์ในหนังสืองาน
พระราชทานเพลิงศพนายบุญเรือง ณ นคร พ.ศ. ๒๕๑๔

เรื่อง "หลักฐานข้อมูลใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยทางด้านจารึก" เรื่อง
"ประวัติศาสตร์ล้านนาจากจารึก" เรื่อง "ล้านนากับล้านช้างหรือล้านนากับล้านช้าง"
เรื่อง "การคำนวณวันยุทธหัตถีและวันประกาศอิสรภาพ" เรื่อง "การคำนวณวัน
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นเสวยราชย์" เรื่อง "ศัพท์โบราณในคณิตศาสตร์
ของไทย" เรื่อง "ปฏิทินไทย" เรื่อง "การศึกษาเอกสารโบราณของล้านนา : ศึกษา
ประวัติศาสตร์กฎหมายและประวัติศาสตร์เมือง" เรื่อง "สามัคคีสามกษัตริย์" เรื่อง
"สัมพันธภาพระหว่างราชวงศ์พระร่วงกับราชวงศ์น่าน" เรื่อง "พิษณุโลกกับ

อาณาจักรสุโขทัย” เรื่อง “อำนาจตุลาการในสมัยสุโขทัย” เรื่อง “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับปลีก” เรื่อง “พ่อขุน” เรื่อง “เมืองราย” และเรื่อง “โยนก” ในหนังสือ งานจารึกและประวัติศาสตร์ของประเสริฐ ณ นคร

เรื่อง “ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเมืองพิษณุโลก” และเรื่อง “เมืองพิษณุโลก สมัยอยุธยา พ.ศ. ๒๑๐๐” ในหนังสือ รวมเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองพิษณุโลก อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระราชรัตนเมธี พ.ศ. ๒๕๓๕

หนังสือ สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร ซึ่งศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร เป็นบรรณาธิการ รวมบทความที่เคยจัดพิมพ์ในหนังสือและวารสารต่างๆ จัดเป็นหมวดตามเนื้อหา

นอกจากนี้ยังมีงานนิพนธ์เกี่ยวกับการบริหารงาน ๑ เรื่อง คือ การบรรยายสรุปเรื่อง ผลการปฏิบัติงาน แผนงาน ปัญหา และอุปสรรค ในการดำเนินการของทบวงมหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๖

ประเภทบทเพลง

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร รู้สึกปลาบปลื้มในพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้นประการหนึ่งคือ การได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้มีส่วนร่วมในการประพันธ์เนื้อร้องเพลงพระราชนิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้ประพันธ์บทเพลงไว้มีดังนี้

เพลงพระราชนิพนธ์ เฉพาะเนื้อร้อง ได้แก่ ไกลรุ่ง ชะตาชีวิต ในดวงจันทร์นิรันดร์ แว่ว เกษตรศาสตร์

เพลงสากลอื่นๆ ได้แก่ พร่ำรัก รักยามเย็น รอรัก ความรักคือทุกซ์
รักเพียงดวงใจ

เพลงสากลที่ประพันธ์ร่วมกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์-
เพ็ญศิริ ได้แก่ ผากรัก ขึ้นตาฟ้างาม ที่ประพันธ์ร่วมกับนายถาวร วัชรภัย คือ
ลิ้นรักลิ้นหวัง และที่แปล คือ สดุดีพระเกียรติ แปลจากเพลง Pray Who is He

เพลงไทย ได้แก่ ส่งเสริมการเกษตรตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ นางนาค
รัตนโกสินทร์ แผ่นดินทองของเกษตร แรงสามัคคี มอญอ้อยอิง เขมรโพธิสัตว์
ราตรีประดับดาว

เพลงไทยที่แต่งร่วมกับศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ได้แก่
ครุ่นคำนึง นกเขาชะแมร์ พม่ากลองยาว

เพลงสากล มี ๑ เพลง ได้แก่ Oh Asian Games!

ประเภทร้อยกรอง

เรื่อง "อุทกเทวี" ประพันธ์เป็นกลอนหก ชนะเลิศรางวัลที่ ๑ ใน
การประกวดบทร้อยกรอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ คราวน้ำท่วมกรุงเทพฯ ครั้งใหญ่

เรื่อง "เชื้อผู้นำ" ประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ ชนะเลิศรางวัลที่ ๑ ใน
การประกวดบทร้อยกรอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ ครั้งจอมพลแปลก พิบูลสงคราม
เป็นนายกรัฐมนตรี

เรื่อง "คีตมหาราชสดุดี" ประพันธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ ในหนังสือ
คีตราชนย์

เรื่อง "บทอาศรัยวาท" ประพันธ์ในนามมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๓๙

ข้อคิดเห็นด้านประวัติศาสตร์ ภาษาถิ่น และอักษรไทย

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ไทย ภาษาถิ่น และอักษรไทยไว้เป็นจำนวนมาก โดยเรียบเรียงเป็น
บทความบ้าง บรรยาย อภิปรายในการประชุมสัมมนาต่างๆ บ้าง ต่อไปนี้เป็น
ข้อคิดเห็นของท่าน จากการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวในบางประเด็น ซึ่ง

ยังเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไป แม้จะเป็นเรื่องที่หลายคนได้พยายามสืบค้นมานานแล้วก็ตาม

ภาพถ่ายเมื่อวันสัมภาษณ์ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๕

ด้านประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่อง

ความคิดเห็นต่อทฤษฎีที่ว่า คนไทยอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศจีน

ที่ว่ากูบไลข่านตีน้ำนเจ้าจนแตกแล้ว พวกน้ำนเจ้าก็ลงมาเป็นสุโขทัย ไม่ถูก แต่ทั้งจริงแล้ว เมื่อกูบไลข่านตีน้ำนเจ้านั้น สุโขทัยมีอยู่ก่อนแล้วอาจมีคนไทยอพยพมาเสริมได้ อีกอย่างหนึ่งน้ำนเจ้าแตก ๒๐๐ - ๓๐๐ ปีก่อน แล้วตั้งอาณาจักรใหม่ชื่อ ตาสีฟู ซึ่งมีใช้น้ำนเจ้าหากเป็นตาสีฟู

พวกจีนเขาก็จดประวัติศาสตร์ไว้ ไม่เคยกล่าวว่ามีคนไทยถูกตีแล้วอพยพลงมา มีแต่คนไทยไปตีน้ำนเจ้า แล้วพวกน้ำนเจ้าก็หนีแตกขึ้นไปทางเหนือ ตามทฤษฎีของศาสตราจารย์เกตนิ เขาบอกว่าที่ใดเป็นต้นกำเนิดจะมีภาษาถิ่นมาก ปรากฏว่าในยุคนั้นมีภาษาถิ่นเดียว พูดกันรู้เรื่อง ไทขาว ไทเฒ่า ไทลื้อ ก็พูดกันรู้เรื่องหมด แสดงว่าตรงนั้นเป็นภาษาถิ่นเดียวกัน และไทยอพยพไปอยู่สูงเพียง

เท่านั้น แต่ตรงกันข้ามมาดู่ที่กวางสี กวางตุ้ง พวกจ้วงมีภาษาถิ่นประมาณ ๕๐ ภาษา ศาสตราจารย์เกตนิผู้เชี่ยวชาญภาษาไทยเดิมไปสัมภาษณ์ คน ๖ คน ที่มาจากถิ่นใกล้ๆ กันในกวางสี คือห่างกันเพียง ๒๐ กิโลเมตร ทั้ง ๖ คนพูดกันไม่รู้เรื่องเลย แสดงว่ามีภาษาถิ่นต่างกันมาก เขาจึงสันนิษฐานว่า ตรงนี้เป็นถิ่นกำเนิดของภาษาไทย การอพยพนั้นอพยพจากตะวันออกมาทางตะวันตก และอพยพลงมาตามลำแม่น้ำ เพราะว่าที่อยู่ตอนใต้นั้นอุดมสมบูรณ์กว่า แหล่งอารยธรรมของโลกทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้ทั้งนั้น เรื่องอะไรที่คนอยู่ที่นั่นหาข้าวหาปลากินได้ทุกวันจะอพยพขึ้นเหนือ ไปอยู่หากินในที่ยากลำบาก

ความคิดเห็นที่มีผู้เสนอให้รัฐบาลเปลี่ยนชื่อ “ประเทศไทย” เป็น “ประเทศสยาม”

ก็แล้วแต่จะตกลงกัน คำสยาม มีอยู่ในหนังสือ ชินกาล-มาลีปกรณ์ แต่งเป็นภาษาบาลีราว พ.ศ. ๒๐๖๐ - ๒๐๗๐ เรียก สุโขทัย สมัยพระเจ้าโรจราช พ.ศ. ๑๗๙๙ ว่า สยามเทเสสุโขทัยปุเร ก็ไม่ได้มีความหมายเหมือนในปัจจุบัน แต่หมายถึง ถิ่นหรือแคว้น สยาม คำ สยาม นี้ เอกสารจีนโบราณเขียนเป็น เสียม ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียก ถิ่นที่คนมอญอยู่ ต่อมาเป็นราชอาณาจักรของคนไทย ก็ยังคงเรียกว่า สยาม เช่นเดิม

คำ สยาม แผลงมาจาก สาม บางคนแปลว่า ผีเสื้อล้า ชื่อ สอดคล้องกับที่อยู่อาศัยแต่โบราณ บางคนก็แปลว่า เมืองทอง คนไทยอยู่ที่ไหนก็มักมีคำว่าทอง เช่น อุทอง เชียงทอง สุวรรณภูมิ สุพรรณบุรี เป็นต้น คำ สยาม หรือ สาม นี่อาจแปลเป็นอย่างนั้นก็ได้ ไม่มีใครรู้ความหมายที่แท้จริง

ส่วนคำว่า ไทย เป็นคำที่คนไทยเรียกตัวเอง ใช้กันมานานแล้ว อย่างเรียกตัวเองว่า สุโขทัย เรียกอาณาจักรว่า เมืองศรีสัชนาลัย สุโขทัย ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย ซึ่งก็ทำให้ต่างประเทศไม่สบายใจ คล้ายกับว่า เป็นแผนของไทยมุ่งหมายจะรวบรวมไทยทั้งหมดเข้ามาอยู่ด้วยกัน เช่น ไทยในประเทศไทย ไทยในเมืองจีน ไทยในพม่า เป็นต้น

ความคิดเห็นต่อการที่นักวิชาการกำหนดว่า ไท (ไม่มี ย สะกด) หมายถึง
คนไทยนอกประเทศไทย กับไทย (มี ย สะกด) หมายถึงคนไทยในประเทศไทย

คำว่า ไทย ที่มี ย สะกดนั้น มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น
พระเจ้าเลอไทย ลีไทย หรือชื่อจริง ๆ ของท่านคือ ฤาไทย บางแห่ง
ก็สะกดด้วย ย บางแห่งก็ไม่มี ย สะกด ผมคิดว่าเป็นเรื่องของการ
กำหนดอักขรวิธี ซึ่งสมัยก่อนการสะกดการันต์ยังไม่แน่ชัด อย่างคำว่า
ไชย ก็เขียน ไช ย สะกดมาตลอด คล้ายกับคำ มือ ก็เขียน ม ือ
สะกด ไชย ก็ต้องมี ย ควบ มาด้วยอย่างนั้น ไม่ได้มีความหมายที่จะ
ต่างหรือไม่ต่างกันแต่อย่างใด

การกำหนดเรื่องการใช้คำ ไท นั้น ฝรั่งเศสมีส่วนกำหนด
เนื่องจากภาษาฝรั่งเศส ไม่มีเสียง th มีแต่เสียง t และคนไทยที่นอก
ประเทศไทยเขาเรียกตัวเองว่าคน tai ออกเสียงเป็น ไต เช่นเดียวกับ
เสียงทางเชียงใหม่ที่ไม่มีเสียง ท และออกคำ ท เป็น ต ไปเลย
เพราะฉะนั้น tai ออกว่าไต เช่น ไตขาว ไตแดง เมื่อฝรั่งเศสว่าเช่นนั้น
เขาก็เรียกตระกูลภาษาว่า ตระกูลภาษาไต เขาเรียกอย่างนั้นมานาน
แล้ว ตั้งแต่เริ่มศึกษาภาษาของคนในเอเชีย เมื่อเขียนออกมาเป็นหนังสือ
คนทั่วโลกก็เลยรู้จักกันในชื่อตระกูลภาษาไต (tai) และบอกว่า ภาษา
ของคนไทยในประเทศไทยก็อยู่ในตระกูลภาษาไตนี้ด้วย ส่วนคนไทยก็
ไม่สบายใจที่จะยอมรับว่า ภาษาของเราอยู่ในตระกูลภาษาไต นัก
ภาษาศาสตร์ จึงเลี่ยงไปใช้คำว่า ไท (ไม่มี ย สะกด) หมายถึงตระกูล
ของภาษาและคนเชื้อสายไทยนอกประเทศ ส่วนคนไทยและภาษาไทย
ในประเทศไทยก็จะใช้ว่า ไทย (มี ย สะกด) เมื่อจอมพลแปลก
พิบูลสงคราม เปลี่ยนชื่อประเทศจาก สยาม เป็น ไทย ก็เป็นเรื่อง
ของชาตินิยม คือหมายความว่า "ข้ามโขงมาสู่แคว้นไทย... สนิทสนม
เราต้องกลมเกลียว โขงสองฝั่งต้องเป็นเหมือนดั่งฝั่งเดียว" อย่างนี้
เป็นต้น "ไทยเราไปอยู่ที่แม่น้ำสาละวิน" "หากรวมไทยได้สิ้นทุกถิ่นแคว้น
ไทยจะเป็นปึกแผ่นสามารถมัน" เป็นความคิดที่จะรวมเผ่าไทยจริงๆ
ความคิดขณะนั้น บังเอิญไปสอดคล้องกับชื่อแคว้นสุโขทัย ที่มีเสียง
พ้องกันในตอนท้ายอยู่ด้วย

ด้านภาษาถิ่นบางเรื่อง

ความคิดเห็นต่อการศึกษาภาษาถิ่น

โทเมา ไทจ้วง ฟังคนทางใต้รู้เรื่องหมด คนอีสานพูด เขาก็รู้เรื่อง ฟังคนทางล้านนาไม่รู้เรื่อง แต่ไทจ้วงพูดคุยกับคนกรุงเทพฯ ไม่รู้เรื่อง คนภาคอื่นใช้ภาษาถิ่นอยู่ เขาพูดจากันได้รู้เรื่อง ใครเรียนภาษาศาสตร์ หรืออ่านศิลาจารึก คนภาคกลางจะเสียเปรียบ คนเกิดภาคใต้ อีสาน หรือล้านนา จะได้เปรียบ คนภาคกลางใช้ภาษาที่ผสมปนเปกับภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาเขมรมาก กระทั่งพวกที่อยู่ในเมืองจีนฟังไม่เข้าใจ แต่ฟังคนปักซีได้ออก เนื่องจากเดิมคนไทยทุกคนอยู่ในที่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกันเข้าใจกันได้ตลอด แต่พอเขาแยกย้ายกันไป การคมนาคมไม่สะดวก คนใกล้เคียงก็ยืมภาษาเขมร คนใกล้เคียงก็ยืมภาษามอญมาใช้ แต่ละถิ่นจึงมีคำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันหลายๆ คำ มีการเลือกใช้คำบางคำ ทั้งคำบางคำ เช่น ต้นไม้ ทางเหนือใช้ว่า *เค้ว* เรียก *เค้วไม้* แต่ออกเสียงเป็น *เก้วไม้* อีสานเรียก *กกไม้* เป็นภาษาไทยเหมือนกัน แล้วแต่ใครจะเลือกใช้อะไร หรืออย่างคำ *สาด* คนทุกภาคยกเว้นกรุงเทพฯ เรียก *สาด* หมด คำ *สาด* นี้ พวกจ้วงรู้เรื่อง เพราะ *สาด* เป็นคำดั้งเดิม คนกรุงเทพฯ ใช้ *เสื่อ* ซึ่งเป็นคำใหม่

เวลานี้ ผมจะศึกษาจารึกก็ดี ศึกษาวรรณคดีโบราณก็ดี เช่น ลิลิตยวนพ่าย กำสรวลศรีปราชญ์ ทวาทศมาส ก็สามารถเอาภาษาถิ่นเข้ามาแปลได้มาก เช่น คำว่า *นางเสื่อง* แต่ก่อนหาคำแปลไม่ได้ อาจารย์พิฑูร มลิวัลย์ บอกว่า ภาษาอีสาน *เสื่อง* แปลว่า รุ่งสาง ผมก็ไม่เชื่อ ต่อมาผมไปศึกษาภาษาจ้วง ภาษาเราใช้สระ *เือ* จ้วงเขาใช้เป็น สระ *-า* เช่น *เฉือน* เป็น *ฉาน* *เรือน* เป็น *ราน* ดังนั้น *เสื่อง* กับ *สาง* จึงมีความหมายตรงกัน

เกือบจะสายไปแล้ว คนในท้องถิ่นปัจจุบันนี้ก็เลิกใช้ภาษาถิ่นไปเกือบหมดแล้ว นำคำภาคกลางไปใช้โดยเปลี่ยนสำเนียงให้เป็นภาษาถิ่น คำศัพท์ดั้งเดิมลืมไปหมด ถ้าผมไปพูดภาษาถิ่นกับเด็กๆ สมัยนี้ ก็จะไม่ฟังกันไม่รู้เรื่อง เป็นเช่นนี้ทุกภาค ผมเห็นว่าเราควรรักษาภาษาถิ่นเอาไว้ เมื่อคนเรารักภาษาถิ่น เราก็จะรักประเทศชาติเป็นส่วนรวม ปกติคนเราจะรักตัวเองก่อน จากตัวไปครอบครัว แล้วไปสู่หมู่บ้าน สู่ถิ่นของเรา แล้วขยายไปถึงรักประเทศชาติ มันจึงจะต่อเนื่อง

๑. อักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง
๓. อักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์
๕. อักษรไทยอีสาน (อักษรไทยน้อย)

๒. อักษรไทยสมัยพระเจ้าลิไทย
๔. อักษรไทยล้านนา (อักษรม้าขาว)
+ จากจารึกหลักที่ ๒ (วัดศรีชุม)
* จากจารึกหลักที่ ๖๒ (วัดพระยืน)

คนไทยคนแรกที่บุกเบิกงานศิลปาจารย์ไทย ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาสมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพะมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในปัจจุบันมีสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี การศึกษาศิลปาจารย์จึงยังเจริญก้าวหน้ามาได้ถึงปัจจุบันนี้

จากเรื่อง ลายสือไทย ใน สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร

ด้านตัวอักษรไทยบางเรื่อง

ความคิดเห็นต่อความคิดที่ว่าไทยมีตัวอักษรไทยใช้ก่อนสมัยพ่อขุน-
รามคำแหงมหาราช

ภาษาไทยมีมานานแล้ว มีมาไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ปี แต่ว่าตัวอักษรไทยจะมีหรือไม่ มีคนคิดแยกเป็น ๒ ฝ่าย ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ เห็นว่า มีตัวอักษรไทยอยู่ก่อนแล้ว พ่อขุนรามคำแหงมหาราช มาดัดแปลงตัวอักษรไทยที่มีอยู่เดิมนั้นมาเป็นอักษรสุโขทัย ถ้าอยากทราบ ว่า อักษรไทยเดิมเป็นอย่างไรก็ดูที่อักษรไทยใหญ่ตามความเห็นของเซเดส์ ท่านว่าคนไทยมีประวัติศาสตร์รุ่งเรืองมานับพันๆ ปี จะอยู่ได้อย่างไรโดยไม่มีตัวหนังสือ

ส่วนความคิดของผมคิดว่า ถ้าตัวอักษรไทยมีมาก่อนนั้น ประวัติศาสตร์ก็น่าจะจดจารึกมาก่อนนั้นแล้ว แต่นี้ตัวหนังสือไทยเพิ่งจะมีในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เพราะว่า ถ้าเราไม่ได้เป็นชนชั้นปกครอง เราจะไปคิดตัวหนังสือให้ใครอ่าน แต่ตรงกันข้าม เราอยู่กับมอญ เขามีคำสั่งอย่างใดก็ต้องอ่านคำสั่งเขาได้ คือเราต้องเรียนหนังสือมอญ ถ้าเราอยู่กับขอมก็ต้องเอาตัวหนังสือขอม ประวัติศาสตร์ชนชาติไทยทั้งหลายแถบนี้เริ่มขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๗๕๐ มาแล้ว คือเมื่อคนไทยเป็นใหญ่ขึ้นที่ไหนก็พยายามเอาตัวหนังสือของถิ่นนั้นมาดัดแปลง เช่น พระยามังราย (หรือเม็งราย) ก็นำตัวอักษรมอญที่ใช้อยู่ในแคว้นลำพูน มาดัดแปลงเป็นตัวอักษรธรรมล้านนา

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๒๒ ไทยเริ่มเป็นใหญ่ขึ้น ก่อนหน้านั้นลุ่มน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี หรือหริภุญไชยใช้แต่ตัวอักษรมอญ อักษรไทยไม่มีการใช้เลยก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะขึ้นครองราชย์ จนกระทั่งพ่อขุนราม-คำแหงมหาราชได้คิดตัวอักษรไทยขึ้นมาใหม่ในราชวงศ์พระร่วง ไทลื้อเริ่มจดประวัติศาสตร์มีศักราชตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๒๒ ไทใหญ่เป็นใหญ่ในพม่าประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๐ และไทอาหมตีฮัสนัมได้ พ.ศ. ๑๗๗๒ หรือเมื่อเทียบกับจดหมายเหตุจีนอาจจะหลังจากนั้นมาถึง ๑๒๐ ปี

ชีวิตครอบครัว

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้สมรสกับ นางสมทรง ณ นคร สกุลเดิม โหตระกิตย์ มีบุตร ๑ คนและบุตรี ๑ คน คือ

๑. ดร.ปิยพร ณ นคร

๒. นางสาวเสมอใจ ณ นคร

นางสมทรง ณ นคร ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ปัจจุบันศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๑/๑ ซอยท่านผู้หญิงพหล ถนนงามวงศ์วาน บางเขน กรุงเทพมหานคร

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

จากการที่ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กระทำความคุณประโยชน์อย่างยิ่งยวดต่อวงการศึกษาทั้งด้านสถิติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวรรณคดี เป็นทั้งอาจารย์ เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นนักวิชาการ เป็นราชบัณฑิต นั้น กล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นคุณประโยชน์แก่สังคมจนเป็นที่ประจักษ์ จึงได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายสาขาวิชา คือ

ปริญญอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๖

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๑๗

ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๗

ปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. ๒๕๒๗

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๓๑

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๕

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทางภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๖

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทางด้านดนตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๐

นอกจากนี้ยังมีเกียรติยศหรือรางวัลที่ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้รับจากหน่วยงาน สถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศอีก เช่น

เป็นสมาชิกสมาคม ฟาย กาปา ฟาย ในฐานะที่เรียนดี

เป็นสมาชิกสมาคม ชิกมา ซาย ในฐานะเป็นนักวิจัยดีเด่น

ได้รับโล่ Distinguished Alumnus จากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์

ได้รับแผ่นเสียงทองคำ ประพันธ์เนื้อเพลง

เป็นนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๓๑ จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

เป็นกิตติเมธีในสาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

ได้รับพระราชทานพระเกี้ยวทองคำ ในฐานะผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๒

เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขามนุษยศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๔

เป็นผู้สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับรางวัล Asean Awards Literary ค.ศ. ๑๙๙๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖)

เป็นนักเรียนทุนรัฐบาลดีเด่น เนื่องในงาน ๑๐๐ ปี นักเรียนทุนรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๕๓๗

เป็นบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาสังคมด้านประวัติศาสตร์และวรรณกรรม ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๐

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีค่าสูงยิ่งแก่ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ที่สำคัญ เช่น

พ.ศ. ๒๕๑๗ มหาวิทยาลัยสุโขทัย

พ.ศ. ๒๕๒๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

พ.ศ. ๒๕๒๑ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๔๐ จตุตถดิเรกคุณาภรณ์

พ.ศ. ๒๕๒๓ เจริญญดุสิตมาลา เข็มศิลปวิทยา

จากวัยเด็กสู่วัยรุ่นจวบวัยสูงอายุของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร กิตติเมธีท่านนี้ ดำเนินชีวิตอย่างสามัญ สมณะ เรียบง่าย มีมานะและมีความรับผิดชอบอย่างสูง ศึกษาและทำงานอย่างจริงจังโดยสม่ำเสมอ ผลงานที่มีอยู่อย่างมากมาย หลากหลายสาระและรูปแบบ ทำให้ประจักษ์ชัดว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถกว้างขวางและลึกซึ้งหาได้ยากนักที่จะมีในบุคคลคนเดียว ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เป็นปูชนียาจารย์คนสำคัญอีกคนหนึ่งผู้ควรแก่การเชิดชูเกียรติคุณสืบไป

บรรณานุกรม

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม พุทธศักราช

๒๕๓๔. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.

งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ประเสริฐ ณ นคร. รวบรวมและจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง

อายุ ๖ รอบ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, ๒๑ มีนาคม ๒๕๓๔.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิธีพระราชทานพระเกียรติทองคำแด่ผู้ส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น.

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๒, ม.ป.ท., ๒๕๓๒.

นิยะดา เหล่าสุนทร, บรรณาธิการ. สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จัดพิมพ์เผยแพร่, กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑.

เบญจวรรณ (นามแฝง). "ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ปูชนียบุคคลผู้เปี่ยมด้วย

คุณูปการ." สกุลไทย ฉบับที่ ๒๒๗๐ (เมษายน ๒๕๔๑) : ๓๔-๓๗.

วรรณคดีและประวัติศาสตร์, กอง, กรมศิลปากร. ประวัติและผลงานผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.

สารัตถคติ ประเสริฐ ณ นคร. ที่ระลึกในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาศึกษาศาสตร-
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๗.

"สัมภาษณ์ ศจ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร." ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๐ (สิงหาคม
๒๕๒๕) : ๒๕ - ๒๙.

"๗๒ ปี ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร" ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๗ (พฤษภาคม
๒๕๓๔) : ๕๘ - ๖๙.

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. สัมภาษณ์. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๙ และ ๑๑ กุมภาพันธ์
๒๕๔๐. โดย การรณิการ์ วิมลเกษม และบุษบา ประภาสพงศ์.

Na Nagara Prasert. **Some Topics on Old Siam.** Published on the Occasion of Third
ASEAN Awards Ceremony for Culture, Communication and Literary Works.
October, 1993.

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ นิลฉิมมาลี

“การสอนวรรณคดีควรสอนให้เข้ากับชีวิตและสังคมมนุษย์ ซึ่งดิฉันว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก วรรณคดีมิใช่ของอยู่บนหิ้ง เช่น สอนให้วิเคราะห์ว่าทำไมนางพิม ซึ่งอุทิศตัวครองตัวอยู่นานรอขุนแผนกลับมาจากไปทัพ แม่ติ๊กยังไม่ยอมเข้าหอกับขุนช้าง รักษาเนื้อรักษาตัวคอยอยู่ เรื่องนี้มีใช้มีแต่ในวรรณคดี แต่เป็นเรื่องในชีวิตจริงได้ เราวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครเอามาเปรียบเทียบกับชีวิตของคน วรรณคดีอยู่ในชีวิตจริง”

ข้อคิดประการหนึ่งเกี่ยวกับวรรณคดีจากการให้สัมภาษณ์ของ
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

...ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทยที่มีผลงานทางวิชาการดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ทั้งด้านงานสอน งานเขียนตำรา บทความและบทวิจารณ์เกี่ยวกับภาษาไทย วรรณคดีไทย คติชนวิทยา และด้านวัฒนธรรมประเพณีไทยอย่างสม่ำเสมอมาโดยตลอด เป็นครูภาษาไทยต่อเนื่องมาเป็นเวลา ๕๐ ปี เป็นผู้วางรากฐานและริเริ่มการเขียนประวัติศาสตร์แนวใหม่ เป็นผู้บุกเบิกการวิจัยทางคติชนวิทยาอันก่อให้เกิดแนวทางการศึกษาภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านการวัดผลและประเมินผลวิชาภาษาไทยและวรรณคดีไทย เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่สามารถถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง...

ความข้างต้นเป็นคำประกาศเกียรติคุณศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาสของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในพิธีพระราชทานปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๓ ศาสตราจารย์ผู้นี้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน ภาษา วรรณคดี และวรรณกรรมนั้นดีเด่นเป็นที่ยกย่องกันทั่วไป เป็นผู้ถึงพร้อมแห่งความเป็นครูทุกประการ จึงเป็นตัวอย่างอันดีงามและเป็นที่กล่าวขานถึงเกียรติคุณ สมควรที่บุคคลผู้เป็นครูและอนุชนจะพึงพิจารณาเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามสืบไป

กำเนิด

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่ตำบลท่าซึก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นบุตรคนที่สองของขุนไม้เรียงศึกษากร (สินุ่น ไม้เรียง) และ นางเฟื่อง ไม้เรียง สกุลเดิม โสภะนราพงศ์ มีพี่น้อง ๒ คน รวมทั้งท่านด้วยเป็น ๓ คน คือ

๑. นางรำเพย จำปรัตน์
๒. คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส
๓. นางสาวอุบล ไม้เรียง

การศึกษา

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ศึกษาเบื้องต้นตั้งแต่อายุ ๓ ขวบเศษ ที่

โรงเรียนประจำอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้ศึกษาต่อชั้นประถมปีที่ ๓ ที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงเป็นศูนย์กลางแห่งความรู้ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศสมัยนั้น และมีชื่อภายหลังว่าโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เล่าเรื่องครั้งเป็นนักเรียนและเหตุเบื้องต้นที่รักการอ่านหนังสือว่า

ดิฉันเป็นเด็กชน ชอบเล่น มีอยู่วันหนึ่งไปเก็บผักตบชวาเพื่อเอามาลบกระดานชนวน เล่นเพลินอยู่นาน ถูกครูติ ดอนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๑-๒ ได้เรียนกับครูที่ดิฉันหนึ่งชื่อ คุณครูชลิต รัตนอาจารย์ ดิฉันป่วยเป็นไข้ไทฟอยด์ ครูกรุณามาเยี่ยม และมาเยี่ยมสม่ำเสมอ นำหนังสือ เช่น อาชญลูปง สมาคมดอกไม้แดง ฯลฯ มาให้อ่าน ทำให้รักการอ่านหนังสือตั้งแต่นั้นมา ประกอบกับบรรยากาศในบ้าน คุณพ่อเป็นศึกษาธิการอำเภอ (ภายหลังเป็นศึกษาธิการจังหวัด) ดิฉันต้องตามท่านไปอยู่อำเภอต่างๆ เมื่อท่านย้ายไปรับราชการที่อำเภอนั้นๆ ดิฉันมีโอกาสได้รับการอบรมเรื่องการเรียนอย่างดีที่บ้าน และที่บ้านนอกจากหนังสือวรรณคดีทั่วไป ยังมีหนังสือวารสารดีๆ อ่าน เช่น เสนาศึกษา วิทยาจารย์ และหนังสือพิมพ์ ทำให้สนใจเรื่องการเรียน ชอบการอ่านหนังสือ

ครั้งจบการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียนในเวลานั้น คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี-วิทยาลงกรณ์ และได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ในปีนั้น คือ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ขณะนั้นยังมีคำนำหน้านามว่า "เด็กหญิง" อยู่

ตามปกติ เมื่อศึกษาจนได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถมแล้ว โดยทั่วไปมักกลับไปสอนยังภูมิลำเนาเดิม แต่เนื่องด้วยผู้ปกครองเห็นว่ายังเป็นเด็กอยู่ จึงให้ศึกษาต่อไปจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ และได้ศึกษาต่อในวิชาภาษาที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟ คอนเวนต์อีก ๑ ปี

จากนั้นได้สอบเข้าศึกษาต่อที่คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ขณะกำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้เพื่อรับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม

ทางการได้บรรจุให้ไปสอนที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยความคิดที่ว่าจะได้ไปอยู่บ้านเดิมของตน คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส จึงออกไปเป็นอาจารย์โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนั้น

คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในภายหลังได้แยกแผนกวิทยาศาสตร์ออกไปตั้งเป็นคณะ
ต่างหาก คณะแห่งนี้จึงมีชื่อว่า คณะอักษรศาสตร์ ตรีบาปัจจุบัน

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ลาออกจากราชการหลังจากที่ได้รับราชการเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดอยู่ระยะหนึ่ง กลับมาศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งเดียวกันนี้อีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๕ สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้รับทุนจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ไปศึกษาสาขาวิชาหลักสูตรและภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน (University of Wisconsin) ประเทศสหรัฐอเมริกา สำเร็จปริญญาโทและกลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๙๗ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เล่าถึงการเรียนการสอนสมัยที่ท่านเป็นนิสิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในบทสัมภาษณ์ เรื่อง "ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส นิสิตเก่าคณะอักษรศาสตร์ดีเด่น ประจำปี ๒๕๓๔" ใน สารสถาบันภาษาไทย ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๔ ไว้ว่า

ในสมัยนั้น อาจารย์สอนเอาจริงเอาจังและทุ่มเทมาก นิสิตเรียนกันอย่างตั้งใจและต้องรู้สึก เช่น การเรียนวรรณคดีอังกฤษต้องฝึกเขียนบทร้อยกรองด้วย ดิฉันเขียนไปว่า ให้เคี้ยวขง ๑ ท่อน ง่ายกว่าต้องแต่งโคลงอังกฤษ ๑ บท ในระดับปริญญาตรีครูฝรั่งและนักเรียนมีความใกล้ชิดกัน ผู้ศึกษาจึงได้ฝึกทั้งมารยาทและภาษา ครูจำชื่อผู้เรียนได้ทุกคน วิชาภาษาไทยเรียนกับครูพราหมณ์ (ปส. ศาสตรี) ท่านดูแลพวกเราที่รัก ท่านเป็นพราหมณ์สอนวรรณคดีสากลให้เห็นว่าวรรณคดีสัมพันธ์กับชีวิต โดยแนะว่ามนุษย์และธรรมชาติรอบข้างสร้างกริยาพันธ์อย่างไร ตอนทำปริญญาโทดิฉันเคยไปปรึกษาท่านเรื่อง พจนานุกรมเฉพาะพืช คำว่า กุพชกะ ซึ่งแปลกันว่า กุหลาบ และท่านยังให้คำแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์ด้วย อาจารย์ที่สอนภาษาไทยมีหลายคน เช่น ท่านเจ้าคุณอนุমানราชธน ท่านเจ้าคุณอุทิศศิลปสาร คุณพระวรเวทย์พิสิฐ ท่านเจ้าคุณอนุমানราชธนสอนวิชาในรุกติศาสตร์ ท่านสอนให้ผู้เรียนสนุก ท่านเจ้าคุณอุทิศศิลปสารสอนวิชาภาษาบาลีโดยที่ผู้เรียนไม่เบื่อ คือ ท่านสอนเฉพาะภาษาบาลีที่นำมาใช้ได้ภาษาไทย อะไรที่ไม่จำเป็นก็ไม่ต้องเรียน ดิฉันได้คะแนนภาษาไทยค่อนข้างดี คุณพระวรเวทย์พิสิฐสอนวรรณคดีไทย ลิลิตพระลอ ปฐมสมโพธิกถา ยังมีอาจารย์อื่นๆ สอนวิชาอื่นๆ นอกจากภาษาไทยอีกหลายคน

สมัยก่อนผู้เรียนอาจรักภาษาไทยมากกว่าในสมัยปัจจุบัน การที่ผู้เรียนมีความศรัทธา ต็มตัว ซาบซึ้งในวิชาที่เรียนก็จะทำให้การเรียนการสอนได้ผล สมัยนี้มีสิ่งอื่นที่น่าสนใจหลายอย่าง อาจทำให้ความรักเรียนภาษากระจ่ายไป แต่ที่จบไปแล้วกลับสนใจมากขึ้นก็มีมาก

...การเรียนปริญญาโทเรียนด้วยความยากลำบาก ไม่ต้องเข้าชั้นเรียนแต่ศึกษาเอาเอง เช่น ต้องไปเรียนกับพวกปี ๔ โดยเรียนบางวิชากับอาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ เพื่อความรู้ ไม่ใช่เพื่อสอบ เวลาทำวิทยานิพนธ์ก็ไปศึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา ดิฉันมีท่านอาจารย์ผู้ทรงควบคุมการศึกษาและวิทยานิพนธ์ คือ พระองค์วรณฯ (พระเจ้า-วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ท่านทรงแนะนำให้ทำเรื่อง มัทนะพาธา ให้ค้นคว้าพระราชประวัติ ผลงานของรัชกาลที่ ๖ และเรื่องตอนอื่นๆ อย่างละเอียด แล้วเขียนส่งถวายเป็นระยะๆ บางที่ต้องนำไปถวายที่กระทรวงการต่างประเทศ ตอนสอบมีสอบปากเปล่า โดยผู้สอบต้องมีความรอบรู้ในวรรณคดีเรื่องต่างๆ ไม่เฉพาะแต่เรื่องวิทยานิพนธ์ที่ทำ เช่น ถามว่า หิมพานต์ ทำไมมี ๓ เรื่องพระยา-

ราชวังสัน เทียบกับละครเซดเปียร์เรื่องอะไร ซึ่งทำให้ดิฉันถึงกับเหวี่ยงโหล จากนั้นคณะกรรมการซึ่งมีทั้งหมดถึง ๖ คน ให้ดิฉันออกมานอกห้องสอบก่อน แล้วจึงส่งคนมาตามกลับไปและพระองค์วรรณฯ รับสั่งว่า “เรามีมหาบัณฑิตอีกคนหนึ่งแล้ว ขอแสดงความยินดีด้วย” ดิฉันประทับใจมาก เมื่อดิฉันมาเป็นผู้สอบวิทยานิพนธ์บ้าง ก็ได้นำสำนวนนี้มาใช้ในการโดยเสด็จอาจารย์

การศึกษาตามหลักสูตรระดับปริญญาโท ผู้เรียนจะต้องทำวิทยานิพนธ์ด้วย คุณหญิงกุหลาบ มีลิกะมาส ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัทนะพาธา ในแง่วรรณคดีวิจารณ์” ซึ่งเป็นที่กล่าวขานถึงคุณค่าสาระของเรื่องอย่างมาก ท่านได้เล่าถึงบางแง่มุมของวิทยานิพนธ์ในสารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนี้ว่า

การวิจารณ์เรื่อง มัทนะพาธา ได้วิจารณ์เรื่องนี้ว่า มัทนะพาธาได้ให้อะไรแก่เรา โดยหยิบเอาเรื่องที่ควรรู้ เช่น ลักษณะละครสันสกฤต เทพเจ้าที่ปรากฏในเรื่อง ฉันทลักษณ์ที่ใช้ คำว่า กุพชกะ แปลว่า กุหลาบใช่หรือไม่ และความรู้เชิงวิจารณ์ มีการเก็บข้อมูลและการอ้างอิงอย่างจริงจังจากหลายแหล่งความรู้ ดิฉันได้อ่าน Indian Methology และอมรโกษ ซึ่งเวลานั้นหาอ่านยาก อาจารย์ที่ปรึกษาท่านทรงแนะวิธีการเก็บข้อมูลให้ไล่กระดาษะเชิงเก็บเป็นเรื่องๆ ในหีบเก็บ ดิฉันพยายามทำตามโดยเก็บข้อมูลเรียงตามลำดับ ตัวอักษรเก็บไว้ในกล่องกระดาษะ เพราะไม่มีหีบเก็บข้อมูลอย่างพระองค์ท่าน

ส่วนการศึกษาต่อในต่างประเทศภายหลังการรับราชการระยะหนึ่งแล้วนั้น คุณหญิงกุหลาบ มีลิกะมาส ได้เล่าถึงผลการเรียนและเหตุที่ไม่ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาเอกในสารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดิมนั้นว่า

ดิฉันไม่เคยเรียนปริญญาเอกแต่เคยไปเรียนปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา ดิฉันรักที่จะเรียนภาษาอังกฤษเพราะอยากรู้ว่าเขาสอนกันอย่างไร โดยขอไปเรียนตั้งแต่การสอนภาษาอังกฤษสำหรับชาวต่างชาติ การไปศึกษาต่างประเทศครั้งนี้ได้ทุนยูเนสโก ผลการเรียนออกมาปรากฏว่าได้คะแนนดีพอใช้ องค์การนิสิตของมหาวิทยาลัยมอบทุนแจทองมาอันหนึ่ง ได้มีโอกาสเข้าไปมีชื่ออยู่ในหออริตซ์ของมหาวิทยาลัย ส่วนยูเนสโกส่งเจ้าหน้าที่มาเยี่ยมเยียนและเสนอทุนเรียนระดับ

ปริญญาเอกให้ ถ้าดิฉันมีความประสงค์จะเรียนต่อ แต่สามีบอกว่าเป็น
เกียรติแก่เขาพอแล้ว กลับบ้านเถิด ดิฉันจึงกลับเมืองไทย

การรับราชการ

โดยสรุปเรื่องเกี่ยวกับการรับราชการของคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส
คือ เมื่อสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยแล้ว คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ที่
โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาได้เข้ารับราชการใหม่เป็น
อาจารย์ที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทรเกษมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ภายหลังได้ทุนไป
ศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ณ สหรัฐอเมริกา ครั้นสำเร็จการศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๗
ได้กลับมาเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมตามเดิม ท่านได้เล่าถึงระยะแรก
ของการรับราชการไว้ในวารสารสถาบันภาษาไทยฉบับดังกล่าวว่า

ตอนเรียนจบปริญญาโทที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จบมา
พร้อมกับเพื่อนๆ อีก ๓ คน คือ อาจารย์มณี ศรีหงส์ อาจารย์
คุณบรรจบ พันธุเมธา และอาจารย์ช่อนกลิ่น พิเศษสกุลกิจ ได้ไป
สมัครงานที่กระทรวงศึกษาธิการพร้อมๆ กัน โดยขออยู่ด้วยกันและ
ได้รับบรรจุที่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมจันทรเกษม ขณะนั้นตั้งอยู่หลัง
กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งต้องสอนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
ดิฉันอยู่ฝึกหัดครูมัธยมหลายปี จนกระทั่งโรงเรียนย้ายไปเป็นวิทยาลัย
ครูจันทรเกษม ต่อมาอยากทำเรื่อง Folklore จึงขอมาทำงานนี้ที่หน่วย
ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู จนกระทั่งขึ้นเงินเดือนเต็ม ท่าน
ปลัดกระทรวงบุญถีน อุตถากร ส่งย้ายไปอยู่วิทยาลัยวิชาการศึกษา
ประสานมิตร เพื่อให้มีโอกาสเลื่อนขั้นทางราชการ จึงมาอยู่ที่นั่น ๘ ปี
และอยู่ด้วยใจรัก

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ปฏิบัติราชการด้วยความรู้ความสามารถ
อันเป็นที่ประจักษ์ และได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานก้าวหน้ามาโดยลำดับ

พ.ศ. ๒๕๐๑ โอนไปเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยครูจันทรเกษม และรักษาการ
ในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูจันทรเกษมอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ปัจจุบัน
วิทยาลัยนี้เปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันราชภัฏจันทรเกษม

พ.ศ. ๒๕๐๔ โอนไปเป็นศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู ซึ่งได้เปลี่ยนเป็นสภาสถาบันราชภัฏในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๐๘ โอนไปเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรในปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์วิชาภาษาและวรรณคดีไทย รองศาสตราจารย์ (ชั้นพิเศษ) วิชาภาษาไทย โดยลำดับ

พ.ศ. ๒๕๑๖ โอนไปสังกัดมหาวิทยาลัยรามคำแหง ดำรงตำแหน่งรองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๑๘ ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์และสอนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงจนครบเกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒

หลังจากคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เกษียณอายุราชการแล้ว มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้บรรจุท่านเป็นลูกจ้างในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญประจำคณะมนุษยศาสตร์ สอนวิชาภาษาและวรรณคดีไทยแก่นักศึกษาวิชาเอกภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสอนวิชาวรรณคดีแก่นักศึกษาปีที่ ๑-๔ ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ และในชั้นเรียน จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๗ รวมเป็นเวลา ๕ ปี หลังจากนั้นก็ยังเป็นศาสตราจารย์พิเศษสอนต่อไป จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๘ จึงได้หยุดการสอนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นอกจากการสอนที่มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งแล้ว คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมasy ยังได้รับเชิญเป็นผู้บรรยายพิเศษแก่นิสิตนักศึกษา เช่น นิสิตระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมทั้งนิสิตระดับปริญญาเอก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกด้วย

งานพิเศษ

เนื่องจากคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ มีประสบการณ์และความสามารถสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษา วรรณคดีและวรรณกรรมไทย ท่านจึงได้รับเชิญจากหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนให้ร่วม

เป็นคณะกรรมการด้านต่างๆ หลายคณะ เช่น

ทบวงมหาวิทยาลัย

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานวิจัยและเอกสารวิชาการ เพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการให้แก่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประธานกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ของนิสิตและนักศึกษา ระดับปริญญาโท ในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษา วรรณคดีและวรรณกรรม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตร วิชาภาษาไทย ระดับปริญญาตรี ทบวงมหาวิทยาลัย

อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตร วิชาไทยคดีศึกษา ระดับปริญญาโท ทบวงมหาวิทยาลัย

กระทรวงศึกษาธิการ

อนุกรรมการที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการหลักสูตร วิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา กรมวิชาการ

อนุกรรมการที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการหลักสูตร วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา กรมวิชาการ

กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนและคู่มือครู ภาษาไทย วิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กรมวิชาการ

กรรมการตรวจหนังสือเรียนและคู่มือครู ภาษาไทย วิชาเลือก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กรมวิชาการ

อนุกรรมการจัดทำหนังสือแปล กรมวิชาการ

อนุกรรมการพิจารณาตัดสินการประกวดหนังสือดีเด่นประจำปี คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ กรมวิชาการ

กรรมการออกข้อสอบและตรวจข้อสอบ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ สำหรับ
บุคคลภายนอก กรมวิชาการ

ที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำคัพทานุกรรมระดับประถมศึกษา
กรมวิชาการ

รองประธานคณะกรรมการการวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรมแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประธานคณะกรรมการศึกษาปัญหาและเสนอแก้ปัญหาของสังคม
โดยการพัฒนาวัฒนธรรมด้านภาษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานวิจัยและเอกสารวิชาการเพื่อ
เลื่อนตำแหน่งทางวิชาการให้แก่อาจารย์สถาบันราชภัฏ ตั้งแต่เป็นวิทยาลัยครู
เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์

ประสานงานและเป็นบรรณาธิการในการจัดพิมพ์หนังสือการใช้ภาษาไทย
ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา และการใช้ภาษาไทยระดับประกาศนียบัตร
วิชาการศึกษาชั้นสูงให้แก่สถาบันฝึกหัดครู

อนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับนักเรียน ของราชบัณฑิตยสถาน
สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

กรรมการออกข้อสอบ และตรวจข้อสอบ การสอบชิงทุนเล่าเรียนของ
รัฐบาล สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน

สภานิติบัญญัติแห่งชาติ

กรรมาธิการตรวจรายงานการประชุมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๑๗

องค์กรเอกชน

กรรมการตัดสินผลงานดีเด่นทางโทรทัศน์ประจำปี ๒๕๒๓ สมาคม
ผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่งประเทศไทย

ประธานกรรมการตัดสินหนังสือวรรณกรรมดีเด่นของอาเซียน (SEA
Write Awards)

แม่เกษียณอายุราชการและมีวัยวุฒิสูงแล้วก็ตาม คุณหญิงกุหลาบ
มีเอธิกะมาศ ก็ยังปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ งานที่ยังร่วมดำเนินงาน

ของหน่วยงานในปัจจุบัน ได้แก่

กรมวิชาการ

กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนและคู่มือครู
ภาษาไทย วิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

อนุกรรมการพิจารณาตัดสินการประกวดหนังสือดีเด่นประจำปี
คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ

ประธานกรรมการคิดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ และแม้
ได้ลาออกไปแล้วในภายหลังก็ยังทำหน้าที่เป็นกรรมการที่ปรึกษา

หนังสือเรียนภาษาไทย วิชาบังคับ ชุด วรรณสารวิจักขณ์ ชุด
วรรณลักษณะวิจารณ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งคุณหญิง
กุหลาบ มลลิกะมาส เป็นกรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำ

ราชบัณฑิตยสถาน

ประธานกรรมการบัญญัติศัพท์วรรณกรรม

กรรมการชำระพจนานุกรม

กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย

กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทยภาคอีสาน

กรรมการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

บรรณาธิการทำสารานุกรมสำหรับนักเรียน

องค์กรเอกชน

ที่ปรึกษาสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ในพระบรม-

ราชูปถัมภ์

ผลงาน

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่และงานพิเศษอย่างทุ่มเททั้งด้านสติปัญญา ด้านกำลังใจและกำลังกายมาเป็นเวลานาน หน่วยงานที่ท่านมีตำแหน่งหน้าที่สังกัดอยู่ และหน่วยงานที่ท่านให้ความอนุเคราะห์ด้านต่างๆ ต่างตระหนักในความรู้ความสามารถของท่านเป็นที่ยิ่ง ผลงานของท่านมีมาก อันพอจะประมวลได้โดยสังเขปดังนี้

ด้านการสอน

การอุทิศตนเพื่องานด้านการสอนอย่างเต็มความรู้ความสามารถกว่า ๕๐ ปี ของคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ทำให้บุคคลในวงการภาษาไทย และ ผอ.ศิษย์ต่างยกย่องท่านว่ามีความสามารถด้านการสอนดีเด่นเป็นพิเศษ ดังปรากฏใน “คำประกาศเกียรติคุณศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๖” ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดีเด่นในสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีไทยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป กับทั้งได้มีส่วนเป็นอย่างมากในการวางรากฐานและเสริมสร้างความก้าวหน้าให้แก่การศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นอย่างยิ่งมาตั้งแต่ต้น นอกจากจะสอนและเขียนตำราด้านภาษาและวรรณคดี ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เช่น ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย วรรณคดีวิจารณ์ และคติชาวบ้านแล้ว ยังสอนวิชาวรรณคดี คติชาวบ้าน และวัฒนธรรมท้องถิ่นระดับปริญญาตรีและปริญญาโทในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒอีกด้วย ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้อุทิศตนให้แก่วิชาการสาขาวิชาภาษาไทยตลอดมา

ความดีเด่นด้านการสอนของคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส นี้ มีผู้กล่าวชื่นชมไว้มากมายหลายคน ดังตัวอย่างบทความของศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา เรื่อง “คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เพื่อนรัก” ในหนังสือ ผลงานของศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ตอนหนึ่งว่า

แม้เวลาเกษียณอายุทางราชการจะผ่านไป ๑๒ ปี แล้วก็ตาม
 ก็มีได้มีความหมายอันใดแก่คุณหญิงกุหลาบเพราะคุณหญิงทำงาน
 อย่างแข็งขันเต็มที่ โดยมีได้ดำรงถึงอายุ ถ้าจะถามว่า ตลอดเวลานี้
 ทำอะไรบ้าง เชื่อว่าคุณหญิงกุหลาบเองคงจะจำไม่ได้หมดสิ้น แต่งาน
 สำคัญที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ งานสอนที่คุณหญิงกุหลาบรักและชอบทำ
 เป็นชีวิตจิตใจ แม้จะอายุล่วงเข้ารอบนี้แล้วคุณหญิงก็ยังสอนอยู่ โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง คุณหญิงกุหลาบสอนตั้งแต่มหา-
 วิทยาลัยนี้เริ่มเปิดสอน พ.ศ. ๒๕๑๔ ตลอดจนกระทั่งปัจจุบัน และ
 ถึงบางครั้งจะต้องไปสอนไกลถึงราม ๒ ถนนบางนา-ตราด คุณหญิง
 กุหลาบ ก็ไปสอนให้สม่ำเสมอ จะเว้นก็เฉพาะเมื่อเจ็บป่วยหรือไป
 ต่างประเทศเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น ด้วยเหตุที่คุณหญิงกุหลาบชอบ
 งานสอนไม่มีวันเบื่อ ไม่มีวันปฏิเสธเมื่อมีผู้เชิญ จึงต้องรับเชิญให้ไป
 สอนที่มหาวิทยาลัยอื่นอีก คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อถึงเวลาสอน
 คุณหญิงกุหลาบสอนอย่างจริงจังด้วยความปรารถนาให้ผู้เรียนได้รับ
 ความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัย คุณหญิงกุหลาบจึงต้องปรับปรุงการสอน
 และตำราให้ใหม่อยู่เสมอ

ภาพถ่ายในวันสัมมนา ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ให้สัมภาษณ์เรื่องการสอนไว้ในวารสาร สารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนั้น โดยเน้นย้ำว่า คนเป็นครูควรเตรียมการสอนก่อนสอนเสมอ และการเรียนวรรณคดีต้องโยงให้สอดคล้องกับชีวิตจริงและชีวิตประจำวัน มีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ปรากฏในคำให้สัมภาษณ์ของท่านตอนหนึ่งว่า

ดิฉันไม่เคยที่จะไม่เตรียมการสอนเลย แม้วิชาที่ดิฉันสอน มาตลอดอายุก็ต้องเตรียม ตัวอย่างที่ใช้ก็ต้องเปลี่ยนไป นอกจาก บางเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง เช่น เรื่องเงินถุงแดง เรื่องพระเจ้าอยู่หัว ราชวงศ์จักรีพระองค์ใดมีพระเดชพระคุณแก่บ้านเมืองเราอย่างไร ดิฉันเล่าให้นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงฟังเสมอ การสอนวิชา ประวัติวรรณคดีเบื้องต้นปีที่ ๑ ได้ประโยชน์มาก เนื้อหาให้ไปอ่าน จากหนังสือเอาเองได้ ส่วนเราสอนสิ่งอื่นๆ อันมีสาระที่อยู่นอกหนังสือ ให้เขาไปว่า อะไรคืออะไรในวรรณคดี เกิดเป็นสิ่งสำคัญ การยกตัวอย่างให้นักศึกษาต้องทันสมัย ตัวอย่างต้องเปลี่ยนไป...

การสอนวรรณคดีควรสอนให้เข้ากับชีวิตและสังคมมนุษย์ซึ่ง ดิฉันว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก วรรณคดีมีใช้ของอยู่บนหิ้ง เช่น เราอาจสอน ให้วิเคราะห์ว่า ทำไมนางพิมซึ่งอุทิศตัวอยู่จนนานรอขุนแผนกลับ มาจากไปทัพ แม้ตักยังไม่ยอมเข้าหอกับขุนช้าง รักษาเนื้อรักษาคอยอยู่ "สามีเหมือนฉัตรแก้วกันเกิด" พอนางเห็นสามีมาก็ดีใจรีบไป บอกข่าวร้ายตั้งแต่ทำน้ำ ขุนแผนได้ฟังว่านางถูกขุนช้างบีบคั้นก็โกรธ ขณะนั้นเองมีผู้หญิงคนใหม่ไถ่ล่อออกมาจากเรือห้ามมิให้ฟังความข้างเดียว จึงเกิดเหตุทะเลาะกันรุนแรงแล้วขุนแผนก็ไปบ้านแม่ของตนเสีย ขุนช้าง เอาตัวนางพิมไปได้และนางพิมเสียแก่ขุนช้างในครั้งนั้นเอง เรื่องนี้มีใช้ มีแต่ในวรรณคดีแต่เป็นเรื่องในชีวิตจริงได้ บุคลิกของขุนแผนเป็น อย่างไร ขุนแผนพูดน้อย มีเสน่ห์ ไม่เพ้อเจ้อเหมือนขุนช้าง ขุนแผน ชอบช้ำมากเรื่องนางพิม แต่ก็ไม่เคยบ่น ขุนแผนพูดกับลูกชายว่า "เมื่อ แม่เจ้าพ่อก็ชำระกำหนด" พูดเพียงประโยคเดียวมีความหมายลึกซึ้ง ว่าขุนแผนไม่ใช่วรรณนางพิม แม้จะมีเมียหลายคนแต่ก็ยังคงลึกซึ้งใน รักครั้งแรก แม้จะเจ็บปวดแต่ก็ไม่พูด คำพูดประโยคเดียวสามารถ บอกบุคลิกภาพของคนได้ เราวิเคราะห์ลักษณะนิสัยตัวละครเอามา เปรียบเทียบกับชีวิตของคน วรรณคดีอยู่ในชีวิตจริง การที่พระนางมัทรี ผากลูกกับพระเวสสันดร แสดงถึงลักษณะความเป็นแม่และพระนาง

ยังเป็นภรรยาที่ดี ในกัณฑ์หิมพานต์พระนางมัทรีกล่าวถึงสภาพป่าหิมพานต์เป็นการสร้างภาพที่น่ารื่นรมย์ ทั้งที่พระนางไม่เคยไป เพื่อให้ได้เดินทางไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับพระเวสสันดร ครอบครัวของพระเวสสันดรจึงประสบความสำเร็จ เพราะความเป็นอันเดียวกันในยามสุขและยามยาก

ในมหาเวสสันดรชาดกเรื่องป่าหิมพานต์ตัวละครพูดถึงกันหลายคน ป่าหิมพานต์ในสายตาพระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางมยุรสดี มีสภาพน่ากลัว ผีผิวกาก งูเหลือมนอนคอยรัดควาย สำหรับพระ—อัครจุตตฤาษีซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ป่าเป็นแหล่งสรรพความรู้ เครื่องยาสมุนไพร นพรัตน์ ช้างสิบตระกูล ส่วนพราหมณ์บุตรรู้แหล่งหาอาหาร มะม่วง กล้วย แหล่งน้ำสำหรับอาบกินอย่างเป็นผู้มีประสบการณ์อยู่อาศัยในป่านั้น เหตุใดเล่าบุคคลทั้งหลายจึงมองป่าหิมพานต์คนละแง่มุม

การสอนวรรณคดีในปัจจุบัน มีการสร้างความคิดกันว่า พระเวสสันดรชาดก ซึ่งไม่ต่างกับให้ลูกไปตกเขี้ยว แม้พระก็ยังพูดเป็นที่น่าเสียดายว่า การสอนวรรณคดีที่เป็นข้อเท็จจริงกับการสอนวรรณคดีที่เป็นอุดมคติต้องแยกกัน การสอนเรื่องพระเวสสันดรต้องสอนในเรื่องอุดมคติ คือความไม่ยึดติด หวังสิ่งที่สูงส่งคือพระโพธิญาณ เพื่อความสุขของมวลชนจึงให้ลูกได้ การสอนเด็กทุกวันนี้ยาก ดิฉันเป็นห่วงวรรณคดี เรื่องวิธีสอน การสอนวรรณคดีควรใช้สื่อด้วย ครูมีงานหนัก การที่นักเรียนจะตั้งใจเรียนอย่างจริงจังจนครูกำลังใจที่จะสอนก็มีไม่มากนัก อันนี้เป็นข้อเท็จจริงนักเรียนไม่ค่อยอยากเรียน ครูก็ไม่ค่อยกำลังใจเพียงพอ จึงต้องหาวิธีอื่นช่วย เราต้องปลูกฝังเด็กให้รู้คุณค่าของการอ่าน ซึ่งต้องใช้สื่ออื่นเข้าน้อมนำด้วย

การส่งเสริมและพัฒนาวิชาการด้านภาษาไทย

นอกจากความสามารถดีเด่นด้านการสอนอันเป็นที่ประจักษ์แล้ว คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ยังเป็นผู้วางรากฐานและริเริ่มการเขียนประวัติวรรณคดีแนวใหม่และเป็นผู้บุกเบิกคนหนึ่งในการวิจัยทางคติชนวิทยา อันก่อให้เกิดแนวทางการศึกษาภูมิปัญญาไทยต่อมา ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา ได้กล่าวยืนยันถึงความสามารถด้านนี้ของคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ไว้ในบทความเรื่อง "ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ผู้ได้รับรางวัลครูภาษาไทยดีเด่น

ระดับอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๘" ในหนังสือ ผลงานด้านวรรณกรรม ของ ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ตอนหนึ่งว่า

ภายหลังเมื่อ ศ. กุหลาบ ได้ย้ายไปประจำที่วิทยาลัยวิชาการ-ศึกษาประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรในปัจจุบัน) ได้มุ่งเรื่องคติชาวบ้าน ได้ช่วยให้แนวแก่ผู้เขียนนิทานเป็นอย่างมาก ได้เปรียบเทียบให้เห็นสาระของการเล่านิทานแต่ละถิ่น แต่เรื่องที่ ศ. กุหลาบ ถนัดนักหนา ก็เรื่องวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีทั่วๆ ไป ประวัติวรรณคดี วรรณคดีเปรียบเทียบ วรรณคดีวิจักษ์ หรือวรรณคดีวิจารณ์ จึงถือได้ว่า ศ. กุหลาบ ได้บุกเบิกการศึกษาเรื่องวรรณคดีอย่างกว้างขวาง ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนนิชาวรรณคดีเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทำให้วิชาที่สอนกันมาอย่างน่าเบื่อแต่ดั้งเดิม ได้เปลี่ยนแนวไปบ้าง การที่มีลูกศิษย์ดำเนินรอยตามเป็นอันมากนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ศ. กุหลาบ ได้สร้างความนิยมชมชอบวิชาภาษาไทย โดยเฉพาะวิชาวรรณคดีให้แก่คนรุ่นหลังเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ด้วยอุปนิสัยอันงามและนิยมยกย่องให้เกียรติผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบูรพาจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวอย่างถ่อมตนถึงเรื่อง การเป็นผู้ริเริ่มเรื่องคติชนวิทยา ในการให้สัมภาษณ์ในวารสาร สารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนั้นว่า

ผู้ริเริ่มจริงๆ คือ ท่านเจ้าคุณอนุমানราชธน ท่านเป็นผู้ใส่ความคิดให้ดิฉัน และดิฉันยังได้ศึกษาจากอาจารย์เทือก กุสุมา ณ อยู่ธยา ท่านศึกษาที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน และศึกษาวิชา Folklore หรือถ้าย้อนหลังจริงๆ ที่สมเด็จพระทัยเป็นพระองค์แรก คือ สมเด็จพระปรมหาราชเจ้าบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งทรงรวบรวมเพลงกล่อมเด็กด้วยทรงเห็นคุณค่า

วิชานี้ค่อยๆ เป็นหลักวิชา และเรียนกันในสถาบันการศึกษา ราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติคำว่า "คติชาวบ้าน" ต่อมา ดร. กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นคนเรียกว่า "คติชนวิทยา" บางแห่งยังใช้คำว่า "คติชาวบ้าน" อยู่ แต่ภายหลังคำว่า "คติชนวิทยา" เป็นที่รับรองกันในสถาบันการศึกษา

เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ เรื่อง จะเป็ฃมิกเขียนและผู็สอนการเขียนสารคดีได็อยางไร ในการประชุมปฏิบัติการเรื่อง การเขียนสารคดีเชิงสว้างสวรรคั ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ซึ่งสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการเป็นผู้จัด ในภาพขณะบรรยายพิเศษในการประชุมปฏิบัติการครั้งที่ ๑ วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

แม้จะมืงานสอนและงานในหน้าที่รับผิดชอบมากมายในมหาวิทยาลัยที่สังกัดก็ตาม แต่เนื่องด้วยคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส มีใจรักที่จะส่งเสริมและพัฒนาวิชาการด้านภาษาไทย รวมทั้งมีใจเป็ฃมด้วยความเมตตา จึงไม่ปฏิเสธเมื่อมีผู้เชิญให้ไปสอนพิเศษที่มหาวิทยาลัยอื่นอีกหรือไม่ปฏิเสธเมื่อมีผู้เชิญไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ของหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ เพียงแต่ลดน้อยลงในระยะหลังเมื่อมีวัยวุฒิสูงชันแล้ว

ด้วยความรักและความห่วงใยภาษาไทยเมื่อมีผู้ใช้ภาษาไทยไม่ถูกต้องในปัจจุบัน คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้แสดงความคิดเห็นเสนอแนะเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาการใช้ภาษาไทย ดังตัวอย่างความคิดเห็นปรากฏในวารสารสารสถาบันภาษาไทย ฉบับเดียวกันนั้นว่า

ผู้ประกาศมักจะออกเสียงเพี้ยนวรรณยุกต์ เช่น "เข้าขึ้นมาต้องล้างน้ำให้สะอาด" "เรือนวังที่สวยงาม" ไม่ออกเสียงควบกล้ำ เช่น "ทาคิมแล้วหน้าเป้งบั้ง" หรือการออกเสียงรวบรัด เช่น สมนับสนุน เป็ฃน สับสนุน เจ้าหน้าทึ เป็ฃน เจ้าทึ กรุงเทพมหานคร เป็ฃน กรุงเทพหาคระ องค์การพัฒนาแหล่งน้ำ เป็ฃน องค์การพนาแหล่งน้ำ ผู้พิพากษา เป็ฃน พุกษา ซึ่งเสียความชัดเจน ดิฉันยกคำของคุณปรีชา ทรัพย์โสภณ ที่

เป็นประธานการประชุมและมอบเกียรติบัตรแก่ผู้สำเร็จการอบรม
ประชุมปฏิบัติการ เรื่อง การเขียนสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๑
วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ซึ่งสถาบันภาษาไทย กรมวิชาการเป็นผู้จัด

ท่านนำมาพูดว่า ‘กองสวัสดิการสังคมจังหวัดปราจีนบุรี มีโครงการที่
จะสร้างส้วมครอบคลุมทุกหลังคาเรือน’ ท่านว่ามากไปที่จะสร้างส้วม
ครอบคลุมทุกหลังคาเรือน น่าจะใช้ว่า ‘สร้างส้วมให้ครบ’ นี่ต้องมี
คนอย่างนี้ช่วย การพูดเร็ว ผู้อ่านข่าวมักพูดเร็วจนรวบ ไม่ชัดเจน ใน
สมัยก่อนภายในครอบครัวจะมีการสอนกัน คุณยายดิฉันไม่มีความรู้
ทางหนังสือ แต่จะเอาใจใส่ภาษาพูดของลูกหลาน ท่านสอนทุกวัน
ทุกวันนี้พ่อแม่อาจไม่ค่อยได้สอนลูกกัน เพราะไม่มีเวลามากนัก

เรื่องคำควบกล้ำ ยังพูดกันไม่ถูกต้องอีกมาก เช่น โรงกึง
พูดเป็น โรงกิง ครูข้างบ้าน พูดเป็น ครูข้างบ้าน เขามาเป็นครั้งคราว
พูดเป็น เขามาเป็นคั้งคราว ดังนั้น วิธีสอนต้องเอาจริงเอาจัง ต้อง
กวตขันอบรมครู ครูเองบางทีก็พูดผิด ศาสตราจารย์ฐะปะนีย์เคยมี
วิธีการจัดประชุมที่สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ กรมวิชาการ
อาจเชิญคณะผู้ประกาศข่าวโทรทัศน์มาช่วยกันทำ เพราะภาษาเป็น
วัฒนธรรมของชาติ ความเป็นชาติไทยอยู่ที่ภาษาด้วยส่วนหนึ่งจึงควร
มีความถูกต้อง มีคนเคยค้านว่า ทำไมต้องเอาภาษากรุงเทพฯ เป็น
ภาษากลาง ภาษาถิ่นใช้ไม่ได้หรือ เขาไม่มี ร ล จะใช้อย่างนั้นกัน
จะได้ ดิฉันว่าภาษากลางมิใช่ภาษาถิ่นกลาง แต่เป็นภาษาที่เป็นกลาง
เป็นภาษารวม ทุกคนต้องพูดให้ได้ตรงกัน ส่วนจะพูดภาษาถิ่นก็พูดไป
ไม่ได้ให้ทั้ง พูดตามโอกาส แต่เมื่อใช้ในที่สาธารณะ ก็ควรใช้ภาษาที่
เป็นกลางของทุกๆ ภาค ไม่ใช่กลับเอาสำเนียงที่มี ร ล ไปใช้ท้องถิ่น

ศัพท์ที่ควรเก็บของท้องถิ่นก็ไม่เก็บ กลับไปใช้ภาษากลาง มันเปลี่ยนที่กัน ถ้าจะอนุรักษ์ภาษาถิ่นต้องเก็บทั้งศัพท์และสำเนียง ครูในห้องเรียนสู้ไม่ไหว นักเรียนก็เยอะ ภารกิจต่างๆ ของครูก็มาก ต้องช่วยด้วยการใช้สื่อภายนอกด้วย เราควรขอความร่วมมือจากสื่อมวลชนซึ่งเป็นอีกห้องเรียนหนึ่ง ลองดูที่เขาสอนภาษาอังกฤษให้แก่คนที่มีใช้คนอังกฤษเขาใช้สื่ออย่างไร เราก็นำมาดัดแปลงให้เข้ากับภาษาไทยของเรา ต้องรุกให้เข้าถึงตัวเด็ก... ควรจัดในโรงเรียนเน้นทางด้านการใช้ถ้อยคำ ให้ฝ่ายหนึ่งพูด ฝ่ายหนึ่งวิจารณ์แก้ไขข้อบกพร่อง เด็กก็จะสนใจขึ้น เราควรมีกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมนี้น่าจะจัดได้ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แม้ต้องเตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัย แต่ก็ควรมีเวลาฝึกฝนในกิจกรรมร่วมหลักสูตรได้บ้างเป็นแน่

งานนิพนธ์

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้เรียบเรียงหนังสือเพื่อการศึกษาค้นคว้าของนักศึกษา เยาวชน และประชาชนไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนมีคุณค่าและศิษยานุศิษย์ได้ใช้สืบกันมาเป็นหลายรุ่น

ประเภทคู่มือ เช่น

คู่มือวรรณคดีไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษา (ป.กศ.) เป็นคู่มือให้คำแนะนำในการสอนวรรณคดีไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษา

คู่มือวรรณคดีไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษขั้นสูง เป็นคู่มือให้คำแนะนำในการสอนวรรณคดีไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษขั้นสูง

คู่มือวรรณคดีไทย เรื่อง รามเกียรติ์ เป็นคู่มือสำหรับการอ่านและศึกษาเรื่อง รามเกียรติ์

คู่มือวรรณคดีไทย เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก เป็นคู่มือสำหรับอ่านและศึกษาเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ทุกกัณฑ์

ประเภทตำราเรียนระดับปริญญา เช่น

คติชาวบ้าน เป็นตำราประกอบการศึกษาวิชาคติชาวบ้าน หลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยทั่วไป มีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา

เรื่องคติชาวบ้าน โดยยกตัวอย่างประกอบ

วรรณคดีไทย เป็นตำราประกอบการศึกษาวิชาความรู้ทั่วไปทางวรรณคดี หลักสูตรระดับปริญญาตรี ภาควิชาภาษาไทยของมหาวิทยาลัยทั่วไป มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีต่างๆ

วรรณคดีวิจารณ์ เป็นตำราประกอบการศึกษาการวิจารณ์วรรณคดี หลักสูตรปริญญาตรี ภาควิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง มีเนื้อหา กล่าวถึง ความหมายและประวัติ การวิจารณ์วรรณคดีตะวันตกและวรรณคดีไทย ให้ความรู้พื้นฐานด้านวรรณคดี ข้อมูลประกอบการวิจารณ์วรรณคดี หลักในการ วิเคราะห์และประเมินผลคุณค่าวรรณคดี แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดี

ประเภทหนังสือเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เช่น

ประวัติวรรณคดีไทย ๒ ท ๐๓๒ เป็นหนังสือเรียนและคู่มือครูตาม หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) จัดทำร่วมกับผู้ช่วย ศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์

การเขียน ๑ ท ๐๔๑ เป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) จัดทำร่วมกับผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์

ชุด วรรณวิจักษ์ณ์ ชุด ทักษพัฒนา ชุด ภาษาพิจารณา เป็นหนังสือ เรียนภาษาไทยวิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำร่วมกับคณะกรรมการซึ่งมีรองศาสตราจารย์ ดร.สวณิต ยมาภัย เป็นประธาน

ชุด วรรณสารวิจักษ์ณ์ ชุด วรรณลักษณะวิจารณ์ เป็นหนังสือเรียน ภาษาไทยวิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตามลำดับ จัดทำร่วม

กับคณะกรรมการ ซึ่งมีรองศาสตราจารย์ ดร.สวณิต ยมาภัย เป็นประธาน

ประเภทแบบฝึกหัด เช่น

สะกดถูก เป็นหนังสือแบบฝึกหัดมุ่งหมายให้ผู้ใช้สะกดคำให้ถูกต้องตามพจนานุกรม

ส่วนหนึ่งของผลงานที่มีผู้จัดพิมพ์ร่วมเล่ม

นอกจากนี้ยังได้เขียนบทความทางวิชาการพิมพ์ในวารสารของหน่วยงานราชการหลายแห่ง เช่น สภาสถาบันราชภัฏ ครั้งยังเป็นกรรมการฝึกหัดครู และกรมสามัญศึกษา เป็นต้น

ชีวิตครอบครัว

นายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาสและคุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส สมรสกับนายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ มีบุตรและบุตรวิรวม ๕ คน แต่ละคนสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาโท และปริญญาเอกคือ

แพทย์หญิงทิพย์วรรณ มัลลิกะมาส

แพทย์หญิงมนันยา มัลลิกะมาส

นางจันทร์กานต์ มั่นประเสริฐ

นายคำพร มัลลิกะมาส

นางวิษฐา ฮาร์มอน

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส และนายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส เป็น ภรรยาสามีตัวอย่างที่ต่างเกื้อหนุนเอาใจใส่ดูแลกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นด้าน กิจการงาน และทุกข์สุขของบรรดาญาติมิตรของกันและกัน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๑๓๔ ซอยอรรถวิมล ถนนราชปรารภ เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

รับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย

คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้รับยกย่องจากหน่วยงานราชการหลายแห่ง โดยได้รับพระราชทานปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ และได้รับประกาศเกียรติคุณ ต่างๆ เช่น

ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๒๖

ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พ.ศ. ๒๕๓๓

ได้รับรางวัลครูภาษาไทยดีเด่นระดับอุดมศึกษา จากกระทรวง-
ศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๒๘

ได้รับโล่ในฐานะนิสิตเก่าดีเด่นจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘

ได้รับยกย่องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานดีเด่นเป็นคุณประโยชน์ต่อ
การเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งกรมสามัญศึกษา กระทรวง-
ศึกษาธิการ เป็นผู้จัด

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีค่าสูงยิ่งแก่คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ที่สำคัญมี
อิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพาย ได้แก่

พ.ศ. ๒๕๒๐ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๕๒๓ ประถมาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. ๒๕๓๔ มหาวชิรมงกุฎ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ได้แก่

พ.ศ. ๒๕๓๒ จตุตถจุลจอมเกล้า

พ.ศ. ๒๕๔๑ ตติยจุลจอมเกล้า

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ได้ปฏิบัติงานราชการใน
หน้าที่สอนและงานพิเศษอื่นๆ อย่างทุ่มเทในทุกด้าน ผู้ที่ได้มีโอกาสเป็นศิษย์ ผู้ที่
ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับท่าน ได้ศึกษาผลงานตำราและงานเขียนของท่าน คงจะ
เห็นพ้องต้องกันว่า ท่านเป็นบุคคลที่น่าพึงยกย่อง เป็นปราชญ์อาจารย์คนสำคัญ
คนหนึ่ง การที่มีศิษย์จำนวนมากเคารพนับถือท่าน รักวิชาภาษาไทยและดำเนิน

รอยตามด้านการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ย่อมแสดงถึงความรู้ความสามารถ และคุณธรรมแห่งความเป็นครูของท่านที่มีอย่างเต็มเปี่ยม คำสอน ความเมตตา และความเป็นครูของท่านที่มีให้แก่ศิษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่า นอกจากจะประทับใจแก่ศิษย์แล้ว ยังกล่าวได้ว่าเป็นการสืบสร้างครูภาษาไทยที่มีประสิทธิภาพ กอปรด้วยคุณงามความดีอย่างไม่มีวันสิ้นสุดอีกด้วย

บรรณานุกรม

- xonนอมคารวะแต้ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ๑๙ มกราคม ๒๕๓๔. คณะศิษย์ และผู้ร่วมงานพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๔.
- ผลงานของศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส. ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา พิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสฉลองอายุครบ ๖ รอบ ของศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ๑๙ มกราคม ๒๕๓๔. ม.ป.ท..
- ผลงานด้านวรรณกรรมของศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๐.
- วิชาการ, กรม. สารสถาบันภาษาไทย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๔.
- ศิลปากร, กรม. ประวัติและผลงานผู้ทรงคุณวุฒิทางภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๗.

ผู้จัดทำหนังสือ เกียรติคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เล่ม ๑

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมวิชาการ (นายพยุหศักดิ์ จันทรสุรินทร์)
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายสาโรช วัฒนสุโรช)
ผู้อำนวยการสถาบันภาษาไทย (นางสาวสมพร จารุณัญ)

ผู้อนุเคราะห์ตรวจเนื้อหาและให้ข้อมูล

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์
ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส
ศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
คุณหญิงสุชาดา ธีระวัฒน์
นายสมบัติ พลายน้อย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดุซงกีพร ชำนิโรศคานต์
นายวรชาติ มีชูบท
บรรณารักษ์ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เรียบเรียง

เรื่อง ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
เรื่อง อาจารย์เปลื้อง ณ นคร
เรื่อง ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
เรื่อง ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส
นางปราณี ปราบริปู
เรื่อง ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์
นางอุษา ประยงค์รัตน์
เรื่อง ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม
นางบุษบา ประภาสพงศ์
นางลัดติยา อมรสมานกุล

ภาพปก

ชื่อภาพ "๖๐ ดวงเทียน ๑"

ได้รับความเอื้อเฟื้อจากผู้วาดคือ ศาสตราจารย์ประยัต พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ
ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพพิมพ์) และเจ้าของภาพคือ ธนาकरแห่งประเทศไทย

บรรณาธิการ

นางปราณี ปราบริปู

นางลัดติยา อมรสมานกุล

นางสาวกาญจนา แดงถึก

ออกแบบปกและรูปเล่ม

นางปราณี ปราบริปู

นายสฤกษ์ดี สิงห์ลำพอง

ถ่ายภาพประกอบ

นายทวีพร ทองคำใบ

นายบุญพิน ถือทอง

ศึกษานันทพานิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๒

ISBN 974-01-1594-2 ***

9 789740 115946

ศึกษาโดยทศ นิชย์
พิมพ์ที่โรงพิมพ์สุทธาสถา
ณ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓
๒๕๕๓

